

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Deindustrialisaatio ja muutoksen hallinta Kouvolassa

Anni Salmi

Pro-gradu

Yhteiskuntapolitiikka

Yhteiskuntatieteiden ja filosofian

laitos

Jyväskylän yliopisto

Kevät 2015

TIIVISTELMÄ

Deindustrialisaatio ja muutoksen hallinta Kouvolassa

Anni Salmi
Yhteiskuntapolitiikka
Pro gradu-tutkielma
Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos
Jyväskylän yliopisto
Ohjaaja: Marja Järvelä, Antti Puupponen
Kevät 2015
sivumäärä: 89 sivua + 2 liitettä

Globaalien markkinoiden ja digivallankumouksen myötä Suomen metsäteollisuus on jo pidemmän aikaa käynyt läpi rakenteellista muutosta. Kansainvälinen kilpailu, tehostamisvaatimukset sekä painopaperin kysynnän lasku ovat johtaneet ylikapasiteetin poistoon, joka yhdessä Suomen sisäisen talouden ja elinkeinon rakennemuutoksen kanssa on vaikuttanut merkittävästi paperiteollisuuden työpaikkojen vähenemiseen. Metsäteollisuuden historia Suomen viennin veturina on oikeuttanut sellu- ja paperiteollisuuden edun ajamista metsä-, energia- ja talouspolitiikassa. Paperiteollisuutta kohdannut rakennemuutos noudattelee myös muita länsimaita kohdannutta perinteisen teollisuuden katoa, mutta onko muutokseen osattu varautua?

Tutkimuksen kohteena on deindustrialisaatio – tässä tapauksessa paperiteollisuuden rakennemuutos seurauksineen – ja ilmiö on rajattu tutkittavaksi Kouvolan kontekstissa. Tutkittava tapaus on 2006 Voikkaan paperitehtaan lakkauttamisen käynnistämä paperiteollisuuden nykymuotoinen rakennemuutos ja tutkimusintressit kohdistuvat muutoksen sosiaalisiin ja taloudellisiin seurauksiin, muutoksen hallintaan sekä alueellisiin tulevaisuusnäkyymiin. Tutkimusaineisto koostuu kymmenestä teemahaastattelusta, joista puolet on kerätty haastattelemalla Voikkaan ja Myllykosken tehtailta irtisanottuja henkilöitä ja puolet alueella vaikuttavia asiantuntijoita. Aineisto on analysoitu teoriaohjaavaa sisällönanalyysiä soveltaen.

Työpaikkojen vähenemisen paperitehtaiden lakkautusten myötä nähdään vaikuttaneen alueeseen monin tavoin. Menetettyjä työpaikkoja on pyritty korvaamaan uusilla, ja julkista taloutta on pyritty sopeuttamaan muuttuneeseen tilanteeseen. Valtion ja kunnan roolit muutoksen johtamisessa näyttävät kuitenkin epäselvinä ja toimenpiteiden aloittaminen liian hitaana. Deindustrialisaatio on yhdessä kuntaliitoksen kanssa vaikuttanut yhteisöllisiin rakenteisiin ja tehtaan muovaamiin identiteetteihin. Irtisanomisilla on ollut suuri vaikutus sekä yksilöiden että perheiden tasolla. Muutos nähdään kuitenkin myös mahdollisuutena jollekin uudelle. Vaikka paperiteollisuuden nopea alasajo on ollut Kouvolalle suuri haaste, siitä selviytymiseen halutaan uskoa. Alueen uuden nousun arvellaan vaativan pitkäjänteistä kehitystyötä niin asumisen kuin yrittämisen ympäristönä. Uusien innovaatioiden syntyä tulisi edistää, ja alueen vahvuuksia tunnistaa sekä hyödyntää tehokkaammin.

Avainsanat: deindustrialisaatio, paperiteollisuuden rakennemuutos, luova tuho, jälkiteollinen yhteiskunta, tapaustutkimus

ABSTRACT

Deindustrialization and change management in Kouvola

Anni Salmi

Social and Public Policies

Master's Thesis

Department of Social Sciences and Philosophy

University of Jyväskylä

Supervisors: Marja Järvelä, Antti Puupponen

Spring 2015

Number of pages: 89 + 2 appendixes

The Finnish forest industry has been going through a structural change following the global market developments and the digital revolution. International competition, effectiveness improvement claims and the downward trend in printing paper demand has led to overcapacity reductions. Combined with structural change in the economy and trade of Finland, this has caused a reduction in paper industry jobs. The historical role of the forest industry as the engine of Finnish exports has justified forming forest, energy and trade policies beneficial to it. The structural change faced by the Finnish paper industry is similar to the structural changes encountered in other western countries. However, the preparation for and the aftercare of its consequences can be questioned.

This research's subject is deindustrialization – specifically the structural change of the paper industry and its consequences – and the phenomenon is demarcated to be studied in the Kouvola region. Current structural change of the paper industry in the region, put in motion by the Voikkaa paper mill shutdown, forms the basis of this case study. This research focuses on social and economic consequences, change management and the future prospects of the area facing deindustrialization. The research data consists of ten semi-structured interviews. Half of these give a voice to former paper factory workers and the other half consists of experts from different fields. The data is analyzed by applying a theory-driven content analysis.

It is acknowledged that the reduction of jobs by consequence of paper mill shutdowns has impacted the Kouvola region in many ways. Creating new replacing jobs and adjusting public finance are some of the attempted measures to cope with the changed situation. On this issue, the roles of the Finnish State and the City of Kouvola are blurred, and the timescale of modifying measures is seen as too long. Deindustrialization together with the consolidation of municipalities in the region has impacted on the communal structures and the identities formed around the paper mills. However, the change is also believed to be an opportunity for developing something new. Although the quick rundown of the paper industry is a huge challenge for Kouvola, it is believed that Kouvola will recover. The future prospects of the region require continuous development of both the living and business environment. New innovations should be promoted and the strengths of the region should be recognized and exploited in a more efficient manner.

Keywords: deindustrialization, structural change, creative destruction, post-industrial society, case study

Sisällysluettelo

1	JOHDANTO	1
2	DEINDUSTRIALISAATIO	5
2.1	Teollistumisesta deindustrialisaatioon	5
2.2	Deindustrialisaatio käsitteenä	9
2.3	Kouvolan seutukunnan teollistuminen ja rakennemuutos	12
2.3.1	Paperiteollisuuden rooli alueen työllistäjänä	12
2.3.2	Teollisuustyöpaikkojen katoaminen ja sen seuraukset	13
2.3.3	Äkillinen rakennemuutos	16
3	YHTEISKUNNALLINEN MUUTOS	18
3.1	Jälkiteollinen yhteiskunta	18
3.2	Työn murros ja uuden työn muodot	21
3.3	Innovaatiovetoinen elinkeinorakenteen muutos	23
3.4	Koettu muutos	24
3.5	Muutoksen hallinta	26
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	29
4.1	Tapaustutkimus	29
4.2	Tutkimusaineisto	30
4.3	Haastateltavien valinta ja aineiston keruu	32
4.4	Teemahaastattelu ja asiantuntijahaastattelut	34
4.5	Analyysimenetelmänä teoriaohjaava sisällönanalyysi	37
4.6	Tutkimusetiikka	38
5	DEINDUSTRIALISAATIOKEHITYS	40
5.1	Teollisuustyöpaikkojen vähenemisen syyt	40
5.1.1	Gloaali tilanne/globaalit markkinat ja digivallankumous	40
5.1.2	Kotimainen rakennemuutos	42
5.2	Työpaikkojen vähenemisen vaikutukset	45
5.2.1	Julkinen talous ja työpaikat	45
5.2.2	Irtisanottujen ja perheiden tilanne	50
5.2.3	Sosiaalisen rakenteen ja yhteisöllisyyden muutos	54
5.2.4	Identiteetit muutoksessa	58
6	REAKTIOT MUUTOKSEEN JA ALUEEN TULEVAISUUS	61
6.1	Valtion reaktiot	61
6.2	Kunnan reaktiot	65
6.3	Innovaatiot ja investoinnit	69
6.4	Taloustilanne ja tulevaisuusnäkymät	73
7	JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA	79
8	LÄHTEET	83
	Liite 1: Haastattelurunko irtisanotuille	90
	Liite 2: Haastattelurunko asiantuntijoille	91

1 JOHDANTO

Yle Uutiset kirjoitti Kouvolan seudun rakennemuutostilanteesta varsin kärkeästä 20.8.2013: ”Rakennemuutos runtelee Kymenlaaksoa: ’Muutos radikaali ja romahdusmainen’”. 2000-luvulla Kymenlaakson nähdään menettäneen kilpailukykyään eniten verrattuna kaikkiin Suomen maakuntiin, paperitehtaita on lakkautettu, ja kolmasosa teollisuuden työpaikoista on hävinnyt. (Yle Uutiset 2013a.) Kouvolan Sanomat ei näe tilannetta valoisimpana, vaan uutisoi 16.9.2013 alueen rakennemuutoksen aiheuttaneen sen, että ”Kymenlaakso on pudonnut rajummin kuin yksikään muu maakunta”. Kouvolan Sanomien mukaan Kymenlaakso on Voikkaan paperitehtaan lopettamisesta alkaneiden ongelmien myötä pudonnut vauraiden maakuntien joukosta yhdeksi köyhimmistä. (Kouvolan Sanomat 2013.) Edellä mainitut uutiset kertovat ainakin siitä, että aluetta kohdannut muutos nähdään erittäin radikaalina.

Kouvolan seutukunnan paperiteollisuuden nojaavasta historiasta johtuen tehtaiden lakkautukset ja teollisten työpaikkojen merkittävä väheneminen ovat ravistelleet aluetta. Elinkeinorakennetta on pyritty sopeuttamaan muutokseen ja paperiteollisuuden työpaikkojen vähenemisen työmarkkinoille synnyttämää aukkoa on pyritty paikkaamaan. Kaakkois-Suomen ELY-keskuksen Alueelliset kehitysnäkymät –raportin (2013) mukaan palvelu- ja logistiikka-alojen työpaikoilla on osittain korvattu tuhansien teollisuustyöpaikkojen häviämistä alueelta ja uutta pienyritystoimintaa muiden muassa peliteollisuuteen on myös syntynyt. Näillä ei kuitenkaan saada korvattua kaikkia menetettyjä työpaikkoja. Alueen suurimmat odotukset ovatkin kaupan ja matkailun kehittämisessä. Raportin mukaan myös alueen väestö on rakennemuutoksen myötä vähentynyt ja huoltosuhte on heikentynyt. Ennusteen mukaan kehitys jatkuu samansuuntaisena. Väestön väheneminen saattaa kuitenkin osaltaan helpottaa työmarkkinoiden kireyttä ja laskea tällä hetkellä melko korkeaa työttömyyttä. (Kaakkois-Suomen ELY-keskus 2013.) ELY-keskuksen maaliskuussa 2014 julkaiseman työllisyyskatsauksen mukaan työttömien osuus työvoimasta on Kouvolassa 14,1 prosenttia.

Suomessa perinteisen teollisuuden tuotantolaitosten lakkautuksia ja lakkautusten vaikutuksia on tutkittu monista eri näkökulmista. Jo 1980-luvulla Koistinen ym. (1987)

tutkivat ikkunatehtaasta irtisanottujen työnsaantia, ammatillisia mahdollisuuksia ja selviytymistä. Putkonen ja Ylisirniö (1989) tekivät seurantatutkimuksen hienosukkalankatehtaalta irtisanotun henkilöstön selviytymisprosessista, keskittyen irtisanottujen sijoittumiseen ja eriytymiseen vaikuttaviin tekijöihin. Jolkkonen ja Kurvinen (2010) ovat irtisanottujen sijoittumisen ja siihen vaikuttavien tekijöiden lisäksi tutkineet tukitoimien organisointia alueella sekä työvoimapolitiittisten toimien merkitystä joukkoirtisanomistilanteessa. Hirvonen (2009) on tutkinut Joensuun seudun ja sen aluetalouden sopeutumista Perloksen tehtaan lakkauttamiseen ja Rotko ym. (2010) ovat sen sijaan arvioineet Kajaanin paperitehtaan lakkauttamisen ja siihen liittyvien tukitoimien terveys- ja hyvinvointivaikutuksia irtisanotuille.

Voikkaan paperitehtaiden lakkauttaminen on historiallinen tapaus, josta alkoi suomalaisen paperiteollisuuden rakenteellinen sopeuttaminen. Voikkaan lopettamisen myötä UPM:n tuotannon ylikapasiteettia poistui. Maailman talouden laman ja uusien ulkomaaninvestointien myötä monet muutkin suomalaiset suuryritykset ovat joutuneet lopettamaan yksiköitään Suomessa. Paperiteollisuudessa rasitteena on ollut lisäksi Venäjän puutullien nousun aiheuttama puuraaka-aineen kallistuminen. Joukkoirtisanomisia on tapahtunut esimerkiksi Kemijärvellä, Kajaanissa, Lappeenrannassa ja Haminassa. Lisäksi käytännössä kaikki tehtaat ovat vähentäneet tuotantoaan, ja lomautukset ovat olleen yleisiä. (Melin & Mamia 2010, 10–11.)

Kyseessä ei siis ole vain Kouvolan seutukuntaa koskettava ilmiö, vaan deindustrialisaation vaikutusten arviointia voitaisiin hyödyntää myös muualla. Rakennemuutoksen negatiivisten seurausten lievittämiseksi tehdyistä toimenpiteistä huolimatta mahdollisesti esiintyvien ongelmien tunnistaminen olisi tärkeää, jotta niihin voitaisiin reagoida, joten ilmiön tutkiminen on tärkeää. Tämä tutkimus pyrkii selvittämään millaisia deindustrialisaation myötäsyntyisiä sosiaalisia ja taloudellisia vaikutuksia alueella tunnistetaan, millaisina vaikutukset alueella koetaan sekä kuinka muutoksiin on pyritty vastaamaan alueellisin ja valtion toimenpitein. Koska paperiteollisuuden nykyisenlaisen rakennemuutoksen ensimmäisiä merkittäviä askeleita oli Voikkaan tehtaan lakkauttaminen, on deindustrialisaatiota mielestäni mielekästä tutkia juuri Kouvolan kontekstissa. Tämän pro gradun tutkimuskysymykset ovat seuraavat:

- 1) Minkälaisia deindustrialisaation myötäsyntyisiä sosiaalisia ja taloudellisia vaikutuksia Kouvolassa tunnustetaan?
- 2) Millaisina kunnan ja valtion roolit deindustrialisaatioon vastaamisessa näyttäytyvät?
- 3) Millaisena deindustrialisaation muovaama tulevaisuus näyttäytyy Kouvolassa?

Aiempi suomalainen rakennemuutostutkimus on jättänyt tilaa sellaiselle tutkimukselle, joka liittäisi alueellisesti koetun rakennemuutoksen osaksi kansainvälistä deindustrialisaatiokeskustelua. Tämä tutkimus pyrkii täyttämään tutkimuksellista aukkoa keskittyen deindustrialisatioprosessin myötäsyntyisiin kokemuksiin alueen elinkeinorakenteen sekä sosiaalisten rakenteiden muutoksesta, muutokseen vastaamisesta sekä arvioihin siitä toipumisesta. Viitekehys on rakennettu käyttäen hyväksi yhteiskuntatieteellisen tutkimuksen lisäksi esimerkiksi taloustieteellistä, maantieteellistä sekä historian tutkimusta, sillä ilmiön monimuotoisuuden vuoksi myös sen tutkimus on monialaista. Tapaustutkimus Kouvolan seutukunnan kohtaamasta paperiteollisuuden rakennemuutoksesta peilautuu osin aiempaan tutkimustietoon, tarkoituksena tarjota myös jotakin uutta deindustrialisaatiotutkimuksen jatkumoon.

Tämän tutkimuksen tulokset kertovat, että paperiteollisuuden rakennemuutos seurauksineen, prosessi jota tässä tutkimuksessa kuvataan termillä deindustrialisaatio, on koettu vaikuttaneen alueeseen ja sen ihmisiin vahvasti. Paperiteollisuuden joukkoirtisanomiset ovat vaikuttaneet henkilökohtaisella tasolla yksilöihin ja perheisiin, mutta muutos koetaan myös laajemmin sosiaalisiin rakenteisiin esimerkiksi uhkana yhteisöllisyyksille. Myös suorat sekä välilliset vaikutukset alueen taloudelle ovat olleet merkittäviä esimerkiksi verotulojen sekä kulutusmahdollisuuksien laskiessa. Valtio ja kunta ovat pyrkineet hallitsemaan muutosta, mutta toimenpiteet sekä toimijoiden roolit näyttäytyvät epäselvinä ja ennakoimattomina. Raju pudotus ei ole täysin syönyt alueen tulevaisuususkoa, ja vanhan kuolema nähdään toisaalta myös mahdollisuutena jonkin uuden synnylle. Alueen positiivisen kehityksen asumisen ja yrittämisen ympäristönä uskotaan kuitenkin vaativan pitkäjänteistä vahvalle yhteistyölle perustuvaa kehitystyötä ja uusien innovaatioiden edistämistä.

Tutkimusraportin rakenne etenee viitekehuksesta tutkimusmenetelmiin ja analyysiosion kautta johtopäätöksiin. Tutkimuksen viitekehys muodostuu deindustrialisaation,

jälkiteollisen yhteiskunnan, uuden työn sekä muutoksen käsitteistä ja teorioista. Tutkimus on kvalitatiivinen, ja tutkimusaineisto koostuu kymmenestä haastattelusta, joista puolet on tehtailta irtisanottujen työntekijöiden ja puolet alueella vaikuttavien avainhenkilöiden haastatteluja. Tutkimusaineistoon on käytetty teoriaohjaavaa sisällönanalyysia ja analyysin tulokset esitetään luvuissa 5 ja 6.

2 DEINDUSTRIALISAATIO

Tässä osiossa käydään läpi deindustrialisaatio-käsitteen historiallista taustaa, deindustrialisaatiokehitystä yleisesti sekä käsitteen käyttöä tässä tutkimuksessa.

Teoreettisen käsitteen ja sen operationaalisen vastineen yhdistämisessä on erilaisia mahdollisuuksia. Operationaalinen vastine voi olla teoreettista käsitettä suppeampi tai laajempi, ne saattavat kohdata vain osittain tai olla merkityksiltään samat. (Eskola & Suoranta 1998, 76.) Deindustrialisaation käsitettä käytetään tässä tutkimuksessa kuvaamaan paperiteollisuuden rakennemuutoksen aiheuttamaa yhteiskunnallista muutosprosessia ja sen vaikutuksia Kouvolan alueella.

2.1 Teollistumisesta deindustrialisaatioon

Haapala (2003) ajoittaa teollistumiskehityksen alun 1800-luvulle uuden talousjärjestelmän ja sosiaalisen järjestyksen rakentuessa vanhojen tilalle. Teollistuminen näytti olevan ratkaisu yhteiskunnan perusongelmiin, kuten köyhyyteen ja epätasa-arvoon, joten siihen suhtauduttiin erittäin myönteisesti. Vuosien 1920 ja 1975 välinen aika oli teollisen yhteiskunnan kulta-aikaa. Teollisuusyhteiskunta onnistui kerryttämään enemmän vaurautta, terveyttä ja koulutusta suuremmalle joukolla ihmisiä kuin olisi osattu aavistaa. Haapalan mukaan negatiivisilta seurauksilta – kuten sosiaalinen ja fyysinen ympäristön vahingoittaminen sekä kuilu rikkaiden ja köyhien maiden välillä – kuitenkin ummistettiin silmät aivan liian pitkäksi aikaa. 1980- ja 1990-luvuilla näkökulma kuitenkin muuttui radikaalisti. Teollisuusyhteiskunnan havaittiin muodostaneen ennustamattomia globaaleja ongelmia. Teollisuusyhteiskunta menetti legitimitettinsä ja alkoi deindustrialisaatiokehitys, jonka myötä teollisuusyhteiskunnasta tuli historiaa. Tämä oli todellinen taloudellinen ja sosiaalinen käännekohta, jonka myötä työllisyys perinteisillä tuotannonaloilla laski vauhdilla tärkeimmissä teollisuusmaissa ja työväenluokka menetti ääntään. Deindustrialisaatiokehitystä seurasi kapitalismin elpyminen ja neoliberaalien taloustieteilijöiden vaikutuksesta markkinavoimat vapautettiin. (Haapala 2003.)

Fordismi, kansainvälisiä suhteita ja rahoitusjärjestelmiä tasapainottaneet Bretton Woods – instituutiot, keynesiläinen talouspolitiikka, toimivat kasvun pohjana koko teollisessa maailmassa sotien jälkeisten vuosikymmenten ajan. Yhteiskunnallisia ristiriitoja hallittiin rationalisoimalla työ muiden muassa kollektiivisen mallin mukaisin työsuhtein, laajojen ammattiliittojen voimalla sekä työlainsäädännöllä ja valtiointerventiolla. Valtioiden tuli pyrkiä talouskasvuun, täystyöllisyyteen ja kansainväliseen hyvinvointiin (, kokonaisuuteen, joka marxilaisessa ajattelussa nähdään pääoman arvonlisäyksen ja kasautumisen mahdollistavana rakenteena). (Julkunen 2008, 36–37.) Vastauksena tayloristisen työn vastarinnan, opiskelijaradikalismien, teknologisen muutoksen, kasvaneiden sosiaalivaltiokustannusten ja kansainvälisen järjestelmän epävakaistumisen aiheuttamaan kriisiin nähtiin tuotannon, teknologian, työn organisoimisen ja työvoiman käytön sääntelyn purkamisen, siirtyminen joustokapitalismiin ja postfordismiin, uusliberaaliin hallintatapaan. (Julkunen 2008, 37.)

Globaaliin uusliberalismiin siirtyminen tarkoitti markkinakeskeisemmän regiimin rakentamista, markkinoiden sääntelyn purkua, luokkavallan palauttamista, teknologisiin innovaatioihin tarttumista ja tuotannon sijoittamista uusiin paikkoihin, joissa oli tarjolla halvempaa ja mukautuvampaa työvoimaa kuin teollisuuskeskuksissa. Keynesiläisestä talousajattelusta siirryttiin monetaristiseen oppiin, valtioiden roolia supistettiin ja markkinat vapautettiin. (Julkunen 2008, 54–55.)

Deindustrialisaatioon johtaneet kansainväliset teollisuuden muutokset on jaettavissa kahteen päätekijään. Ensimmäinen tekijä on teollisuuden sisäiseen rakennemuutokseen liittyvät prosessit. Perinteiset teollisuusyritykset ovat pyrkineet lisäämään kannattavuuttaan tehostamalla tuotantoaan sekä investoimalla uuteen tuotantoteknologiaan. Kustannuksia on pyritty leikkaamaan siirtämällä tuotantoa heikompien ammattiyhdistysten ja palkkatason alueille. Toinen päätekijä on pääomasijoitusten siirtyminen pois perinteisiltä teollisuudenaloilta tuottoisaa uuden teknologian tuotantoon sekä palvelusektorille. Monet teollisuusseudut ovat muodostuneet taantuviksi työttömyydestä, nuorten poismuutosta ja rakennetun ympäristön rapistumisesta kärsiviksi ongelmapaikkakunniksi, jotka ovat yhä enenevässä määrin taloudellisesti riippuvaisia hyvinvointivaltion erilaisista tulonsiirroista sekä asunto- ja aluepoliittisista toimista. (Kortelainen 1996, 56–57.)

Bluestonen ja Harrisonin (1982) mukaan deindustrialisaation taustalla oli kansainvälinen talousjärjestelmän kriisi. Sotien jälkeisen nopean kasvun hidastuessa kansainvälisen

kaupan uusiin realiteetteihin oli hankala sopeutua. Yritykset kokivat, etteivät ne voineet ylläpitää sekä totuttua tuottotasoa että yhteiskuntasopimusta. Yritykset alkoivat kehitellä uusia keinoja kiertää työehtosopimuksia ja pysäyttää palkkakehitys. Välttääkseen työntekijöiden työtaistelutoimenpiteet, aloitettiin pääomien siirto, joka lopulta johti deindustrialisaatioon. Pääomien siirtoon käytetään monia eri keinoja. Tuotantovälineistö voidaan fyysisesti siirtää muualle tai lakkauttaa tehdas. Yksi vaihtoehto on erityisesti monialayrityksien käyttämä yhtäällä syntyvien tuottojen investointi muualle, eli ”milking cows”. (Bluestone & Harrison 1982, 15–17, 7.)

Vuosikymmen 1983–1993 oli Suomen metsäteollisuusyrityksille suurten rakennemuutosten aikaa. Sen keskeinen asema vientiteollisuudessa oli aiheuttanut devalvaatiokierteen, josta pyrittiin eroon säännöstelyn purkamisella. Selluloosateollisuus komppuroi 1980-luvulla ja se johti omistusten muutoksiin. Kymi ja Strömberg fuusioituivat vuonna 1983 ja Kaukas ja Kymi-Strömberg vuonna 1986. Kilpailukyvyyn kansainvälisillä markkinoilla uskottiin edellyttävän suuria, pitkälle integroituja tuotantoyksiköitä. Yhtiön uusi nimi oli Kymmene Oy. Björnbergien omistama Myllykoski selvisi kannattavana onnistuneiden investointien turvin. Sekä Myllykoski että Kymmene investoivat suuresti ja niillä meni hyvin 1980-luvun lopulla. Myllykoski onnistui säilyttämään perheyrittäjäluonteensa Suomen metsäteollisuuden perheyrittäjästä viimeisenä, muiden omistusten muuttuessa. Ostojen ja fuusioiden jälkeen metsäteollisuuteen jäi vain muutamia isoja yrityksiä. Kymmene fuusioitui Yhtyneiden Paperitehtaiden kanssa vuonna 1996 UPM-Kymmeneksi, jonka myötä jäljelle jäivät Stora-Enso, UPM-Kymmene, Metsä-Serla, Myllykoski, Strömsdal ja Ahlströmin Paperi. (Salokoski 2003, 11, 48, 68, 70, 144, 149, 248.) Metsäteollisuusyrityksistä markkinoille ovat jääneet vain kolme metsäteollisuuden maailmanluokan pelaajaa, UPM-Kymmene, Stora-Enso ja Metsä-Serla.

Suomen metsäteollisuuden kehitys poikkeaa paljon muista kansainvälisistä ilmiöistä. Vielä 1990-luvun lopussa muutos oli lähinnä keskittymistä. Tuotantoa ei niinkään siirretty halvemman työvoiman alueille, vaan pieniä ja keskisuuria tuotantolaitoksia lakkautettiin suurempien, kehittyneempää teknologiaa edustavien tehokkaampien tehtaiden tieltä. Metsäteollisuus veti edelleen pääomia puoleensa, mutta tuotannon rationalisoinnin ja tehostamisen myötä työvoiman tarve vähentyi. (Kortelainen 1996, 57–58.)

Yhtenäisillä maailmanmarkkinoilla ja kansainvälisellä työnjaolla on etunsa, mutta Suomen mahdollisuudet vaikuttaa maailmantalouden yleiseen kehitykseen ovat hyvin vähäiset ja

myös omien intressien vastaisiin kehityskulkuihin on varauduttava. Maiden välinen instituutioihin ja niiden tehokkuuteen perustuva kilpailu yrityksistä ja kansalaisista on Euroopan sisämarkkinoilta tuttua jo pitkältä ajalta, mutta se kovenee globaalilla tasolla. Kansainvälinen työnjako vahvistaa maiden välisiä riippuvuuksia ja tekee niistä alttiimpia maailman talouden muutoksille. Kansainväliset suhdannevaihtelut, maailmankaupan pelisääntöjen muutokset sekä raha- ja valuuttajärjestelmän häiriöt heijastuvat myös Suomen talouteen. Kansainvälisen vaihdannan vuoksi pääoma- ja raaka-ainekustannusten taso on maasta riippumatta lähes sama, joten kilpailu tapahtuu pitkälti työvoimakustannusten ja verotuksen keinoin. Standardihyödykkeiden tuotantoa siirretään näin ollen alati matalampien kustannusten maihin, joka johtaa teollistuneiden maiden rakennemuutokseen sekä työllisyysongelmiin. (Vartia & Ylä-Anttila 2003, 125–130.)

Teollisten työpaikkojen määrä on vähentynyt läntisissä teollisuusmaissa 1960-luvulta lähtien. Deindustrialisaatiokehitys on alkanut eri maissa eri aikaan, ja Suomessa se alkoi varsinaisesti vasta 1980-luvulla. (Kortelainen 1996, 56.) Bluestonen ja Harrisonin (1982, 9) mukaan Yhdysvalloissa katosi jo 1970-luvulla kaikkiaan 32–38 miljoonaa työpaikkaa investointien vetäytyessä kotimaisesta liiketoiminnasta. Suoraan teollisuudesta hävisi 1970-luvun loppupuoliskolla noin miljoona työpaikkaa (Koistinen 2013, 222). Yhdysvaltojen perässä deindustrialisaatiokehityksessä tulivat läntiset teollisuusmaat 1980-luvulla ja Itä-Euroopan maat sekä Japani 1990-luvulla. Muutos koski erityisesti perinteisiä teollisuudenaloja, kuten kivihiili-, teräs- ja telakkateollisuutta sekä tekniikan alaa. (Strangleman & Warren 2008, 134.) Suomen teollisuus välttyi rakennemuutoskriisiltä pitkälti idän viennin ja modernin tuotantokapasiteettinsa vuoksi (Vartia & Ylä-Anttila 2003, 82). Myös Itä-Aasian kehittyneimmissä talouksissa, kuten Hongkongissa, Taiwanissa, Singaporessa ja Koreassa on deindustrialisaatiokehitys alkanut 1980- ja 1990-lukujen vaihteessa. (Rowthorn & Ramaswamy 1997, 17.)

2.2 Deindustrialisaatio käsitteenä

Deindustrialisaatio tuli terminä tutuksi 1980-luvun alussa Bluestonen ja Harrisonin (1982) Pohjois-Amerikan teollisuustuotannon rakennemuutostutkimuksen myötä, jossa korostuivat pääoman ja yhteisöjen tarpeiden ristiriidat. Termiä käytettiin kuvaamaan teollisuustuotannon katoa alueilta, joiden kehityksen perustana oli ollut teollisuus. Bluestone ja Harrison määrittelivät USA:n deindustrialisaation laajaksi ja systemaattiseksi disinvestoinniksi kotimaiseen tuotantokapasiteettiin, ja se oli heidän mukaansa korkean työttömyysasteen, hitaan talouskasvun sekä kansainvälisen kaupan huonon kilpailumenestyksen taustalla. (emt. 6.)

Deindustrialisaatio on globalisaation myötäsyntyinen monimutkainen prosessi, jota tulee tarkastella monista eri näkökulmista (Strangleman & Warren 2008, 135–136). Strangleman ja Rhodes (2014) esittävät, että yksinkertaisesti määriteltynä deindustrialisaatio on teollisten alueiden tai valtioiden teollisen kapasiteetin vähentämistä. Tavallisesti käsite liitetään perinteisen teollisuuden – kuten teräs-, kaivos- ja autoteollisuuden – työpaikkojen vähenemiseen. Tutkimuksessa se sai jalansijaa erityisesti Yhdysvalloissa ja Iso-Britanniassa talouden rakennemuutosprosessien ja teollisten työpaikkojen menetyksen kontekstissa. (emt. 412.)

Deindustrialisaatiokehitys on useimmiten seurausta teollisuuden tuotteiden kysynnän laskusta (johon vaikuttavat mm. hinta-laatu-suhteen vaihtelut sekä muotivirtaukset), raaka-aineiden hintojen noususta, uusien innovaatioiden puutteesta sekä fakkiutumista yhteen tuotteeseen. Maailmankaupassa kilpailijat pyrkivät muiden muassa näiden taloudellisten tekijöiden suhteen mahdollisimman suotuisaan tilanteeseen, ja kilpailua muokataan politiikan keinoin. (Johnson 2002, 9.)

Syitä tehtaiden sulkemispäätöksiin on monia, mutta yleisimpinä niistä pidetään tehtaan uudelleensijoitusta tai tuotantovälineiden vanhentumista (factory obsolescence) (High & Lewis 2007, 7). Yritysten tavoitellessa matalampia työvoimakustannuksia ja halutessa päästä eroon kalliista, vanhenevasta ja järjestäytyneestä työvoimasta työ siirretään matalapalkkaisemmalle alueelle. Aiemmin tämä tarkoitti pääasiassa tehtaan siirtoa maan sisällä, mutta nykyisin minne vain. Pääoma liikkuu varsin vapaasti etsien kilpailuetua alueilta, joissa palkkakustannukset tai vaikkapa ympäristövaatimukset ovat heikompia. (High & Lewis 2007.)

Toisaalta deindustrialisaation on myös esitetty johtuvan työn tuottavuuden hitaammasta kasvusta palvelualalla kuin teollisuudessa. Epätasapainoinen tuottavuuskehitys on johtanut palveluiden hintojen nousuun suhteessa teollisuustuotteisiin. Kulutusta tutkittaessa on havaittu, ettei teollisuustuotteiden kulutus suhteessa palveluiden kulutukseen ole laskenut, vaan palveluiden hintatason nousu on aiheuttanut ”harhan”. Deindustrialisaatio nähdään näin ollen luonnollisena seurauksena menestyksekkäälle talouskasvulle, ei maan teollisuuden tai talouden epäonnistumisena, joskin myönnetään, että deindustrialisaatio voidaan joissakin tapauksissa yhdistää niiden ongelmiin. Esimerkiksi talouden shokit saattavat johtaa teollisten työpaikkojen menetyksiin, eikä palvelusektori pysty kaikissa tapauksissa työllistämään vapautunutta työvoimaa täysin, jolloin deindustrialisaation seurauksina nähdään työttömyyden kasvua ja elintason kasvun hidastumista tai jopa laskua. (Rowthorn & Ramaswamy 1997, 9-11, 14.)

Julkusen (2009, 18) mukaan deindustrialisaatiota on käytetty erityisesti anglosaksisissa maissa kuvaamaan teollisuuden väistymistä ”kriisinomaisena vanhoja teollisuus- ja kaivosseutuja tyhjentäneenä prosessina”. Rantasen (2008) mukaan Suomessa teollisen yhteiskunnan murroksesta puhutaan deindustrialisaation sijaan yleensä vain rakennemuutoksena, sillä muutos on tapahtunut Suomessa rauhallisemmin, kuin esimerkiksi Yhdysvalloissa tai Iso-Britanniassa. Maasta riippumatta deindustrialisaatio, teollisuustyöpaikkojen väheneminen, johtaa teollisissa yhteiskunnissa usein työttömyyteen ja yhteisöjen hajoamiseen. (Rantanen 2008.)

Klassinen näkemys rakennemuutoksesta on, että ensin talouskasvun päätekijä siirtyy alkutuotannosta teollistumisprosessin aikana teollisuustuotantoon ja sitten edelleen palvelutuotantoon, kun jälkiteollinen taso on saavutettu. Suomessa taloudellinen rakennemuutos kuitenkin tapahtui siten, että toisen maailmansodan jälkeen 1950-luvun loppupuolella palvelutuotanto ajoi lähes samoihin aikoihin sekä alkutuotannon, että teollisuustuotannon ohi. (Hjerpe & Jalava 2006, 35, 50.)

Yhteiskunnan kehityksessä toistuvat rakenteellisen uudistumisen kaudet, jolloin vanhat taloudelliset, sosiaaliset ja poliittiset rakenteet kaatuvat tai uudistuvat. Talouden ja tuotannon rakenteellista uudistumista on pyritty selittämään monin eri tavoin. Metsäteollisuus on muodostanut vankan kerrostuman Suomen talouteen ja yhteiskuntaan, ja sillä on edelleen vahva asema Suomessa. (Kortelainen 1996, 56.) Kaikissa kehittyneissä (kansan)talouksissa on nähty perinteisen teollisuuden murros, ja vaikka prosessin

vaikutuksia on pyritty lieventämään, deindustrialisaatiolla on usein ollut tuhoisia vaikutuksia (Strangleman & Warren 2008, 135).

Deindustrialisaatiota on ilmiönä tutkittu monista eri näkökulmista erityisesti Yhdysvalloissa. Bluestonen ja Harrisonin (1982) deindustrialisaation määrittelystä ja työläisten ja pääoman tarpeiden ristiriidoista on siirrytty syvemmin luotaamaan deindustrialisaation seurausten kulttuurisia vaikutuksia. Cowie ja Heathcott (2003) laajensivat deindustrialisaatiotutkimuksen perspektiiviä entisten teollisuuskeskittymien autioituvalla ”rustbeltilla” ympäristövaikutuksiin, julkishallinnon toimiin, teollisen menneisyyden perintöön sekä nostalgiaan. Teollisuustyöpaikat olivat tosiasiasa pääosin likaisia, raskaita ja epämiellyttäviä, mutta aika tapaa kultaamaan muistot. Teollisuustyöpaikkoja on menetetty valtavasti, mutta palvelusektorin työpaikat ovat samalla lisääntyneet huimasti. (Cowie & Heathcott 2003.) Deindustrialisaatiotutkimusta on edelleen syvennetty esimerkiksi tutkimalla autioituneiden tehtaiden tai kokonaisten alueiden kulttuurisia merkityksiä itsessään (mm. High & Lewis 2007).

Deindustrialisaation moninainen luonne tulee esiin myös määritelmien monimuotoisuudessa. Ilmiötä on lähestytty monista eri näkökulmista ja se ymmärretään eri konteksteissa eri avoin. Intiassa esimerkiksi deindustrialisaatiota on käytetty kuvamaan sitä prosessia, jossa suurten tehtaiden vakituinen työvoima pikkuhiljaa korvataan epävirallisella työvoimalla (Joshi 2002, 159). Jary ja Jary sen sijaan määrittelevät deindustrialisaation prosessiksi, jossa teollistunut tai teollistuva talous, yhteiskunta tai alue palaa osittain tai kokonaan esiteolliseen muotoonsa (Jary & Jary 1991, 149, Stranglemanin & Warrenin 2008, 134 mukaan).

Kouvolan seutukunnan yhteiskunnallinen kehitys on Suomen teollisen historian ajan nojannut vahvasti puunjalostus-/paperiteollisuuteen. Seutukunnan työllistämiseen eniten vaikuttanut teollisuus on pikkuhiljaa hävinnyt: paperitehtaita on suljettu, tuotantolinjoja on lopetettu ja niiden seurauksena työpaikkoja on kadonnut. Deindustrialisaatio-käsitettä käytetään tässä tutkimuksessa kuvaamaan sitä prosessia ja kehitystä, johon paperiteollisuuden (sisältäen paperin, kartongin, mekaanisen massan ja sellun tuotannon) tuotantolaitosten tai – linjojen lakkauttaminen Kouvolan seutukunnalla on johtanut.

2.3 Kouvolan seutukunnan teollistuminen ja rakennemuutos

2.3.1 Paperiteollisuuden rooli alueen työllistäjänä

Suomen teollistumisen ajoittamisessa on tutkijoiden kesken näkemyseroja. Teollistumisen määrittelyn eroista riippuen Suomen katsotaan teollistuneen jossakin 1840- ja 1930-lukujen välillä. (Ikonen & Valkonen 1987.) Kun puukuidun käyttö raaka-aineena aloitettiin 1860-luvulla, perustettiin Suomeen puuhioke-, paperi- ja pahvitehtaita Hounijoelle 1859, Tampereelle 1866, Mänttään 1868, Nokialle 1869, Ankkapurhaan (Anjala) 1872, Werlaan 1872, Kuusankoskelle 1872, Kymille 1873 ja Voikkaalle 1873 (Leppänen 2004). Yli puolet perustetuista tehtaista aloittivat siis toimintansa nykyisen Kouvolan kaupungin alueella. Kouvolan seutukunnan voitaneenkin näin ollen sanoa teollistuneen vuosien 1872 ja 1873 välisenä aikana. Ankkapurhan, Werlan, Kuusankosken, Kymin ja Voikkaan tehtaiden lisäksi nykyisen Kouvolan alueelle perustettiin tehtaot Inkeröisiin 1887, Myllykoskelle 1892 ja Sippolaan 1916. Sippolan Pitkänkosken paperitehdas kuitenkin päätyi jo toimintansa alkutaipaleella vararikkoon ja lakkautettiin 1918 (Likkalan-Ruotilan kyläyhdistys ry 2013).

Kylät ja kaupungit syntyivät tehtaiden ympärille ja tehtaot olivat vahvasti osa paikallista kulttuuria ja paikallisidentiteettiä (Melin & Mamia 2010, 58). Paperitehtaot halusivat pitää kiinni ammattitaitoisesta työvoimastaan, joten ne maksoivat hyviä palkkoja ja tuottivat palveluita, jotka ilmenivät paperitehdasyhdyskuntien laadukkaina ympäristöinä ja vakaina elinoloina (Kortelainen 1996, 49). Esimerkiksi Kuusankoskella kunnalliset palvelut olivat Kymiyhtiön palveluiden, sittemmin yhteisöverotulojen ja hyväpalkkaisten paperityöntekijöiden ansioverotulojen ansiosta pitkään parempia kuin naapurikuntien. Naapurikuntien välinen vastakkainasettelu vallitsi Pohjois-Kymenlaaksossa pitkään. Paikallisidentiteeteistä, kuntademokratiasta ja valtuustopuolueiden valtaintresseistä huolimatta kyettiin kuitenkin muodostamaan vanhat kuntarajat ylittävä yhteistyö, kun Anjalankoski, Elimäki, Jaala, Kouvola, Kuusankoski ja Valkeala yhdistyivät Kouvolan kaupungiksi vuonna 2009. Kuntayhteistyötä tarvittiin rakennemuutoksesta, negatiivisesta väestönkehityksestä ja yleisestä taloudellisesta taantumasta selviytymiseen, joiden lisäksi kannustimena toimi valtion kuntauudistuksen tarjoama kannusterahoitus. (Melin & Mamia 2010, 58, 59.)

Massa- ja paperiteollisuus eivät ole metsäteollisuuden rakennemuutoksesta huolimatta häviämässä kokonaan. UPM ilmoitti helmikuussa 2014 160 miljoonan euron investoinnista Kymin sellutehtaaseen markkina-aseman varmistamiseksi sellumarkkinoilla. Tehdas on kansainvälisessä vertailussa kannattava ja kilpailukykyinen ja sen vuosittaista tuotantokapasiteettia kasvatetaan investoinnin myötä 170 000 tonnilla 700 000 tonniin valkaistua havu- ja koivusellua. (UPM 2014.) Paperin kokonaistuotanto ja vienti laskivat Suomessa kolmella prosentilla vuonna 2014, mutta liiketulos sekä liiketulosprosentilla mitattu kannattavuus sen sijaan nousivat huomattavasti. Toistaiseksi haastavaa markkinatilannetta voivat helpottaa painopaperin kysynnän laskun hidastuminen päävientimarkkinoilla Euroopassa sekä vanhan sellukapasiteetin sulkeminen Kiinassa ja Kanadassa. Massa- ja paperiteollisuuden vintinäkymiin luovat epävarmuutta EU:n ja erityisesti euroalueen hidas talouskasvu, Ukrainan kriisi sekä Lähi-Idän levottomuudet. (Metsäsektorin suhdannekatsaus 2014–2015, 20–22.)

2.3.2 Teollisuustyöpaikkojen katoaminen ja sen seuraukset

Metsäteollisuuden tuotannon ja viennin reaaliarvo laski 2000-luvun aikana. Sektorin osuus sekä Suomen viennin arvosta, kansantuotteen arvonlisäyksestä sekä koko teollisuuden työllisyydestä laski. Massa- ja paperiteollisuuden tuotanto kasvoi yhä 2000-luvulla, mutta reaaliarvo laski paperi- ja kartonkituotteiden reaalihintojen laskun myötä. Työpaikkoja massa- ja paperiteollisuudesta vähennettiin vuosien 1998–2008 välillä reilusti yli 13 300. Metsäteollisuuden rakennemuutokseen johtivat Suomen kansantalouden monipuolistuminen muiden toimialojen vahvistuessa, globaalin kilpailun korostamat rakenteelliset heikkoudet Suomen tuotantokustannuksissa sekä teknologisen kehityksen vaikutukset paperituotteiden kysyntään ja hintoihin. Hetemäki puhuu Suomen metsäteollisuuden rakenteellisesta muutoksesta schumpeteriläisenä luovan tuhon prosessina. (Hetemäki 2009, 451–452.)

Rakenteellisia uudistuksia on toteutettu massa- ja paperiteollisuudessa jo pitkään. Uudistukset ovat ilmenneet kannattamattoman toiminnan lopettamisena, tuotevalikoiman kehittämisenä sekä jäljelle jääneiden tuotantolaitosten tuotannon tehostamisena. Tehostamisohjelman vaikutukset alkavat näkyä pitkään vaikeuksissa olleen paperin tuotannossa, esimerkiksi kiinteiden kulujen pienenemisenä ja kannattavuuden

kohentumisena. Massa- ja paperiteollisuuden työllisten määrän arvioidaan vuonna 2015 pysyvän 18 000:ssa, eli vuosien 2013–2014 tasolla. (Metsäsektorin suhdannekatsaus 2014–2015, 25.)

Kortelainen (1996) on koonnut suomalaisten tehdasyhdyskuntien elinkaarimallin. Elinkaari on tehdasyhdyskunnissa erityisen selkeä yhdyskuntien syntytavasta ja taloudellisen perustan yksipuolisuudesta johtuen. Suomen tehdasyhdyskunnilla on usein esiteollinen vaihe, tehtaan perustamista edeltänyt aika, jonka kerrostumat näkyvät väestö- ja elinkeinorakenteessa. Tehtaan perustamista seuraa kasvuvaihe, jolloin yhdyskunnan tulomuutto on vilkasta, väestöpohja kasvaa, rakennetaan paljon ja syntyy kahden aallon ikärakenne tehtaan työntekijöistä ja heidän lapsistaan. Tehdasyhdyskunnan kypsyysvaiheessa toinen aalto saavuttaa työhön ja koska ensimmäinen aalto täyttää olemassa olevat työpaikat, muuttavat nuoret pois. Asuntotuotanto ja rakentaminen supistuvat. Kasvu- ja kypsyysvaiheen jälkeen voi seurata erilaisia kehityslinjoja. Voidaan päätyä supistumisvaiheeseen, jolloin yritys vähentää tuotantoa ja työvoimaa, lähtömuutto lisääntyy, väestö ikääntyy, tyhjilleen jäävät rakennukset rapistuvat ja lopulta supistuminen voi johtaa koko tehdasyhdyskunnan kuolemaan. Supistumisvaiheen vaihtoehtoina ovat teollisesta roolista irtautuminen esimerkiksi liittymällä osaksi laajempaa kaupunkiseutua, jolloin alue liittyy tiiviimmin hallinnon, jakelun sekä kulutuksen yhteiskuntajärjestelmiin tai uuden kasvun vaihe investointien myötä. Kortelainen esittelee näiden lisäksi Ironsiden kehittämisen elpymisvaiheen, jossa paikallisella aktiivisuudella ja julkishallinnon toimin on saatu aikaan taloudellisen kehityksen käänös. Näin on käynyt monissa suomalaisissa tehdasyhdyskunnissa: jätti-investointikaan ei ole välttämättä siivittänyt yhdyskuntaa uuteen kasvuun, vaan pikemminkin säilyttänyt yhdyskunnan elinvoimaisuuden. (Kortelainen 1996, 50–54.) Kortelainen ja Rannikko (2010, 60) ovat lisänneet elinkaarimalliin uusiutumisasiin, jossa tuotannon raaka-aineeksi mielletty luonnonvara voi saada muutoksen myötä uuden taloudellisen, kulttuurisen ja poliittisen merkityksen, jotka voivat tarjota yhdyskunnalle toimeentulon ja elinvoimaisuuden resurssin.

Vuonna 2006 UPM ilmoitti Voikkaan paperitehtaan lakkauttamisesta sekä tuotantolinjojen muutoksista Kuusankosken Kymmin tehtaalla. Voikkaalta irtisanottiin 575 työntekijää ja Kymiltä 37. Näiden lisäksi ”pehmeillä” tavoilla, kuten eläkejärjestelyin, vähennettiin henkilöstöä yli 400. UPM-Kymmene oli Voikkaan tehtaan lopettamisenkin jälkeen toiseksi suurin työnantaja 1100 työpaikalla. Suuremmaksi ylsi vain kaupunki 1149 henkilöllä v 2007. Heti irtisanomisten jälkeen ei Kuusankosken työvoimatoimiston työttömyyslukuissa

kuitenkaan tapahtunut suurta heilahdusta. Tämä johtui pitkälti hyvästä suhdanteesta, eikä tarkoita, että kaikki Voikkaalta irtisanotut olisivat työllistyneet. Työttömänä heistä oli vuodenkin päästä vielä monia. (Melin & Mamia 2010, 83.) Voikkaan tapauksessa työllistymisen haasteisiin on kuulunut entisten työntekijöiden haluttomuus muuttaa pois kotiseudulta työn perään. Ikään ja ammattiasemaan liittyvät tekijät olivat selkeimpiä tekijöitä työllistymisessä. Työllistyneet kokivat uuden työnsä usein huomattavasti negatiivisemmin, kuin työn Voikkaan tehtaalla. (emt. 92, 96, 115.)

Vuonna 2011 UPM osti Myllykosken paperitehtaan ja lakkautti sen toiminnan vielä samana vuonna. Lakkauttamista ennen tehtaalla työskenteli noin 400 työntekijää. UPM järjesti yhteistyössä Kouvolan työ- ja elinkeinotoimiston sekä Kouvolan kaupungin kanssa Uusiin töihin -tapahtuman, jolla pyrittiin tukemaan Myllykosken paperitehtaalta irtisanotun henkilöstön työllistymistä. Tapahtumaan osallistui noin 20 työvoimatarpeen ja henkilöstön kiinnostuksen pohjalta valikoitunutta paikallista ja valtakunnallista yritystä. (Kouvolan kaupungin kotisivut 2012.)

Voikkaan paperitehtaan lakkauttaminen on historiallinen tapahtuma ja sen katsotaan käynnistäneen paperiteollisuuden nykyisenlaisen rakennemuutoksen. Juurikin tästä syytä Voikkaan tapaus sai runsaasti mediajulkisuutta ja muistetaan hyvin vieläkin. Kymiyhtiön ja UPM:n paperitehtaat olivat pitkään Kuusankoskella lähes ainoa työllistäjä ja Voikkaalta irtisanottiin monia kolmannen tai neljännenkin polven työläisiä. Vielä 1970-luvulle asti paperitehtaat työllistivät suoraan jopa puolet Kuusankosken työvoimasta ja välillisesti vielä paljon enemmän. Paperiteollisuus kasvoi sukupolvien aikana kiinteäksi osaksi kuusankoskelaista kulttuuria ja paikallisidentiteettiä ja muualtakin tulleet työläissuvut kiinnittyivät vahvasti paikkakunnalle tehtaalaisuuden ”periytyessä”. Vahva sitoutuminen ja luottamus osaltaan selittävät tehtaan lakkauttamisen aiheuttamaa järkytystä. (Melin & Mamia 2010, 11–12.)

2.3.3 Äkillinen rakennemuutos

Tuotantorakenteeltaan heikkeneviä alueita, erityisesti suurten työllistävien toimipaikkojen lopettaessa toimintansa, on nimetty äkillisen rakennemuutoksen alueiksi. Äkillisen rakennemuutoksen hoitoon käytettävää toimintamallia on kehitetty Voikkaan paperitehtaan sulkemisesta lähtien, vuodesta 2006. Työ- ja elinkeinoministeriön (TEM) kehittämän toimintamallin mukaan isojen irtisanomisten tapahtuessa aloitetaan välittömästi toimenpiteet äkillisen rakennemuutoksen hoitamiseksi. Toimintamallin periaatteet ovat rakennemuutosalueesta riippumatta samanlaiset, mutta toimenpiteet voivat vaihdella esimerkiksi alueen tai kohteena olevan yrityksen resurssien mukaan. Toimenpiteiden valmistelua koordinoi TEM:n asettama eri ministeriöiden edustajista koostuva rakennemuutoksen reagointiryhmä, joka pitää Suomen hallituksen ajan tasalla tapahtumista. Lisäksi kohdealueen elinkeino-, liikenne- ja ympäristökeskus organisoii alueellisen rakennemuutostyöryhmän. Ryhmään kuuluu edustajia kunnista, yrityksistä, työvoima- ja elinkeinotoimistosta, alueellisista elinkeinoyhtiöistä ja työntekijäjärjestöistä. Jos valtioneuvosto näkee tarpeelliseksi, se nimeää paikkakunnan äkillisen rakennemuutoksen alueeksi ja irrottaa rahoituksen työpaikkojen luomista varten 2-3 vuoden ajaksi erityistoimenpiteiden avulla. (Felin & Mella 2013, 5-6.)

Äkillisen rakennemuutosalueen nimeämisessä on käytetty seuraavia kriteereitä ja arvioita:

- (1) menetettävien työpaikkojen määrä on merkittävä ja vaikutukset alihankintaketjuun ovat suuret,*
- (2) työpaikkavähennys on vähintään 1,5 % alueen työpaikkamäärästä,*
- (3) arvio potentiaalisesta työttömyysasteen noususta, jos kaikki irtisanotut jäävät työttömiksi,*
- (4) arvio alueen tuotantorakenteen mahdollisuuksista uudistua ja tarjota uusia työpaikkoja ja*
- (5) arvio rakennemuutoksen aiheuttamien ongelmien kestosta alueella.*

(Felin & Mella 2013, 5.)

Äkilliseksi rakennemuutosalueeksi nimetyillä paikkakunnilla toimintansa lopettaneita yrityksiä ja tuotannon supistamista on erityisesti metsäteollisuudessa. Vuosina 2005–2010 suljettiin eri puolilla maata noin kymmenen tehdasta metsäteollisuudesta. Tuotantokapasiteetti pieneni lähes neljänneksellä ja suorat irtisanomiset koskivat yli 7000 työntekijää. (Hytönen ym. 2011, 1.) Luvut ovat vuoden 2013 tarkastelussa nousseet edelleen. Metsäteollisuuden tehtaita on suljettu lähes 20, tuotantokapasiteetti on pienentynyt kolmanneksella ja irtisanottuja on noin 8000 (Felin & Mella 2013, 2).

Kouvola on kahdesti nimetty äkillisen rakennemuutoksen alueeksi: kausiksi 2007–2009 sekä 2011–2012. Äkillisen rakennemuutoksen alueiden tukirahoitus syntyy monista eri lähteistä, joista tärkeimpiä ovat yritysten investointi- ja kehittämishankkeiden määrärahat, työllisyysperusteiset investointimäärärahat, rakennerahastojen joustovaraus ja Euroopan globalisaattiorahasto. Alueille jaettua työllisyysperusteista investointimäärärahaa rakentamiseen ja infrastruktuurin parantamiseen liittyviin hankkeisiin on Kouvolaossa käytetty Tervaskankaan yritysalueen kunnallistekniikan rakentamiseen, Repoveden virkistyskäytön ja luontomatkailun palveluvarustuksen kehittämiseen sekä Teholan raidejärjestelyihin. EU:n rakennerahastojen joustovarauksesta on kanavoitu rahoitusta muiden muassa Innorail Development jatkohankkeeseen ja Kouvolan TILTU:lle. (Felin & Mella 2013, 3, 15–16, 19.)

Äkillisen rakennemuutoksen tukitoimenpiteiden vaikuttavuutta on arvioitu valtiontalouden tarkastusviraston toimesta. Rakennemuutosalueilla irtisanottiin keskimäärin 500 työntekijää kerrallaan vuosina 2007–2010. Valtion toteuttamin interventioin rakennemuutosalueiden työttömyyttä onnistuttiin vähentämään noin 200 henkilöllä, verrattuna tilanteeseen ilman toimenpiteitä. Määrään on laskettu kuntien infrastruktuurihankkeiden, laajentavien yritysten sekä työvoimahallinnon toimenpiteiden työllistämät henkilöt. (Valtiontalouden tarkastusviraston tuloksellisuuskatsastuskertomus 2012, 65.)

Rakennemuutoksen hallinnassa korostuvat Kaakkois-Suomen elinkeinoyhtiöiden selvityksen mukaan ennakoinnin ja varautumisen tärkeys (Ahtiainen ym. 2014). Loppuvuodesta 2014 Työ- ja elinkeinoministeriö (TEM) tiedotti, että äkillisen rakennemuutoksen toimintamallia uudistetaan siten, että se vastaa paremmin käynnissä olevaan isoon rakennemuutokseen. Uuteen malliin halutaan liittää vahvasti ennakoiva elinkeinorakenteen uudistaminen. Tiedotteen mukaan *elinkeino- ja työllisyyspolitiikan toimenpiteisiin kytketään alueen elinkeinorakenteen kehityksen vaihtoehtoisten kehityssuuntien ennakoiminen ja niihin varautuminen*. Alueet tekevät säännöllisesti päivitettävät valmiussuunnitelmat, joista ilmenee ajankohtaiset elinkeinopoliittiset täsmätoimet ja vastuutetaan toimijoiden roolit mahdollisessa äkillisen rakennemuutoksen tilanteessa. Äkillisen rakennemuutoksen alueeksi nimeämisen kriteerejä tiukennetaan muiden muassa siten, että vaikutuksilla tulee olla kansallista merkitystä ja alueella tulee olla uudistumispotentiaalia ja siltä pohjalta laadittu kasvusuunnitelma. (TEM 2014.)

3 YHTEISKUNNALLINEN MUUTOS

3.1 Jälkiteollinen yhteiskunta

Suomessa globaaliin markkinatalouteen ja pääomien vapaan liikkuvuuden aikaan siirtyminen tapahtui muihin läntisiin teollisuusmaihin verrattuna erittäin haastavan taloudellisen ja sosiaalisen kriisin aikaan. 1990-luvun alun lama toimi katalysaattorina julkisen sektorin, työmarkkinoiden ja sosiaalipolitiikan reformeille. Suomi siirrettiin markkinajärjestyksen ja tehokkuuden aikaan. Talouskriisi nähtiin sääntelyn, erityisesti elinkeinojen tukipolitiikan devalvaatioineen, tervehdyttäjänä. Globalisoituneet pörssiyritykset toivovat suomalaiselta yhteiskuntapolitiikalta suotuisia ratkaisuja esimerkiksi työn ”jäykkyyksien” purkamiseksi, mutta ovat tilivelvollisia pääasiassa vain omistajilleen. Yksi merkittävistä prosesseista teollisuusmaiden siirtymässä kohti jälkiteollista työllisyyden rakennetta on teollisuusyritysten uudelleen sijoittuminen ja työn siirtyminen vähemmän teollistuneihin maihin. (Julkunen 2008, 56–57.)

Talouden rakennemuutos 1980-luvulla johti yritysten korkeamman tuottavuuden tavoitteluun siirtymällä fordistisesta postfordistiseen työhön, joustavuuden painottamiseen ja toimintojen ulkoistamiseen. (Strangleman & Warren 2008, 128–132.) Cowie ja Heathcott (2003) muistuttavat, että vaikka teollisuus katosi monilta alueilta, ei jälkiteollinen yhteiskunta tarkoita yhteiskuntaa vailla teollisuutta. Useille entisille teollisuusalueille on perustettu uutta teollisuutta, joskin usein hyvin erilaista kuin aiemmin. (emt. 4.)

Strangleman ja Warren (2008) määrittelevät jälkiteollisen yhteiskunnan yhteiskunnaksi, joka on vähenevässä määrin riippuvainen perinteisestä tehdasteollisuudesta ja yhä enenevässä määrin nojaa erityisesti informaatioteknologiaan kytköksissä olevaan palvelusektoriin. Perinteisen teollisuuden sijaan keskitytään aloille, jotka vaativat korkeamman koulutustason omaavaa työvoimaa. (emt. 127.)

Ideaalityyppi postfordistisesta työstä on sekä tayloristisesta tuotantotavasta että työehtojen kollektiivisesta suojelusta irrotettu. Tällainen työ on sisällöllisesti parempaa, eli entistä monipuolisempaa, palkitsevampaa ja itsenäisempää, mutta samalla sitä tehdään entistä epävarmimmilla ehdoilla, se on joustavaa ja liikkuvaa. Postfordistisen ajan työ on

moninaista ja eri aikakausien tuotantotavat esiintyvät samanaikaisesti sekä kansallisvaltioiden sisällä että globaalisti. (Julkunen 2008, 39–40.)

Jälkiteollinen, postfordistinen työväenluokka on koostumukseltaan hyvin erilainen, ja ryhmä on kokenut merkittäviä muutoksia, kuten työväenluokan voiman supistuminen, luokkaidentiteetin heikentyminen, ammattiliittojäsenyyksien sirpaloituminen sekä poliittinen välinpitämättömyys. Sosioekonomisilla mittareilla tarkasteltuna, suuri työväenluokka on kuitenkin edelleen olemassa. Ryhmä ei kuitenkaan koostu enää pääasiassa manuaalista työtä tekevästä, itseään työväenluokkaisina pitävistä, valkoisista miehistä. (Lilleker 2002, 84.)

Taloushistorioitsija Nick Crafts (1993, 63, 77) esitti 1990-luvun alussa, että deindustrialisaation mahdollisten pitkän aikavälin seurausten, kuten pienemmän teollisuusperustan aiheuttaman reaalityöiden kasvun menetyksen estämiseksi, poliittiset pyrkimykset tulisi kohdistaa institutionaalisten rakenteiden uudistamiseen, lyhyen aikavälin voitontavoittelun vähentämiseen sekä inhimillisen pääoman muodostumisen vahvistamiseen, samalla säilyttäen kurinalaisen kilpailun.

Tuottavuuden merkitystä elintasolle pidetään nykyisin suurena. Työn tuottavuuden, eli tuotannon määrän tehdyn työn määrää (esimerkiksi työtunnit) kohden, katsotaan olevan erityisen tärkeä talouskasvussa. Talouskasvu ymmärretään usein bruttokansantuotteen asukasta kohden lasketun määrän nousuna, toisin sanottuna elintason nousuna. Tuottavuuden kasvun päätekijöinä pidetään koulutusta, investointeja ja teknologista kehitystä. Palvelujen digitointi ja internet jakelukanavana nähdään tuottavuuskasvun tulevaisuutena. (Pohjola 2009, 253, 258, 261.)

Useimmissa kehittyneissä maissa, Suomessakin, teollisuustyön lisääntyminen synnytti suuren ja vauraan keskiluokan. Teollisten työpaikkojen vähentymistä on Suomessa pystytty ainakin osittain korvaamaan teollisuustuotantoa tukevien palveluiden piiriin syntyneillä työpaikoilla. Jos teollisten työpaikkojen määrä edelleen vähenee, ei vastaavan tulotason tarjoavia töitä löydy kaikille. Työpaikkojen siirtyminen korkean tuottavuuden aloilta, kuten metsäteollisuudesta ja ICT-sektorilta, matalamman tuottavuuden aloille, kuten yksityisiin ja julkisiin palveluihin, hidastaa tuottavuuskasvua. (Pajarinen ym. 2010, 10, 20.) Eräänä syynä tähän nähdään teollisuusalan teknologisen kehityksen suhteellisesti paremmat edellytykset kuin palvelualan. Teollisuuden teknologiset edellytykset nähdään suhteellisesti progressiivisina ja palvelualan lamaantuneina (stagnant), jolloin koko talous

on asymptoottisesti lamaantunut. Deindustrialisaatioprosessin jatkuessa tuottavuuskasvu on enenevässä määrin riippuvainen palvelualan tuottavuuden kehityksestä. Alan kehitys taas riippuu muiden muassa tietotekniikan kehityksestä ja alan kilpailurakenteiden muutoksesta. Teknologisen kehityksen myötä toiset palvelut kasvavat muita nopeammin. (Rowthorn & Ramaswamy 1997, 20–21.)

Tuottavan talouskasvun saavuttaminen vaatisi yhteiskunnallisten instituutioiden vahvistamista, esimerkiksi työläisten sosiaalisen ja yksilöllisen turvan takaamista sosiaaliturvaa vahvistamalla (Bluestone & Harrison 1982, 262–264).

Vartian ja Ylä-Anttilan (2003) mukaan kansantalouden kasvu riippuu tulevaisuudessa entistä enemmän koulutuksen ja osaamisen tasosta. Jos nykyinen elintaso halutaan säilyttää, tulee Suomen rooli maailmantalouden työnjaossa perustumaan osaamis pääomalle pohjaavaan tuotantoon. Teollisuusyritysten arvioidaan tulevaisuudessa olevan tavaran tuottajien sijaan pääasiassa korkeasti koulutetun henkilöstön mahdollistamien palveluiden tuottajia. Osa palveluista tuotetaan yrityksen sisäiseen käyttöön, mutta sellaiset palvelut kuten koulutus, huolto ja projektien hallinta myydään teollisuustuotteisiin yhdistettynä. (emt. 204.)

Pajarinen ym. (2010) näkevät käynnissä olevan tuottavuuskasvun kolmannen aallon perustuvan tehtävärakenteiden muutokseen. 1950-luvulla alkanut ensimmäinen kansantalouden tuottavuuskasvun aalto perustui sektoreiden ja toimialojen väliseen rakennemuutokseen, 1980-luvulla alkanut aalto perustui yritysten ja toimipaikkojen väliseen rakennemuutokseen, ja 1990-luvulla alkanut aalto perustuu yksilöiden liikkuvuuteen toimialojen ja yritysten välillä sekä niiden sisällä, uutta luovien työtehtävien lisääntyessä ja yksilöiden siirtyessä yhä joustavammin ammattitaitoaan ja koulutustaan paremmin vastaaviin tehtäviin. Ammatillinen liikkuvuus aiheuttaa epävarmuutta, joten kannustimia ja muutosturvaa tulee kehittää. (Pajarinen ym. 2010, 7, 22.)

3.2 Työn murros ja uuden työn muodot

Verrattaessa 2000-luvun uutta työtä vanhaan työhön, uusi työ nähdään tietoistuneena, yksilöllisenä, joustavana ja sekä paikaltaan että sisällöltään liikkuvana. 2000-luvun työ on kuitenkin monimuotoinen hybridi muiden muassa rutiinia ja liikkuvuutta sekä ammattien hajoamista ja jatkuvuuksia. Työ on erilaista eri paikoissa, yhteiskuntaluokissa ja sukupuolten välillä. (Julkunen 2008, 18, 20).

Sennett (2002) tarkastelee uutta työtä joustokapitalismin muovaamana monimuotoisena kenttänä. Byrokraattisten rakenteiden ja rutiinien sijaan korostuvat monipuolisuus, avoimuus, muuntautumiskyky ja riskinotto. Uuden työn muodostavat lyhytaikaiset työtehtävät ja projektit, se on joustavaa ja liikkuvaa. Sen uskotaan tarjoavan ihmisille suuremman vapauden muovata omaa elämäänsä, mutta toisaalta joustavuus aiheuttaa ahdistusta ja levottomuutta, kun ei tiedetä mitä riskejä ottaa tai mitä urapolkuja seurata. Sennett esittää lyhytjänteisen, heikkoihin sitoumuksiin perustuvan ja kärsimättömän joustokapitalismin kuluttavan ihmisten luonnetta. Julkunen (2008) esittää uuden työn paradoksina, jossa työ on monipuolisempaa ja toisaalta sisältää kauan kaivattuja ominaisuuksia, kuten älyllisiä puolia, omaperäisyyttä sekä kehitysmahdollisuuksia, mutta samalla kielteiset kokemukset ja epämuokavuudet ovat lisääntyneet. Työ vaatii enemmän panostamista, se aiheuttaa stressiä, paineita, kiirettä, epävarmuutta ja loppuun palamista. (emt.) Sennettin (2007) mukaan työurien ja yhteisöjen pirstaloituminen ja jatkuvaa uudistumista vaativa uusi työ sopii vain harvoille, kun useimmat kokevat olevansa tuuliajolla ilman jatkuvuuksien ja sitoutumisen luomaa vakautta.

Suomi on ollut palvelutalous jo kauan, ja arvion mukaan 90 prosenttia Suomessa tehtävästä työstä on muuta kuin manuaalista tavaroiden valmistusta. ICT-sektori, matkapuhelimiin ja verkkolaitteisiin liittyvien palveluiden vienti, on hyvä esimerkki palveluvaltaistumisesta. Edellä mainittujen laitteiden vienti itsessään on vähentynyt. Teollisuustuotannon mahtimaa on nykyisin Kiina, jonka osuus maailman teollisuustuotannosta on samalla tasolla kuin Euroopan ja Pohjois-Amerikan yhteensä. (Pajarinen ym. 2010, 86, 11.)

Työn ja muun elämän monimuotoistuminen ja niiden yhteensovittaminen ovat johtaneet ihmisiä moninaisiin elämäntilanteisiin. Kaikki eivät mahdu palkansaajien enemmistömalliin, sen normatiivisiin odotuksiin ja oikeudellisen suojan piiriin. Tätä oikeuksien sekä toimeentulon epävarmuutta palkkatyöyhteiskunnassa kokevaa moninaista

kansanosaa nimitetään prekariaatiksi. (Peltokoski 2006, 21.) Valtaosa työväestöstä kaipaa kuitenkin vielä palkkatyön turvaa, sillä sen perustalle rakentuvaan yhteiskuntaan on kasvettu kiinni. Prekaariliikkeen visio palkkatyöstä vapautumisesta ja itsensä työllistämistä suoraan markkinoilla tai verkostoissa tuntuu enemmistölle ainakin toistaiseksi vielä kaukaiselta. (Julkunen 2009, 33.)

Matti Vanhasen hallitukseen, vuonna 2003 hyväksytyn politiikkaohjelman, tietoyhteiskuntaohjelman, osana laadittiin kansallinen tietoyhteiskuntastrategia vuosille 2007–2015. ”*Strategiassa on määritelty kansallinen visio ja tahtotila sille, millaisen tietoyhteiskunnan haluamme Suomesta luoda. Strategiassa kuvataan lisäksi suomalaisen tietoyhteiskunnan nykytilaa sekä kansallisen ja kansainvälisen toimintaympäristön muutoksia. Strategia sisältää seuraavalle hallituskaudelle ulottuvan konkreettisen toimeenpano-ohjelman sekä useita toimenpide-esityksiä mahdollisine vastuutahoineen. Strategia on laadittu tukemaan Suomi-ilmiön syntymistä eli Suomen uudistumista kansainvälisesti vetovoimaiseksi, ihmisläheiseksi ja kilpailukykyiseksi osaamis- ja palveluyhteiskunnaksi. Osaamista ja luovuutta kehittämällä, rakenteita ja toimintamalleja rohkeasti uudistamalla sekä teknologiaa tehokkaasti hyödyntämällä tämä on mahdollista myös kiristyneen globaalin kilpailun olosuhteissa.*” (Kansallinen tietoyhteiskuntastrategia 2007–2015, 6.) Vartia ja Ylä-Anttila (2003) kuvaavat tietoyhteiskuntaa uudenaikaisena teollisuusyhteiskuntana, jossa palvelut ja teollisuus yhdistyvät uudentyypiseksi teolliseksi sektoriksi. Jälkiteollisen yhteiskunnan sijaan tulisi heidän mukaansa puhua uudenaikaisesta teollisuusyhteiskunnasta, tietoyhteiskunnasta, jossa toimialojen välisiä rajoja on aiempaa hankalampi määrittää ja erojen sijaan tärkeää ovat toimialojen ja yritysten väliset kytkennät sekä vuorovaikutus. (emt. 123.)

Pajarinen ym. (2010, 24) puhuvat tietoyhteiskunnan sijaan yritteliäisyysyhteiskunnasta, sillä osaamisen, tiedon ja innovaatioiden sitouttaminen tavaroihin ja palveluihin sekä niiden tarjontaan, vaatii yritteliäisyyttä. Vartia ja Ylä-Anttila (2003) esittävät, että tieto- ja viestintäteknologian tarjoamiin mahdollisuuksiin, uusiin innovaatioihin ja niiden kaupallistamiseen tarttuvia yrittäjiä kaivattaisiin lisää. Yrittäjien ja pienyritysten vähäinen määrä nähdään yhtenä Suomen talouden perusongelmista. (emt. 243.) Pyrkimys vastata rakennemuutoksen synnyttämiin negatiivisiin puoliin yrittäjyydellä ei ole uusi. Koistinen ym. (1987) tutkivat äkillisesti lopettaneen R-R Ikkunakeskuksen tehtaasta irtisanottujen työnsaantia, ammatillisia mahdollisuuksia ja selviytymistä. Heidän mukaansa jo tuolloin yrittäjyyttä on tarjottu lääkkeeksi perinteisen teollisuuden vähentyneeseen työvoiman

tarpeeseen. Uusia yrittäjiä houkuteltiin kuntiin ja yrittäjäksi ryhtyviä tuettiin kuntien ja valtion toimesta. (emt. 85.)

3.3 Innovaatiovetoinen elinkeinorakenteen muutos

Suomi on pitkälti säilyttänyt roolinsa metsäsektoriyhteiskuntana rakennemuutoksesta huolimatta. Sektori on kehittynyt tervan tuotannosta hienopaperiin ja kehittyy edelleen. Alun pitäen teollisuuden kasvu perustui pitkälti puuraaka-aineeseen ja vesistöjen tarjoaman kuljetusinfraan luomiin mahdollisuuksiin. Tuotuja koneita ja teknologiaa alettiin korvaamaan kotimaisilla, jonka myötä tekninen kehitys vauhdittui paperintuottajien ja koneiden valmistajien osaamisen yhdistyessä. Puuraaka-aineesta alkaneen kehityksen päätepiste ei kuitenkaan ole paperikoneteollisuus, vaan sen varaan ovat syntyneet myös monet kemianteollisuuden alat sekä metsäteollisuuden prosessinohjaukseen liittyvät elektroniikka- ja automaatioteollisuus. Metsäsektoriin kuuluvat myös palvelut, kuten metsäsektorin konsultointi sekä suunnittelu. Sektorin yritykset muuntautuvat yhä enemmän palveluyrityksiksi ja sen myötä uusille markkinoille. Vahva metsäsektorin osaaminen houkuttelee Suomeen myös ulkomaisia yrityksiä. (Vartia & Ylä-Anttila 2003, 87.)

Innovaatiojärjestelmät ja niiden kehittäminen sekä rooli elinkeinopolitiikassa nähdään kansallisen kilpailukyvyn kannalta merkittävänä välineinä. Uuden tiedon tehokkaimpaan tuottamiseen ja hyödyntämiseen kyenneiden kansakuntien menestys viime vuosikymmeninä tukee strategiaa. Tutkimus- ja kehitystoiminnan arvellaan kuitenkin enenevässä määrin vaativan niin suuria resursseja, ettei niiden organisointi onnistu kansallisesti pieniltä mailta. Suomessakin tulisi kehittää valmiuksia hyödyntää muualla kehitettyä teknologiaa sekä pyrkiä valituilla kapeilla aloilla tukemaan kansainvälistä huipputasoa tutkimusta. (Vartia & Ylä-Anttila 2003, 227.)

Innovaatiot talouskehityksen veturina ei ole uusi idea. Jo vuonna 1942 taloustieteilijä Joseph Schumpeter esitti kapitalismin elinvoimaisuuden uusiutuvan jatkuvasti luovan tuhon kautta. Muutoksen mahdollistavat alati kehittyvät uudet tuotteet, uudet tuotantotavat ja kuljetusmuodot sekä uudet markkinat, joiden tieltä vanhat rakenteet tuhoutuvat. (Schumpeter 1942, 83.) Hetemäen (2009) mukaan metsäteollisuudessa on toistaiseksi näkynyt vahvempana prosessin negatiivinen vaikutus, eli tuho. Positiivinen vaikutus, eli

luominen, orastaa kuitenkin erilaisina mahdollisuuksina, kuten uudenlaisen teknologian hyödyntämisessä ja uusissa tuotantopanoskombinaatioissa. Suomi ei tulle jatkossakaan menestymään markkinoilla alhaiset tuotantokustannukset vaativan hintakilpailukyvyyn avulla vaan merkityksellisiä tulevat olemaan juurikin luovan tuhon teorian korostamat uudet tuotteet, teknologiat, tuotantopanoskombinaatiot sekä tuotannon organisointi. Prosessi voi johtaa metsien tuomaan vaurauteen yhä enemmän palveluiden kuin puunjalostuksen kautta. Toistaiseksi kehityssuunta näyttää sille, sillä puunjalostusta on siirretty ulkomaille samalla kun t&k-työ, suunnittelu ja palvelut ovat säilyneet Suomessa. Lisäksi metsiin liittyvien matkailu- ja virkistyspalveluiden kysynnän arvioidaan kasvavan metsäteollisuustuotteiden kysyntää selvästi voimakkaammin Euroopassa. (Hetemäki 2009, 451, 455.)

Julkunen (2008) tuo esiin innovaatiovetoisen toimintaympäristön muutostavoitteen ja hyvinvointivaltion, kollektiivisen ja julkisen turvasääntelyn, ristiriitoja. Kilpailukyky-, osaamis-, joustavuus- ja innovaatioidiskurssi asettaa hyvinvointivaltion rasiitteena, josta kansakunnan on kollektiivina uudistuttava. Muutostarpeeseen vedotaan aikaansaannosten vanhentumisella. Se on tehokkaampaa, kuin myöntää etujen ja näkemysten olleen aina ristiriidassa ja vain voimasuhteiden nyt muuttuneen. (emt. 58–59.)

3.4 Koettu muutos

Bluestone ja Harrison (1982) toivat tutkimuksessaan vahvasti esiin laajamittaisten teollisuustyöpaikkojen lakkauttamisten välittömien seurausten, kuten työttömyyden ja elintason laskun lisäksi mukanaan tuomat laajemmat sosiologiset vaikutukset yhteisöille, identiteeteille, julkisille palveluille ja yksilöiden fyysiselle sekä psyykkiselle hyvinvoinnille. Heidän mukaansa muutoksen vaikutukset konkretisoituvat vasta ajan myötä ja vahva sosiaaliturva tarjoaisi turvaa työläisille sekä mahdollistaisi tuottavan talouskasvun. (emt. 65, 81, 262–264.) Strangleman ja Rhodes (2014, 413) kritisoivat deindustrialisaatiotutkimuksen usein keskittyvän liiksi taloudellisiin näkökulmiin, jopa silloin, kun tutkimuksen kohteena ovat deindustrialisaation sosiaaliset ja psykologiset vaikutukset.

Teollisuustyön katoamista on tarkasteltu myös sukupuolinäkökulmasta. Talouden rakennemuutos Iso-Britanniassa ja sen mukanaan tuoma työttömyys on muovannut valkoisten työväenluokkaisten miesten identiteettejä (ks. mm. McDowell 2003; Walkerdine & Jimenez 2012.) Deindustrialisaatio on vaikuttanut perheiden sisäiseen dynamiikkaan, sukupuolten välisiin suhteisiin sekä heikentänyt työväestön kollektiivisuutta ja solidaarisuutta (ks. Barchiesi & Kenny 2002; Joshi 2002). Yhteisöjen perinteisen teollisuuden muodostaman talouspohjan romahtaminen yksityisen pääoman liian nopean ja hallitsemattoman liikkumisen seurauksena, aiheuttaa epävarmuutta, turvattomuuden tunnetta. Epävarmuus ja työttömyyden sekä köyhyyden pelko estävät inhimillisen energian vapautumista luovaan, tuottavaan työhön. (Bluestone & Harrison 1982, 47-48, 107, 232.)

Stranglemanin (2012) tutkimuksen mukaan perinteiset monimutkaiset sosiaaliset rakenteet mahdollistivat teollisuustyöntekijöiden kestävän elämän (sustainable life). Työ nähtiin sosialisoitumisen ja identiteetin rakentamisen kannalta merkityksellisenä. Työntekijöiden näkemyksen mukaan työpaikoilla ennen vallinnut ymmärrettävä moraalinen järjestys on kadonnut. (Strangleman 2012, 412.) Cowien ja Heathcottin (2010) mukaan ei kuitenkaan ole hyvä vaalia savupiippunostalgiata, vaan tulee muistaa teollisen työn realiteetit. Työ tehtaassa ei välttämättä ollut sisällöllisesti mielekästä, mutta palkka oli hyvä. Teollinen työ on pääasiassa raskasta ja sitä tehdään tavallisesti siksi, että työ on lähellä ja palkka on kohtalaisen hyvä. (emt. 15.) On kuitenkin erittäin tärkeää muistaa myös perinteisen tehdastyön hyvänä koetut puolet, kuten varmuus, saatavuus sekä etuudet kuten terveydenhuolto ja ennen kaikkea vakaus (Strangleman 2012).

Deindustrialisaation negatiivisten vaikutusten lieventämissyrkimyksistä huolimatta muutos on suuri. Joissakin tapauksissa työpaikan menetys on saattanut tarkoittaa loppuiän työttömyyttä, toisissa uutta työpaikkaa tavoittelevien massamuuttoa. (Strangleman & Warren 2008, 135.) Yhdysvalloissa deindustrialisaatio aiheutti perinteisen teollisuuden ympärille rakentuneelta ”Rust-Belt”-alueelta väestön massamuuton työn perässä uusiin kasvukeskuksiin ”Sun-Belt”-alueelle (Bluestone & Harrison 1982). Euroopassa uutta työtä etsivien massamuutto ei ole ollut yhtä laajaa, kuin Yhdysvalloissa. Eron vaikuttavat monet kulttuuriset, sosiaaliset ja taloudelliset syyt, joista yhtenä on esitetty Yhdysvaltain heikompi hyvinvointivaltio. Deindustrialisaatioalueelle jäävien tulevaisuutta ei usein nähdä kovin valoisana, sillä sosiaaliset ongelmat, kuten perheiden hajoaminen, pitkäaikaistyöttömyys ja päihdeongelmat usein seuraavat tehtaiden lakkauttamisia. (Strangleman & Warren 2008, 135.)

Työntekijän voimaannuttaminen (empowerment) jää edelleen kakkoseksi tuoton maksimoinnille ja osakkeenomistajien arvonlisäyksen tavoittelulle. Luottamuspulaa aiheuttavat omistajien mielivaltaiset päätökset siirtää tuotantoa pienenkin kilpailuedun saavuttamiseksi. Työntekijät ja ammattiliitot ovat usein puun ja kuoren välissä, kun pitäisi joko hyväksyä muutoksia, joiden avulla tehtaan toiminta voisi jatkua, tai tuotanto siirretään edullisemman kustannustason maihin. (Farrant 2002, 134.) Ammattiyhdistysliike on heikentynyt ammatillisen kollektiivisuuden heikentyessä. Ay-toiminta mielletään usein teollisena, maskuliinisena ja työväenluokkaisena, joten rakennemuutoksen katsotaan edistävän rapautumista. Järjestäytymistä merkityksellisempää on kuitenkin jäsenistön suhtautuminen ay-toimintaan. Kollektiivisen eetoksen sijaan on yhä enemmän siirrytty individualismin suuntaan ja ay-liike nähdään lähinnä vakuutuslaitoksen kaltaisena palveluntuottajana. (Julkunen 2008, 67–68.)

3.5 Muutoksen hallinta

Deindustrialisaatioon on pyritty vastaamaan erilaisin keinoin, mutta keinovalikoima on ollut hyvin samankaltainen jo silloin, kun Yhdysvaltain Uusi-Englanti deindustrialisoitui, kun prosessi levisi koko maata koskettavaksi ongelmaksi ja edelleen muiden kehittyneiden valtioiden kohdatessa deindustrialisaation. Deindustrialisaation negatiivisia vaikutuksia on pyritty pehmentämään 1) leikkaamalla yritysten verotusta ja valtion sääntelyä, 2) kanavoimalla valtion tukiaisia taloudellisiin vaikeuksiin joutuneille tuotannon aloille ja 3) edistämällä talouskehitystä poliittisin interventioin. Keinoista ensimmäinen ei kuitenkaan pureudu ongelmien todelliseen ytimeen, eikä toinen ole pysyvänä ratkaisuna kestävä. Edellä mainituista viimeisin on työkaluista vähiten implementoitu, mutta toimivin. Positiivinen talouskehitys saavutetaan kestävästi uusien alojen kasvua edistämällä, jolloin syntyy uusia työpaikkoja, verotulot ja niiden myötä myös resurssit sosiaalipalveluiden tarjoamiseen kasvavat ja uusi kasvava ala houkuttelee alueelle uusia sidosryhmiä ja vahvistaa alueella ennestään olevia. (Koistinen 2013, 227–230, 235–240.) Esimerkiksi Saksassa Ruhrin alue, joka tunnettiin ennen kivihiilen, raudan ja terästeollisuuden dominoimana alueena, on rakenne- ja aluepolitiikan keinoin pehmenneen rakennemuutoksen myötä kehittynyt monipuoliseksi, moderniin teollisuus- ja palvelutuotantoon keskittyneeksi talousalueeksi. Muutos on tapahtunut hiljalleen

vuosikymmenten kuluessa, ja prosessin myötä, pitkälti hyvien kouluttautumismahdollisuuksien ansiosta, alueen väestön sosioekonominen asema on parantunut. Yhteistyö lukuisten eri osapuolten välillä on toiminut eturistiriidoista huolimatta, julkisia varoja on käytetty pehmentämään sosiaalisia vaikutuksia ja subventoimaan yksityisten yritysten tappioita ja alueille niistä aiheutuvia ongelmia. (Goch 2002.)

Hetemäen (2009) mukaan luovan tuhon prosessissa voittajat ja häviäjät ovat usein eri tahoja. Rakennemuutoksen haittavaikutuksia tulee pyrkiä ehkäisemään ja lieventämään muiden muassa tukemalla uudelleen työllistymistä ja uusien yritysten perustamista. Samalla tulisi tukea myös uuden luomista esimerkiksi investoimalla riskipitoisiin kasvualoihin. Uudistumiseen tähtäävät toimet ovat usein varsin pitkäkestoisia, joten vaikutukset näkyvät vasta vuosien kuluttua, joten uudistuspäätökset vaativat rohkeutta. (emt. 456.) Deindustrialisoituvissa kehittyneissä valtioissa jakoa työmarkkinoiden sisä- ja ulkopuolisiin voitaisiin pyrkiä ehkäisemään sosiaali-investointistrategialla. Investoinnit inhimilliseen pääomaan kuten koulutukseen, elinikäiseen oppimiseen ja lastenhoitoon hyödyttäisivät kaikkia ja voisivat toimia yhdistävänä tekijänä kohti universaalimpaa sosiaalipoliittista orientaatiota. Strategia voisi edesauttaa sosiaalisesti kestäväen talouskasvun saavuttamista. (Emmenegger ym. 2012, 318.)

Joukkoirtisanomistilanteissa irtisanottujen uudelleensijoittumiseen vaikuttavat oleellisesti alueen työmarkkinoiden laajuus, rakenne, tila sekä asema yhdyskuntajärjestelmässä ja sen hetken taloudellinen suhdanne. Jotta muutos koettaisiin mahdollisimman joustavana ja turvallisena, tulee huolehtia irtisanottujen informaationsaannista, neuvonnasta, henkilökohtaisesta ohjauksesta ja henkisestä tuesta. Muutoksen kohteena olevalle henkilöstölle tulee tarjota palvelut riittävän nopeasti ja resurssien tulee olla riittävät. Eri toimijoiden välisen yhteistyön ja vuorovaikutuksen onnistuminen on oleellisen tärkeää. Virallisen hyvinvointivaltion ohella epävirallinen tuki ja palvelut toimivat kantavana voimana muutoksessa. (Jolkkonen & Kurvinen 2009, 216, 238–239)

Yhteisöjen ja aluetaloudellisten kokonaisuuksien resilienssin säilyttämiseksi poliittisessa ohjauksessa tulisi huomioida monenlaiset toimijat sekä eri tavoin markkinoille kytkeytyvät tuotannonalat. Ulkoa saneltu luonnonvarapolitiikka voi johtaa paikallisyhteisöjen voimattomuuteen kehittää luovia ratkaisuja paikallisiin olosuhteisiin. Muuttuviin

olosuhteisiin tulisi kyetä reagoimaan siten, ettei poliittisin päätöksin kiihdytetä resilienssiä heikentäviä prosesseja esimerkiksi kohdistamalla valtion tukia muita toimijoita poissulkevalle luonnonvarojen käyttömuodolle. Kohdistamalla suuria pääomia ja kehitystyötä vain yhdelle alalle, saatetaan luoda polkuriippuvuuksia, joilta on toimintaympäristön muutospainesta huolimatta pitkänkin ajan kuluttua hyvin vaikea poiketa. Suomen poliittista päätöksentekoa voitaneen kritisoida pyrkimyksestä tukea sellu- ja paperiteollisuuden ehdoilla muotoiltua metsä-, energia- ja talouspolitiikkaa. (Ryteri 2010, 12–13.) Suomen viennin veturina toimineen metsäteollisuuden kannattavuusongelmia paikkailtiin valuuttakurssimuutoksilla devalvoimalla markkaa seitsemästi vuosina 1949–1992. Devalvaatiot aiheuttivat ongelmia monille muille aloille, joiden käytössä olevat valuuttalainat kallistuivat devalvaation myötä. (Salokoski 2003, 259.) Kaakkois-Suomen kehitysyhtiöiden selvityksen (Ahtiainen ym. 2014, 4) mukaan Kymenlaakson yksipuolinen tuotantorakenne heikentää alueen kykyä suojautua äkillisen rakennemuutoksen negatiivisilta vaikutuksilta. Muutoksiin sopeutumista voitaisiin selvityksen mukaan edistää aluetalouden rakenteita, yhteistoimintaa sekä koulutus-, työllisyys- ja elinkeinopolitiikkaa uusimalla, parantamalla alueen kykyä vastaanottaa aluetaloudellisia shokkitilanteita.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tapaustutkimus

Olen toteuttanut tutkimuksen käyttäen tapaustutkimuksen lähestymistapaa. Tapaustutkimuksen avulla pyritään mahdollisimman kokonaisvaltaiseen ymmärrykseen tutkittavasta ilmiöstä. Tapaustutkimuksen hyvinä puolina nähdään sen joustavuus ja monipuolisuus, ja parhaimmillaan teorian ja empirian vuoropuhelussa syntyy jotakin uutta. (Saarela-Kinnunen & Eskola 2007, 194.) Tapaustutkimus voi olla kuvailevaa, selittävää tai eksploratiivista (Yin 2003, 3). Tarkoitus on tuottaa yksittäisestä tapauksesta intensiivistä tietoa, ja tapaustutkimuksessa käytetään usein erilaisia aineistonkeruumenetelmiä sekä tiedonkeruun ja analyysin tapoja. (Saarela-Kinnunen & Eskola 2007, 185)

Tapaustutkimuksessa tutkimusprosessi tulee raportoida, jotta lukijalle selviää, kuinka tutkimuksen johtopäätöksiin on päädytty. Jos tutkimus kuvataan hyvin ja käsitteellistämässä onnistutaan, voidaan tutkimustuloksia vertailemalla mahdollistaa tutkimustulosten yksittäistä tapausta laajempi hyödyntäminen. Tällöin puhutaan tulosten siirrettävyydestä, teoreettisesta tai olemuksellisesta yleistettävyydestä. Yhden tapauksen kuvaamisen taustalla on usein toive ymmärtää ilmiötä yleisemmin. (Saarela-Kinnunen & Eskola 2007, 186, 189.)

Tapaustutkimuksen avulla voidaan tutkia jotakin ajankohtaista ilmiötä sen esiintymiskontekstissa. Tapaustutkimus lähestymistapana on erityisen käyttökelpoinen silloin, kun raja ilmiön ja esiintymiskontekstin välillä on epäselvä. Toisin sanoen, jos uskoo tapauksen linkittyvän oleellisesti tutkittavaan aiheeseen, sopii tapaustutkimus lähestymistavaksi. (Yin 2003, 13.) Tapaus valikoituu useimmiten empirian ja teorian välisen vuoropuhelun seurauksena siten, että hiljalleen tarkennetaan sitä, mistä teoreettisesti on kysymys. Jos tapauksen pakottaa hypoteettis-deduktiivisen mallin mukaisesti johonkin tiettyyn teoreettiseen malliin, on vaarana se, että malli ohjailee liiaksi havaintoja, jotka valikoituvat käytetyn teorian tueksi. (Peuhkuri 2007, 148.)

Tapaustutkimuksen avulla empiiriselle tapahtumalle voidaan tuottaa uusia merkityksiä sekä vaihtoehtoisia tulkintoja ja mahdollisuuksia, yhdistämällä paikallisia tapahtumia sellaisiin asioihin, keskusteluihin ja käsitteisiin, joihin niitä ei ole alun perin liitetty.

Tapaustutkimuksen kautta voidaan siis luoda uusia viittaussuhteita ja merkityksiä. (Peltola 2007, 123.)

Tässä tutkimuksessa liitän Kouvolan teollisuustyöpaikkojen katoamisen laajempaan tieteelliseen deindustrialisaatio-keskusteluun. Tutkimuskohde on siis deindustrialisaatio ja tutkittava tapaus on Kouvola. Voikkaan ja Myllykosken paperitehtaiden lakkauttaminen on johtanut lyhyen ajan sisällä mittavaan teollisten työpaikkojen hävikkiin Kouvolan alueella. Suuri muutos paikallistasolla sekä laaja ajankohtainen keskustelu rakennemuutoksesta ja siihen vastaamisesta herättivät mielenkiinnon tutkia deindustrialisaatiota Kouvolan kontekstissa.

4.2 Tutkimusaineisto

Tutkimuksen aineistona toimii keräämäni haastatteluaineisto. Haastattelut on toteutettu yksilöhaastatteluina keväällä 2014 huhti-toukokuun aikana. Laadullisessa tutkimuksessa on tärkeää, että haastateltavat tietävät tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman paljon tai heillä on kokemusta asiasta (Tuomi & Sarajärvi 2009, 85). Tätä tutkimusta varten haastattelin kahden erilaisen ryhmän edustajia. Toinen ryhmä on pyritty muodostamaan siten, että informanteilla olisi asiantuntijuutta mahdollisimman paljon tutkittavasta ilmiöstä eri näkökulmista. Toinen ryhmä koostuu irtisanotuista paperityöntekijöistä, joilla on omakohtaista kokemusta tutkittavasta ilmiöstä paperiteollisuuden rakennemuutoksen aiheuttaman irtisanomisen myötä.

Vain yhtä tutkimusmenetelmää käyttämällä voi olla hankalaa saada kattavaa kuvaa tutkimuskohteesta. Tämän vuoksi monesti käytetään triangulaatiota, erilaisten aineistojen ja menetelmien käyttöä samassa tutkimuksessa, sillä useamman näkökulman ottaminen pienentää luotettavuusvirhettä. (Eskola & Suoranta 1998, 69.) Tätä tutkimusta varten keräsin samalla menetelmällä kaksi erilaista haastatteluaineistoa: asiantuntijahaastatteluja ja entisten tehtaalaisten haastatteluja. Lähtökohtaisesti ryhmät ovat hyvin erilaiset. Voidaan olettaa, että ensimmäisen ryhmän jäsenet ovat objektiivisempia informanteja ja kertovat paperiteollisuuden rakennemuutoksesta seurauksineen faktuaalisemmin, omaa ammattinäkemystään hyödyntäen ja mitä luultavimmin häivyttävät henkilökohtaista näkemystään. Toisen ryhmän voidaan olettaa antavan subjektiivisempaa tietoa tutkittavasta

ilmiöstä. Heillä on omakohtainen, heille itselleen hyvin merkityksellinen kokemus paperiteollisuuden rakennemuutoksesta, koska he ovat sen seurauksena menettäneet työpaikkansa.

Tutkimusaineistolle asettamani tavoite kymmenen informantin haastattelemisesta täyttyi. Laadullisessa tutkimuksessa liikkeelle voi lähteä hyvin pienestäkin aineistosta, rakentaa siitä mahdollisimman eheää tulkintaa, ja tarpeen mukaan kerätä lisää aineistoa myöhemmin. Ratkaisevaa ei ole aineiston koko, vaan siitä tehtyjen tulkintojen kestävyys ja syvyys. Laadullisessa tutkimuksessa sen tieteellisiä kriteerejä määriteltäessä oleellista ei ole aineiston määrä vaan sen laatu. Aineiston koolle ei ole mekaanisia sääntöjä, eikä aineiston koolla laadullisessa tutkimuksessa ole välitöntä vaikutusta tai merkitystä tutkimuksen onnistumiseen. Aineistoa on riittävästi, kun tutkimusongelman kannalta uutta tietoa ei saada aineistoa lisäämällä, eli aineisto kylläntyy, saavuttaa saturaatiopisteensä. (Eskola & Suoranta 1998,18, 62, 65, 68.)

Taulukko 1. Ryhmä 1 taustatietoineen.

haastateltu	ikä	sukupuoli	ammattiasema
1	keski-ikä	mies	Kouvolan kaupunginjohtaja
2	keski-ikä	mies	Kouvolaalainen kansanedustaja (kuuluu myös ryhmään 2)
3	keski-ikä	mies	Kinno Oy:n kehittämisspäällikkö
4	keski-ikä	mies	Kaakkois-Suomen ELY-keskuksen erikoistutkija
5	keski-ikä	mies	Kaakkois-Suomen TE-toimiston palvelupäällikkö

Taulukko 2. Ryhmä 2 taustatietoineen

haastateltu	ikä	sukupuoli	koulutus	Työpaikka ennen irtisanomista	nykyinen tilanne
6	keski-ikä	mies	oppik.	Myllykoski	työtön
7	keski-ikä	mies	ammattik.	Voikkaa	töissä (vanha ammatti)
8	keski-ikä	mies	lukio	Myllykoski	töissä (uusi ammatti)
2	keski-ikä	mies	ammattik.	Voikkaa	töissä (uusi ammatti)
9	keski-ikä	mies	ammattikor.	Voikkaa	töissä (uusi ammatti)
10	keski-ikä	mies	ammattik.	Voikkaa	töissä (vanha ammatti)

Taulukoissa 1 ja 2 on kuvattu haastatellut henkilöt taustatietoineen. Irtisanotuista tehtaalaisista on tarkoitus antaa mahdollisimman vähän personoinnin mahdollistavia taustatietoja, joten taulukossa on heidän osaltaan vain ryhmän yleiskuvan muodostamiseksi välttämättömät tiedot.

4.3 Haastateltavien valinta ja aineiston keruu

Koska tutkin Kouvolan deindustrialisaatiota, on haastateltavien joukko rajattu Kouvolan alueella vaikuttaviin asiantuntijoihin ja paikkakunnalla lakkautettujen tehtaiden entisiin työntekijöihin. Asiantuntijaryhmän jäsenet valikoituivat siten, että pyrin valitsemaan tutkittavasta ilmiöstä mahdollisimman monista näkökulmista institutionaalisen asemansa vuoksi asiantuntijuutta omaavia Kouvolaissa vaikuttavia henkilöitä. Haastatellut koostavat ryhmän, jolla on tarjota tietoa muiden muassa kaupungin, työ- ja elinkeinohallinnon, kansanedustuslaitoksen sekä Kouvolan seudun kehittämisen näkökulmista. Haastateltujen suppeahkon määrän vuoksi ei voida väittää, että joukko sisältäisi kaikki tutkittavan ilmiön kannalta oleelliset asiantuntijainformantit, mutta heistä on pyritty koostamaan mahdollisimman kattava näyte. Asiantuntijoiden saaminen haastateltaviksi oli yllättävänkin helppoa ja yhteistyö erittäin sujuvaa. Lähetin haastattelupyynnöt alun perin viidelle alueella merkittävästi vaikuttavalle toimijalle, joista yhtä lukuun ottamatta kaikki hyväksyivät pyyntöni. Kolme vastasi hyvin nopeasti haastattelupyynnön lähetettyäni ja yksi muistutusviestin jälkeen. Koska alun perin suunnittelemani viides haastateltava ei vastannut pyyntööni, lähestyin toista tutkimusaiheen kannalta mielenkiintoista informanttia.

Tutkimuskentälle pääsy riippuu pitkälti tutkimusongelman ja kohderyhmän luonteesta ja on tuskin koskaan täysin ongelmatonta. Mitä suljetumpi ryhmä tai mitä intiimimpi tutkimusongelma on kyseessä, sen hankalampi kentälle on yleensä päästä. (Grönfors 1982, 57–58.) Tämä ongelma ilmeni etsittäessä irtisanottuja, entisiä paperityöntekijöitä. Alun perin tarkoituksena oli kerätä haastateltavat niin sanotulla lumipallomenetelmällä, jossa aineisto kerätään siten, että ensimmäinen haastateltava esittää seuraavan informantin, joka taas esittelee seuraavan ja niin edelleen (Tuomi & Sarajärvi 2009, 86). Hyvin pian kävi kuitenkin ilmi, ettei kyseisenlainen aineistonkeruumenetelmä ollut mahdollinen. Haastateltavat eivät joko halunneet kertoa tai eivät tienneet muita haastateltaviksi sopivia. Koska ensimmäinen toimintatapa ei ollut käyttökelpoinen, keräsin haastateltavat käyttämällä hyväkseni sosiaalista verkostoani. Kyselin tutuilta, josko he tuntevat jonkun tehtaalta irtisanotun, jonka jälkeen pyysin esittämään kyseisille henkilöille pyynnön saada heidän sähköpostiosoitteensa haastattelupyynnön lähettämistä varten. Muutamassa

tapauksessa kävi niin, että tuntemani henkilö ei suostunut tiedustelemaan mahdollisen haastateltavan kiinnostusta osallistua tutkimukseen, sillä hän oletti, että kyseinen henkilö ei haluaisi antaa haastattelua.

Ryhmän 1 haastattelut suoritettiin haastateltavien työpaikoilla, pääasiassa kunkin omassa työhuoneessa. Koska he valikoituivat haastatteluun ammatillisen asemansa johdosta ja tuottivat tietoa oman alansa asiantuntijanäkökulmasta, työpaikka oli luonnollinen ympäristö. Haastattelupaikkaa ei sen kummemmin pohdiskeltu, vaan haastateltavat automaattisesti kutsuivat minut haastatteluun heitä työpaikoilleen. Ryhmän 2 haastattelut suoritettiin kunkin haastateltavan kotona. Aikataulujen yhteensopimattomuuden vuoksi yksi haastattelu järjestettiin puhelinhaastatteluna. Kotona tehtävillä haastatteluilla on yleensä parempi mahdollisuus onnistua, sillä tila on haastateltavalle tuttu ja turvallinen. Samalla haastattelijalle tarjoutuu myös tilaisuus havainnoida haastateltavan kotiympäristöä. (Eskola & Vastamäki 2007, 29.) Koti oli mielestäni haastattelupaikkana hyvä sen vuoksi, että haastatellut pystyivät olemaan olosuhteisiin nähden mahdollisimman rentoja. Ajattelin etukäteen, että kotiympäristön havainnoinnilla saattaa olla merkitystä aineiston analysoinnissa, mutta koska haastateltujen kotiympäristöt olivat hyvin tavanomaisia suomalaisia koteja, en usko, että havainnoinnilla on suurta merkitystä.

Haastateltavia on usein vaikea saada osallistumaan haastatteluun tulehtuneita konfliktitilanteita tutkittaessa. Joskus haastateltava saattaa myös kesken haastattelun pyytää sulkemaan nauhurin ja kertoo sitten arkaluonteista tietoa tutkimusaiheeseen liittyen. (Alastalo & Åkerman 2010, 385.) Entisiä tehtaalaisia haastatellessani monet kertoivat henkilökohtaisimmista asioista ja tuntemuksistaan vasta varsinaisen haastattelun jo loputtua, eli sen jälkeen kun suljin nauhurin. Monet myös vähätelivät omia kokemuksiaan ja toistivat useasti, että heillä on mennyt irtisanomisen jälkeen ihan hyvin, mutta on monia, joilla menee paljon huonommin.

4.4 Teemahaastattelu ja asiantuntijahaastattelut

Haastattelu on tiedonkeruumenetelmänä hyvin joustava. Haastattelija voi haastattelun aikana muiden muassa kysyä tarvittaessa saman kysymyksen uudestaan, korjata väärinkäsityksiä sekä selventää epäselviä sanamuotoja. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 73.) Teemahaastattelu on puolistrukturoitu haastattelu, jossa edetään tiettyjen etukäteen valittujen teemojen ja tarkentavien lisäkysymysten avulla. Teemahaastattelun avulla pyritään saamaan tietoa ihmisten tulkinnoista ja heidän antamistaan merkityksistä eri asioille. (Hirsjärvi & Hurme 2001, 48.) Valitsin haastattelut aineistonkeruumenetelmäksi pitkälti edellä mainituista syistä. Lisäksi halusin varmistaa mahdollisuuden myös sellaisen tiedon saantiin, mitä en itse olisi osannut kysyä. Puolistrukturoitu teemahaastattelu antoi mahdollisuuden käydä läpi valitsemiani teemoja tarvittaessa hyvinkin vapaamuotoisesti.

Teemahaastattelussa kyse on eräänlaisesta keskustelusta, jota tutkija ohjailee, saadakseen haastateltavalta tiedoksi tutkimuksen kannalta oleelliset asiat. Etukäteen valitut teema-alueet käydään kaikkien haastateltavien kanssa läpi, mutta tarkentavien kysymysten järjestys ja laajuus voi vaihdella haastattelusta toiseen. (Eskola & Vastamäki 2007, 25, 28.) Halusin käydä kaikkien haastateltavien kanssa läpi heidän henkilökohtaisia kokemuksiaan rakennemuutoksesta, millaisena kunnan ja valtion reaktiot/toimenpiteet rakennemuutokseen ovat heille näyttäytyneet, millaisia koettuja vaikutuksia rakennemuutoksella on ollut Kouvolalle sekä kouvolaalaisille, ja millaisena alueen tulevaisuus nähdään. Teemojen alle olin valmistellut tarkentavat lisäkysymykset, mutta useimmissa haastatteluissa en kysynyt niitä suunnitellussa järjestyksessä, sillä pääasiassa haastateltavien vastaukset kattoivat useamman lisäkysymyksen.

Teemahaastattelussa keskustelun osapuolet toimivat tutkimusmateriaalin aktiivisina tuottajina ja ns. sosiologista mielikuvitustaan käyttämällä, puheillaan sekä omaksumillaan rooleilla ja suhtautumistavoilla tuottavat konkreettisia esimerkkejä tavoista toimia kulttuurin piirissä eri tilanteissa. Analyysin tutkija kuitenkin suorittaa yksin, joskin haastatelluilta on hyvä pyytää kommentteja tutkimuksen käsikirjoituksesta. (Alasuutari 2011, 148.) Analyysiosio lähetettiin luettavaksi kaikille haastatelluille, jotta he voivat halutessaan kommentoida tekstiä, otteita haastatteluista ja niistä tehtyjä johtopäätöksiä, ennen raportin julkaisemista. Alustavasta raportista saadut kommentit olivat positiivisia.

Tutkimushaastattelut tallennettiin nauhurilla ja litteroitiin sanatarkasti. Naurahdukset sekä erityisen raskaat huokaukset merkittiin litteroidussa aineistossa sulkeisiin. Dokumentoinnin tarkkuus ja yksityiskohtaisuus riippuu haastattelun tallennustekniikasta. Jos tutkijan ei ole tarkoitus keskittyä esimerkiksi epäröinteihin, änkytyksiin, tai taukojen kestoihin, ei niitä tarvitse litteroida (Alasuutari 2011, 85–86).

Asiantuntijahaastattelulla tarkoitetaan useimmiten tilannetta, jossa haastateltavalta pyritään saamaan tietoa tutkittavasta aiheesta. Kiinnostus kohdistuu siis siihen tietoon, jota haastateltavalta voidaan tutkittavasta ilmiöstä saada, ei niinkään haastateltavaan itseensä. Haastateltavat valitaan heidän institutionaalisen asemansa tai tutkimuksen kohteena olevan prosessin muun osallisuuden vuoksi. Asiantuntijahaastatteluilla pyritään tuottamaan jonkun historiallisesti ainutkertaisen tapahtumakulun tai ilmiökentän kuvaus. Tutkimuskohteen kannalta oleellisten asiantuntijoiden joukko on rajallinen, eikä kuka tahansa kelpaa haastateltavaksi. (Alastalo & Åkerman 2010, 373–374.)

Asiantuntijahaastattelussa esitetty tapahtumakulku on aina erityisessä vuorovaikutussuhteessa syntynyt tulkinta. Haastateltavan kertomiin asioihin vaikuttavat yhtäältä hänen asemastaan, henkilöhistoriastaan sekä tapahtumakulkuihin liittyvistä jännitteistä ja toisaalta siitä, miten hän asemoi haastattelijan ja kuinka haastattelija tilanteessa toimii. (Alastalo & Åkerman 2010, 381.) Pyrin kiinnittämään näihin seikkoihin erityistä huomiota tehdessäni tulkintoja kerätystä aineistosta.

Faktanäkökulma käyttää vain niitä väitteitä, joiden uskotaan heijastavan tosiasioita maailmasta. Pelkän fakthanäkökulman soveltaminen kvalitatiiviseen aineistoon voidaan sanoa olevan aineiston vajaakäyttöä, sillä suuri osa aineiston rikkaudesta, siitä itsestään kertovaa informaatiota lukuun ottamatta, jää käyttämättä, jos keskitytään kieleen vain todellisuuden kuvaamisen välineenä. (Alasuutari 2011, 91, 113.) Juonellisuus, interaktio ja kulttuuriset jäsenyykset, näytenäkökulma, ei tarkastele aineistoa väittämänä todellisuudesta, vaan tutkittavan todellisuuden osana. Näyte voi tällöin olla edustavuudeltaan tai teknisesti huono, mutta sen tarjoama tieto ei voi olla väärää. Näkökulma keskittyy siihen, miten aineistona käytetty teksti jäsentää maailmaa. (Alasuutari 2011, 114–115.)

Ongelman faktuaalisen tiedon saannille luo myös puuttuvan, epämääräisen tai vihjailevan informaation käyttö. Koska haastateltavat kuvaavat tapahtumia aina omasta näkökulmastaan, tulee analyysia tehdessä muistaa haastateltavien muiden toimijoiden

käyttäytymistä koskevan kuvauksen olevan toisen käden tietoa. Muiden toimijoiden valintojen ja motiivien tulkinta on erityisen epävarmaa ja perustuu parhaimmillaan henkilön kanssa käytyihin keskusteluihin, mutta pahimmillaan on vain arvailua tai jopa tarkoituksellisesti väärää tietoa. (Alastalo & Åkerman 2010, 384.) Toisen käden tietoon tulee aina suhtautua suuremmalla varauksella, kuin omakohtaisiin kokemuksiin (Grönfors 1982, 108.) Faktakuvausta ei voi rakentaa tällaisen epämääräisen toisen käden tiedon varaan, vaan aineistoja tulee ristivalottaa keskenään. Erityinen ongelmakenttä ovat viranhaltijat, jotka toimintaansa määrittävän ohjesäännösten tai ammattietiikan vuoksi usein tuottavat kuvaa siitä, että asiat etenevät luotettavasti niin kuin niiden pitäisi. Ammatillisuusmuurin ylittäminen voi haastattelutilanteessa olla hyvin hankalaa. (Alastalo & Åkerman 2010, 384.) Esimerkiksi Johanna Harjunpää (2011) kertoo Mäntän deindustrialisaatiota käsittelevässä pro gradussaan, että eräs hänen haastattelemistaan mäntäläisistä päättäjistä oli tiedustellut missä roolissa hänen odotetaan vastaavan, sillä hänellä on useita julkisia profiileja.

Kulttuurisen ja fakthanäkökulman yhdistäminen tarkoittaa usein sitä, että haastateltavien joukko pyritään muodostamaan laajemmaksi kuin mitä fakthanäkökulmaa varten tarvitsisi. (Alastalo & Åkerman 2010, 389.) Tämän tutkimuksen aineisto on kerätty joukolta ihmisiä, jotka kaikki omaavat jonkinlaista asiantuntijuutta tutkittavasta ilmiöstä. Ne informantit, jotka valikoituivat tutkimukseen institutionaalisen asemansa oikeuttamina asiantuntijoina, tuottivat aineistoa pääasiassa fakthanäkökulmasta. Henkilökohtaisen irtisanomiskokemuksen omaavien informanttien tuottama aineisto tarjosi fakthanäkökulman lisäksi kulttuurisesta näytenäkökulmasta tarkasteltavaa materiaalia.

4.5 Analyysimenetelmänä teoriaohjaava sisällönanalyysi

Tutkimusmetodi tarvitaan erottamaan aineistosta tehdyt havainnot tutkimuksen tuloksista. Metodi ohjaa tutkijan tapoja tuottaa havaintoja aineistosta sekä niiden muokkaamista ja tulkintaa edelleen siten, että niiden merkitystä johtolankoina voidaan arvioida. Jos tutkimusmetodia ei ole selkeästi määritelty, eikä ole selkeitä sääntöjä siitä, millaisista havainnoista voi päätellä mitään, muodostuu tutkimus helposti vain tutkijan omien ennakkoluulojen empiiriseksi todisteluksi. Jos metodi ei anna aineistolle mahdollisuutta yllättää, eikä sen avulla ole saatavissa hypoteeseja tai tutkimusasetelmaa korjaavaa palautetta, on metodi huono. Metodin ja teoreettisen viitekehysten tulee olla yhteensopivat. Joko teoreettinen viitekehys määrää, millainen aineisto kannattaa kerätä ja mitä analyysimenetelmää käyttää tai sitten aineisto asettaa rajat sille, millainen teoreettinen viitekehys ja metodit voivat olla. (Alasuutari 2011, 82–83.)

Laadulliselle tutkimukselle tyypillistä on tutkimuskohteen tarkastelu monesta eri näkökulmasta sekä sellaisen aineiston kerääminen, joka mahdollistaa monenlaiset tarkastelut (Alasuutari 2011, 84.) Sisällönanalyysillä pyritään muodostamaan tutkittavasta ilmiöstä kuvaus tiiviissä ja yleisessä muodossa. Analyysin kuvaaminen ja järjestetyn aineiston esittely ei kuitenkaan riitä, vaan aineiston analyysin myötä tulee kyetä tekemään mielekkäitä johtopäätöksiä. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 103.) Sisällönanalyysiä voi tehdä aineistolähtöisesti, teorialähtöisesti tai teoriaohjaavasti. Analyysiä varten aineisto tulee rajata siten, että sen analysointi on mielekästä ja järkevää. (Eskola & Suoranta 1998, 19.)

Teoriaohjaava analyysi on teoriasidonnaista siten, että analyysissa on teoreettisia kytkentöjä, mutta se ei suoraan pohjautu teoriaan tai nouse siitä (Eskola 2007, 162). Teoriaohjaavassa analyysissä teoreettiset käsitteet valitaan aineiston abstrahointia varten etukäteen. Aineistoa lähestytään aineistolähtöisesti ja sieltä nostetaan asioita ja ilmauksia aineiston omilla ehdoilla. Analyysin edetessä aineistosta nostetut asiat ”pakotetaan” sopivaksi katsottuun teoriaan. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 117.)

Tämän tutkimuksen viitekehys muodostuu aiemmasta deindustrialisaatiotutkimuksesta sekä jälkiteollisen yhteiskunnan, uuden työn ja muutoksen hallinnan teemoista. Osa viitekirjallisuudesta ohjasi tutkimuksen temaattisia valintoja, kun taas osa oli nostettava viitekehukseen aineiston vuoksi. Teemoittelin haastatteluaineiston aluksi värikoodein etukäteen valittujen teoreettisten käsitteiden mukaisesti. Joitakin teoreettisia käsitteitä oli

kuitenkin lisättävä viitekehykseen vasta analyysin myötä, sillä halusin nostaa analyysiin joitakin aineistossa vahvoina esiintyviä teemoja, joita en ollut ennakoanut. Aineistosta koodattuja teemoja tarkastelin fakta- ja näytenäkökulmasta suhteessa aiempaan tutkimustietoon.

4.6 Tutkimusetiikka

Hankitun tiedon käsittelyssä ja julkaisemisessa tulee muistaa luottamuksellisuus ja informanttien anonymiteettisuoja. Tuloksia raportoidessa tulee huolehtia siitä, ettei tutkittavien henkilöllisyys paljastu, eikä heitä saa kohdella väärin esimerkiksi loukkaamalla heidän ihmisarvoaan tai arvokkuuttaan. (Eskola & Suoranta 1998, 57, 58.)

Asiantuntijahaastatteluiden kohdalla kysymys haastateltavien anonymiteetistä nousee esiin eri tavalla kuin niin sanotusti tavallisten ihmisten haastatteluissa. Laadullisessa haastattelututkimuksessa pseudonyymien ja anonymisoinnin avulla haastateltavien henkilöllisyyden suojaamisesta on tullut normi. Asiantuntijakenttä on rajattu ja siksi anonymisointi voi helposti johtaa olennaisen asiasisällön häviämiseen. Kentän toimijoiden on helppo tunnistaa toisensa ja analysoitava tapaus hyvin pienistäkin vihjeistä, joten anonymisointi on hyvin hankalaa. Tämä saattaa myös johtaa siihen, että haastateltavat varovat sanomisiaan haastattelutilanteessa, tai toisaalta haluaakin tulla tunnistetuksi, saadakseen kunnian menestyksestä ja onnistumisesta itselleen. Asiantuntijahaastatteluaineiston analyysin tulee olla systemaattista ja läpinäkyvää. On kyettävä kertomaan, millä perusteilla aineistosta voidaan väittää tunnistettavan faktoja sekä alistettava tehdyt tulkinnat lukijan kritiikille tuomalla raporttiin osia aineistosta. (Alastalo & Åkerman 2010, 383, 390.)

Kaikki haastatellut asiantuntijat ovat antaneet suostumuksensa titteleidensä käyttöön raportissa. Voi olla, että anonymiteettisuojan puuttuminen on vaikuttanut heidän antamaansa tietoon, sillä pienellä paikkakunnalla tämä tietysti johtaa siihen, että haastatellut asiantuntijat tunnistetaan. Haastateltujen asiantuntijoiden ammatillisten roolien kertominen on kuitenkin aineiston analyysin ja tulkintojen läpinäkyvyyden kannalta mielestäni hyvin oleellinen tieto.

Tutkijan tulee pyrkiä objektiivisuuteen, joka syntyy oman subjektiivisuuden tunnistamisesta. Omat esioletukset ja arvostukset tulisi tunnistaa ja raportoida. (Eskola & Suoranta 1998, 17.) Tutkimusaiheen valintaan on varmasti vaikuttanut se, että olen itse kotoisin nykyisen Kouvolan alueelta, Kuusankoskelta. Itse en näe ongelmallisena sitä, että tutkimuksen kohteena oleva alue on sekä maantieteellisenä että kulttuurisena alueena minulle läheinen. Uskon, että aineiston analyysissä ja tulkinnoissa paikallistuntemukseni toimii pääasiassa tutkimuksen hyväksi. En kuitenkaan kiistä, etteivätkö henkilökohtaiset esioletukset tai jopa mielipiteet saata jossakin tapauksessa heijastua tulkintoihin ja heikentää tulosten objektiivisuutta. Pyrin kuitenkin välttämään tätä tunnistamalla omia esioletuksiani ja arvostuksiani aineiston analyysivaiheessa.

Voi olla, että minun entisenä kuusankoskelaisena ja nykyisenä kouvoolalaisena oli helpompi päästä kentälle, kuin täysin ulkopuolisen tutkijan. Irtisanotut haastatellut valikoituivat tutkimukseen pääasiassa omien tuttavieni kautta ja minut laskettiin ”meihin”. Tämä ilmeni haastatteluissa esimerkiksi oletuksina, että tunnen irtisanottujen kohtaloita ja tiedän irtisanottujen sosiaalisista ongelmista. Paikallisen puhetyylin, huumorintajun ja hiljaisen tiedon ymmärtäminen auttoivat aineiston analysoinnissa. Toisaalta itse paikkakuntalaisena jännitin haastateltujen suhtautumista tutkimuksen tuloksiin, tosin turhaan, sillä käsikirjoitus vastaanotettiin erittäin positiivisesti.

5 DEINDUSTRIALISAATIOKEHITYS

5.1 Teollisuustyöpaikkojen vähenemisen syyt

Merkittävimpinä syinä deindustrialisaatiokehityksen synnylle nähdään globaalien markkinoiden ja digivallankumouksen vaikutukset kotimaiselle paperiteollisuudelle. Edellä mainittujen lisäksi Suomen sisäinen talouden ja elinkeinojen rakennemuutos ovat vaikuttaneet merkittävästi teollisten työpaikkojen vähenemiseen.

5.1.1 Globaali tilanne/globaalit markkinat ja digivallankumous

Globalisaation myötä yksittäisten maiden väliset riippuvuudet ja niiden haavoittuvuus maailman talouden muutoksille kasvavat (Vartia & Ylä-Anttila 2003, 129). Tuotantolaitosten lakkauttamisten taustalla merkittävänä tekijänä haastateltavat näkevät globaalit syyt. Markkinoiden avauduttua kansainvälisesti kilpailu on koventunut ja johtanut tuotannon tehostamisvaatimusten kasvuun ja ylikapasiteetin poistoon. Suomea ei nähdä globaaleista markkinoista erillisenä toimijana, vaan maailmanmarkkinoiden suhdanteiden vaihteluiden vaikutus Suomen kansantalouteen tunnustetaan. Erityisesti Venäjän merkitys Suomen taloudelle nähdään suurena.

”Miten me saadaan niitä vahvuuksia hyötykäyttöön ja toteutettua ja sitte yrityksistä riippuu ja riippuu suhdanteesta. Suhdannehan on tietty ihan se ykkösjuttu. Et jos menee Suomessa, Euroopassa keskimäärin huonosti tai hyvin, ni meil menee sitte huonosti tai hyvin. Et ollaan tietysti ihan sidoksissa tähän maailmanmarkkinoihin ja Euroopan markkinoihin. Ja sit on vielä tää Venäjä ihan erityisesti. Et se ulkonen toimintaympäristö vaikuttaa todella paljon, et miten tääl tulee menee, et sit me ei hirveesti siihen pystytä vaikuttaa.” H3, ryhmä 1

”No tota, eiköhän se [lakkauttamisen syy] ollu se paperin liikatuotanto siinä vaiheessa. Ja näin ne anto ainaki monta kertaa ymmärtää, et muistakaa, et tää ei johu teitistä. Et se tehtaan loppuminen, ni se ei ollu henkilöstön vika. Mikä oli kyl minust ihan hyvin sanottu siinä vaiheessa.” H7, ryhmä 2

Globaalin kilpailun ja kustannusrakenneongelmien lisäksi haastatellut uskovat markkinoiden siirtyneen osittain muualle. Digivallankumouksen myötä joidenkin tuotteiden, kuten painettujen julkaisujen, kysyntä on vähentynyt. Usein deindustrialisaatioon johtavan teollisuustuotteiden kysynnän laskun taustalla ovat hinta- tai laatuvaihtelut sekä muutokset muodissa ja vanhan tuotteen korvaavat uudet innovaatiot (Johnson 2002, 9). Tuotantolaitosten ylikapasiteettia on pyritty purkamaan yksittäisiä koneita tai kokonaisia tehtaita sulkemalla. Lisäksi tuotantoa on siirretty sinne, missä tuotteille riittää kysyntää, kohtuullisen laadukasta raaka-ainetta on saatavilla ja missä työvoima on edullisempaa. Osa haastateltavista arveli Suomen paperiteollisuuden työvoimakustannusten ja palkkarakenteiden heikentäneen osaltaan maan kilpailukykyä.

”No, varmaan globaali kysynnän lasku. Eiks se oo hieno vastaus. Painopaperin kysyntähän laskee koko ajan yhä edelleen. Myllykosken tehas teki kallist hyvälaatust paperii, mille ei sen uuden omistajan mukaa ollu kysyntää. Se oli varmaan se päätekijä. Varmaan on paljon muita yksiköitä, joiden kannattavuutta halutti kohottaa sillä tän yksikön sulkemisella.” H8, ryhmä 2

Yleisen taloustilanteen merkitys tehtaiden lakkauttamispäätöksiin ja sitä seuraavaan uudelleentyöllistymiseen nähdään selkeänä. Voikkaan tehtaan lakkauttamispäätös oli ”suuri pommi”, joka tuli yllättäen hyvän taloustilanteen aikaan. Ilman konkurssin uhkaa ei Suomessa ollut totuttu vastaavan kokoisten tuotantolaitosten sulkemisiin ”tuotannollisin perustein” (Melin & Mamia 2010, 7). Myllykosken lakkauttamista sen sijaan osattiin haastateltujen mukaan jo odottaa. Voikkaan tehtaan lakkauttamisen jälkeen työllistyminen uskotaan olleen helpompaa kuin Myllykosken tehtaan lakkauttamisen jälkeen, sillä yleinen taloustilanne oli parempi.

”Kuitenki 2006 Suomen taloudessa meni kohtalaisen hyvin, ni se [Voikkaan tehtaan lakkauttaminen] näky työttömyydessä ehkä sillä tavalla, että se työttömyyden lasku pysähty joksii aikaa, mut että mitää semmosta ikäänku suurta työttömyyden nousua ei kuitenkaa sillo ollu. Esim Myllykosken tilanne oli jo ihan toinen. Sillo oli tää yleinen taloustilanne jo synkempi siinä vaiheessa. Et sillo elettii jo kuitenkin sitä uuden taantumun aikaa. Joo. Et sillo oli joo tää finanssikriisistä johtuva tää..Et siinä mielessä oli työnsaanti jo hankalampaa.” H4, ryhmä 1

Huono taloustilanne on luonut haasteita uuden yritystoiminnan ja siten myös uusien työpaikkojen houkuttelemiseksi alueelle. Voikkaan tehtaan lakkauttamisen jälkeen tehdasta palvellut infrastruktuuri valjastettiin uusien yritysten käyttöön, mutta yleisen

taloustilanteen heikkenemisen myötä tehtyjä investointeja vedettiin pois ja osa uusista yrityksistä lähti pois alueelta.

”Mm. sähkötehdas tuli joo. Sehän oli just sen takia, koska täältä saatii kuitenkin sellasta, joka teollisuustyöhön on tottunu, työvoimaa. Mut 2008 sit ku tää uus lama iski, tää tällain, mist ei o vieläkkää toivuttu, ni sen jälkeehän se on nyt sit ollu aika jäissä [...] Varmaa tää, jos tänki maan vetovoimaisuus ois maailmal riittäny, ni täällä se ois varmaa ollu ja jäänykki sinne. Eihän ne tänne huviksee tullu. Mut sitte ku maailma muuttu taas kertaheitolla lisää huonommaks, ni totta kai se heijastuu myös tänne.” H10, ryhmä 2

Kiristynyt globaali kilpailu, digivallankumouksen aiheuttama painopaperin kysynnän lasku ja heikko taloussuhdanne nähdään siis merkittävinä tekijöinä tehtaiden lakkauttamisten taustalla, joskin syitä lakkauttamispäätöksiin löytyi myös kotimaisesta rakennemuutoksesta. Metsäsektorin suhdannekatsaus 2014–2015 arvioi painopaperin kysynnän laskun hidastumisen sekä vanhan sellukapasiteetin sulkemisen Kiinassa ja Kanadassa elvyttävän markkinatilannetta Suomen hyväksi, mutta epävarmuutta vientinäkyymiin luovat erityisesti euroalueen edelleen hidas talouskasvu sekä Ukrainan kriisi.

5.1.2 Kotimainen rakennemuutos

Osa haastateltavista halusi tarkentaa, ettei rakennemuutos ole uusi ilmiö. Erilaisia rakennemuutoksia on ollut myös Kouvolan seutukunnalla kautta aikojen. Kouvolan seutukunnallakin on siirrytty maataloudesta ensin muihin elinkeinoihin teollisuuden toimiessa veturina. Julkisen sektorin kasvu ja palvelutuotannon lisääntyminen ovat sittemmin työllistäneet alkutuotannosta ja teollisuudesta vapautuvaa työvoimaa. Tällä hetkellä työikäisen väestön työllistämisen haasteena nähdään se, ettei minkään yksittäisen sektorin tai alan työllistävä vaikutus ole riittävän suuri paikkaamaan menetettyjä työpaikkoja.

”Jos aletaa niinku pitkällä tähtäimellä tutkailee rakennemuutosta, ni maataloudesta häipy porukkaa, sehän oli se -50-luvulla työllistävin sektori. Sieltä muutettiin Ruotsiin, muutettiin isommille paikkakunnille. Ja silloin osittain teollisuus tarjos työpaikkoja, mutta sitten -70-luvulla rupes julkinen sektori ottamaan kaikkia näitä

järjestelmiä, päivähoitoa ja terveyskeskuksia ja tän tyyppisiä, jotka työllisti ihmisiä julkiselle sektorille ja oli sellasta aktiivista sosiaalipolitiikkaa, työllistävää sosiaalipolitiikkaa. Nyt sitten tällä hetkellä, tää naula ei enää vedä, ni mihin nyt sitten. Jos teollisuus vähentää, ni ei oo enää semmosta, et siirrytään nyt sitte julkiselle sektorille, niin kylhän tää on vähän sellanen ongelmallisempi tilanne.”
H4, ryhmä 1

Rowthornin ja Ramaswamyn (1997) mukaan deindustrialisaatio on menestyksekkään talouskehityksen luonnollinen seuraus. Heidän mukaansa muutoksen synnyttää kehittyneissä talouksissa tuottavuuden nopeampi kasvu teollisuudessa kuin palveluissa. (Rowthorn & Ramaswamy 1997, 7, 22.) Myös haastateltavat näkevät yhteiskuntien kehityksen väistämättä ajoittain johtavan rakennemuutokseen, joten sitä vastaan taistelemista ei nähdä tarpeellisena. Tärkeää olisi kuitenkin pystyä ennakoimaan tulevia muutoksia ja valmistautua niihin, jotta esimerkiksi työttömyyden myötä syntyviltä ongelmilta vältyttäisiin. Tällä hetkellä rakennemuutoksen johtaminen nähdään puutteellisena ja sen kehittämiseen tulisi panostaa. Vaikka rakennemuutos-termillä on huono kaiku, uskotaan muutoksen myös voivan synnyttää jotakin uutta hyvää.

”Kyl sil [rakennemuutoksella] mun mielestä on myös tällasii myönteisii vaikutuksii, että se pakottaa alueen pohtimaan sitä, et miten tilanteest selvittää ja mihin suuntaan sit omaa elinkeinopolitiikkaa kannattaa vahvistaa. Se on kuitenkin vääjäämätön kehitys, että niinku tietynlaisil tuotantotavoil tai tavoil toimii, on tietty elinkaari joka tapauksessa. Ja jos siihen päästään reagoimaan riittävän ajoissa, ni sillon sil voidaan pelastaa paljo enemmän, ku sillä, että sitte päästää vasta jälkikätee puuttumaa näihi, tavallaa ku se tilanne on jo päässy pahaks, tai on jo päällä. Et ei se pelkästää, tällanen rakennemuutos-sanalla on aika huono kaiku, mut ei se pelkästää tarkota sitä, et se on negatiivinen ilmiö. Mut se pitää niinku tavallaa alueella ottaa haltuun, et se on niinku johdettua se rakennemuutokseen vastaaminen ja vaikuttaminen.” H5, ryhmä 1

Deindustrialisaatioon johtava pääomien siirtyminen pois kotimaisesta teollisuudesta voi tapahtua esimerkiksi sulkemalla tehtaita, uudelleensijoittamalla tuotantovälineistöä tai investoimalla yhdestä teollisuuslaitoksesta saatavat tuotot toisaalle (Bluestone & Harrison 1982, 7). Haastateltavat näkevät paperiteollisuuden kehittämisen olleen lyhytnäköistä ja että investoinnit kohdistettiin liian pitkään muualle kuin alan kehittämiseen. Kehitystyötä ei tehty tulevaisuutta silmällä pitäen, joten osittain myös siitä syystä tuotantolaitoksia oli helppo lakkauttaa.

Paperiteollisuuden sisäinen rakennemuutos on jo pidemmän aikaa vähentänyt työvoiman tarvetta. Tarve oli jo 1990-luvun loppuun mennessä vähentynyt huomattavasti erityisesti tuotannon rationalisointi- ja tehostamistoimenpiteiden myötä (Kortelainen 1996, 58). Vuosia kestäneen tehostamisohjelman myötä on lakkautettu kannattamatonta toimintaa, kehitetty tuotevalikoimaa ja tehostettu tuotantolaitosten tuotantoa, joiden myötä paperin tuotannon kannattavuus on viimein nousussa (Metsäsektorin suhdannekatsaus 2014–2015, 25). Haastatellut näkevät, että tuottavuutta on pyritty kasvattamaan muiden muassa investoimalla ja ottamalla käyttöön uusia koneita sekä ulkoistamalla toimintoja, kuten siivouspalvelut. Esimerkiksi Kuusankoskella paperitehtaan muistellaan työllistäneen 1970-luvulla yli 4000 henkilöä, mutta nykyisin vain 400–500.

Merkittävänä ongelmana ja syynä tehtaiden lakkautuksille koettiin markkinaehtoinen lyhyen aikavälin voitontavoittelu, jonka vuoksi korjausliikkeitä tuottavuuden kasvattamiseksi ei maltettu tehdä riittävän pitkänäköisesti. Osasyllisenä nähdään myös paperiteollisuuden kustannusrakenteet itseaiheutetut kompastuskivet, kuten tavarantoimittajien epäonnistunut kilpailutus. Farrantin (2002, 134) mukaan omistajien mielivaltainen tuotantovälineiden liikkuttelu pienenkin kilpailuedun saavuttamiseksi on murentanut työntekijöiden luottamusta työnantajaa kohtaan.

”No, varmaanki tää nykyaikain meno, että voitontavottelu oli niin isoo ja eletää vaa tätä kvartaalitaloutta, et ei anneta aikaa parantaa ja korjata. Ei malteta oottaa ja korjata näit tilanteit niinku ne pitäis.” H9, ryhmä 2

”Siin on varmaan monta syytä. Mut tota. Se mitä tuol julkisuudessa puhutaan, et paperiteollisuudn palkat on sitä ja sitä..Ni onhan ne varmaan kovemmat ku monella muulla. Mut pitää aina muistaa, et kustannusrakenne on paljo muutaki. Et jos siel on 4-6% henkilöstökulut, ni se on aika mitätön se palkkakulu siin.. Esimerkiks täs UPMn touhus, ni kylhän ne iteki törssi sit aika hyvin. En tiää nyt kuinka pitkälle tätä asiaa pitää viel ruotia, mut esimerkiks omilla niinku haettiin toimittajii sillee, et on vaa yks toimittaja, joka toimittaa heille tavaraa esimerkiks lateksii. Ni sit siin kävi sillee, et seuraavana vuonna se lateksin hinta oli melkee kaksinkertanen, ku muut otettii markkinoilt pois.” H10, ryhmä 2

Suomen metsäteollisuuden rakennemuutoksen taustalla ovat pitkälti kansantalouden monipuolistuminen, tuotantokustannusten rakenteelliset heikkoudet sekä teknologian kehitys (Hetemäki 2009, 451–452). Haastatellut tunnistavat edellä mainittuja syitä: paperiteollisuudesta on siirtynyt investointeja muille aloille ja uusien tuotteiden

kehittelyyn, ongelmat kustannusrakenteessa sekä painopaperin ylikapasiteetin. Haastatellut totesivat UPM:n vuoden 2014 ilmoittaman 160 miljoonan euron investoinnin Kymmin sellutehtaan tuotantokapasiteettiin olevan mukava yllätys, mutta eivät usko sillä olevan työpaikkoja pysyvästi lisäävää vaikutusta. Uudet työpaikkojen määrää lisäävät investoinnit alueen paperiteollisuuteen nähdään epätodennäköisinä.

5.2 Työpaikkojen vähenemisen vaikutukset

Työpaikkojen vähenemisen paperitehtaiden lakkautusten myötä nähdään vaikuttaneen alueeseen monin tavoin. Menetettyjä työpaikkoja on pyritty korvaamaan uusilla, ja julkista taloutta on pyritty sopeuttamaan muuttuneeseen tilanteeseen. Alueen talouden rakennemuutos on yhdessä kuntaliitoksen kanssa vaikuttanut yhteisöllisiin rakenteisiin. Tehtaan lakkauttamisen vuoksi työpaikkansa menettäneiden kohdalla muutoksella on usein ollut suuri vaikutus sekä perheeseen että yksilötasolla.

5.2.1 Julkinen talous ja työpaikat

Paperiteollisuuden rakennemuutoksen vaikutusten koetaan olleen suuria alueelle ja sen asukkaille. Voikkaan lakkauttamisen jälkeen Kouvolan alueelta on hävinnyt suoraan paperiteollisuudesta, metsäteollisuudesta sekä välillisesti alihankinnasta ja palveluista runsaat 4000 työpaikkaa (arvio perustuu paperiteollisuuden suoriin työpaikkamenetyksiin viimeisen vuosikymmenen ajalta sekä arvioon, että jokaista teollista työpaikkaa kohden alihankinnasta ja palveluista on menetetty kaksi työpaikkaa). Muutos nähdään suhteellisen rajuna yhden paikkakunnan työpaikkamäärään. Hyväpalkkaisten tehdastöiden vähentymisen myötä myös kaupungin tulot ovat heikkenet verotulojen vähentyessä. Suurin osa kaupungin tuloista koostuu ansioverotuloista. Tulojen heikkeneminen näkyy myös kulutusmahdollisuuksien laskuna.

”No ainaki yks mikä on tota, kun aattelee et meillä oli ihan hyvät palkat ja kaupungilla oli hyvät verotulot. Mut sie voit kuvitella, et verotulot vähentyne tosi paljon kaupungil ja se vaikuttaa kaikkeen. Se on ainaki minust se suurin vaikutus,

jos koko kaupunkii aattelee. Et tota, vaikka nyt, olihan ne yhes vaihees kateellisii paperityömiehille, et on hyvät palkat, mikä nyt otti vähä päähän. Ihmiset ei aatellu sitä, et tota, sit on verotulotki kaupungille suuret. Mmh. Se on iso lovi, se suurin vaikutus. Et onhan se työttömii nyt enemmän paljon ja sillee, et tota. Se vaikuttaa koko kaupunkiin, se on ihan selvä: koko Kouvolaan, elinkeinoelämään. Ihan varmast myynti on, tai siis sillee, myynti vähenee kaupois ja sillee. Ohan varmaan paljon muitakin vaikutuksii, mut osaa nyt sit sanoo näin, ainaki tulee tällee mielee heti.” H6, ryhmä 2

Myös poismuutto on lisääntynyt muuttaen kunnallisten palveluiden kysyntärakennetta ja luoden haasteita kunnan taloudelle. Väestötappio on ollut keskimäärin noin 374 asukasta vuosittain. Yhtenä merkittävänä syynä muuttotappiolle nähdään se, että korvaavia työpaikkoja ei ole syntynyt riittävän nopeasti. Muutosten vaikutukset kaupungin palvelukustannuksiin sekä –kysyntään ovat olleet suuria. Muuttotappion ja ikäluokkien pientymisen vuoksi perusopetuksesta ja toisen asteen koulutuksesta häviää noin 150 oppilasta vuosittain, eli pienen koulun verran lapsia. Kaupunkikuva on muuttunut, kun erityisesti syrjäseudut autioituvat palveluiden siirtyessä keskustoihin väestökadon myötä.

”Palvelujen kysyntärakenteen kautta se vaikutus tulee meille kaikkein kovimmin. Äsken totesin, et kuinka paljon sotepalvelujen kysyntä kasvaa tän väestön vanhenemisen takia. [...] Ja ne näkyy tietysti ihan kaupunkikuvassaki, et, ja tietysti täs keskusta-alueella vähemmän. Mut sitte ku mennään syrjäsemmille alueille, ni johonki maaseutukirkonkylään, ni ehkä luonnehtivaa on sellanen kuvaus, että rollaattorit ja traktorit on yleisimmät kulkuneuvot. Tää antaa ehkä mielikuvaa siitä, et minkä tyyppistä se muutos on.” H1, ryhmä 1

Haastateltujen puheissa alueen taloudellisen tilanteen esitetään ennen olleen huomattavasti parempi kuin nyt. Kun teollisuus kukoisti, alue koettiin vauraaksi ja verotuloin rakennettiin laadukkaat kunnalliset palvelut. Julkinen palveluinfra on nyt osittain päätynyt vajaakäyttöön ylitarjonnan vuoksi. Julkisten palveluiden karsiminen entisten itsenäisten kuntien alueelta voi palvelukysynnän laskusta huolimatta kuitenkin osoittautua hankalaksi, kun päätöksenteossa paikallispolitiikassa vaikuttavat edelleen vanhat kuntarajat. Totutusta palvelutasosta on hankala luopua ja palveluiden lakkauttamisen koetaan johtavan taajamien ulkopuolisten alueiden elinvoimaisuuden laskuun ja autioitumiseen. Entistä suurempi osa niukkenevista resursseista menee palveluinfran ylläpitoon varsinaisen toiminnan sijaan.

”Sillon niinku pelättiin, että se [Voikkaan lakkauttaminen] on katastrofi, että tää kylä loppuu, mutta ei me nyt niin helposti lannistuta. Sen jälkee on tapahtunu Myllykosken alasajo, sit täält on lopetettu konelinjoi näitläki tehtailt, mitkä viel pyörii. Puhutaa tuhansist työpaikaoist ja ne on hyväpalkkasii työpaikkoi, et nyt se näky sit verotulois, eli näky mm siinä, et joudutaa palvelui leikkaamaa ja kaiken maailman...kouluja lakkauttamaan. Kaikest joudutaan maksamaan.” H2, ryhmä 1

Rakennemuutos on myös vaikuttanut Kouvolan brändiin, josta nähdään tulleen rakennemuutoksen leimaama harmaan ja taantuvan kaupungin brändi. Alueen identiteetti ja jo ennestään heikohko vetovoimaisuus ovat kärsineet. Kouvolan seutukunta on aiemmin ollut poikkeuksellisenkin riippuvainen teollisuudesta, joten toisaalta nähdään, että muiden työllistävien sektoreiden, kuten palveluiden osuuden kasvu voi olla hyväkin asia. Uusia pienempiä yrityksiä ja investointeja on tehtaiden lakkauttamisen jälkeen tullut alueelle paljonkin. Tällä hetkellä alueen yritystoiminnan positiivisesta kehityksestä eräinä esimerkkeinä haastatteluissa mainittiin pk-yritykset Lumon ja Kaslink Oy. Uusien yritysten synnyn ja investointien suhteen ollaan toiveikkaita. Ulkopaikkakuntalaisten työperäisen muuton uskotaan olevan lähes yhtä todennäköistä kuin aiemmin, sillä jos työpaikkoja on tarjolla, päätökset tehdään pääasiassa yksilötasolla, ei kunnan yleistä työllisyystilannetta puntaroimalla.

”Tota, tää on kyl valitettavast ollu hyvin pitkään se tilanne, et tähän ei houkutteleva alue ole ollut. En kuitenkaa jaksaa uskoo, että tää olis ollu, tehny niinku sellast isoo lovee, tähän houkuttelevuuteen viel lisää. Et tää koetaan tuolt, sanotaa niinku pääkaupunkiseudult päin katsottuna, mitä se Helsingin Sanomat kirjotti, auringonlaskun-alue tai joku tällanen vai ruostevelyöhyke tai joku tämmönen, ei kovin mairitteleva termi. Mut ehkä se on enemmän sit tää, et kuinka se vaikuttaa alueen omaa henkisee ilmapiiriä. Ja sit taas muualla asuvat ihmiset, ku ne tekee päätöksiä sen suhteen, et missä he asuu, missä he voi työskennellä, ni ne on tavallaa niin yksilötason juttuja, et mistä se sopiva kohta löytyy. Vaikka joku tietty tehtävä, ni jos se sijaitsee täällä, ni tottakai he voi tulla tänne. Et ehkä, en tiiä kattooko ihmiset sellasta isompaa kuvaa tavallaa, et niinku minkälainen tää alue on kokonaisuussaa. Tietyst hienoo seutuuhän tää on.” H5, ryhmä 1

Teollisuuden alasajon koetaan olleen raju ja nopea ja siitä toipuminen kestää kauan. Nykyisin uusissa teollisuusyrityksissäkin työpaikkojen määrä on vähäisempi, joten mennee kymmeniä vuosia, ennen kuin menetetyt työpaikat saadaan korvattua. Tilanne nähdään siten, että jos työpaikkoja ei ole riittävästi, osa joutuu siirtymään työn perässä muualle.

Nopeita ratkaisuja ei ole löytynyt, eikä jatkossakaan löydy kaikille. Vaihtoehtoja ovat muiden muassa yrittäjäys, uudelleen kouluttautuminen tai alan vaihto muin keinoin ja poismuutto työn perässä. Nämä vaihtoehdot eivät kuitenkaan sovi kaikille.

Paperiteollisuuden sisäinen rakennemuutos on jo pidemmän aikaa vähentänyt työvoiman tarvetta. Paperitehtailta vapautuneelle työvoimalle on kuitenkin riittänyt aiemmin uudelleensijoittumismahdollisuuksia, eikä Voikkaan tehtaan lakkauttamiseen vielä aiheuttanut suurta piikkiä työttömyyslukuihin. Syynä tähän oli se, että ammattitaitoiselle työvoimalle oli vielä tuolloin kysyntää sekä muilla paperitehtailla että muilla teollisuudenaloilla. Edullisen taloustilanteen lisäksi siirtymää helpottivat muutosturva ja UPM:n sopeutustoimet (Melin & Mamia 2010, 153). Yleisen taloustilanteen vuoksi tilannetta ei nähdä yhtä valoisana Myllykosken kohdalla.

Työpaikkojen ja rahaliikenteen vähenemisellä on ollut merkittäviä kerrannaisvaikutuksia sellaisille toimialoille, jotka ovat panostavassa suhteessa paperiteollisuuteen, kuten puun hankinta, logistiikka ja insinööripalvelut. Toisaalta ostovoiman heikentyminen johtaa myös palveluiden supistumiseen kysynnän laskiessa. Rakennemuutos pakottaa alueen pohtimaan, miten tilanteesta selvitään ja mihin suuntaan omaa elinkeinopolitiikkaa halutaan alkaa kehittämään.

”No, tietysti jos katsotaan sieltä, et mistä tulee panoksia paperiteollisuuteen, ni tietysti lähtien sieltä ihan metsätaloudesta, ni tietysti se on sinne vaikuttanu jonku verran. Sitte kuljetuspuoli, ei oo tarvittu rekkaliikennettä niin paljon ja muuta vastaavaa. Ne on varmaan sitte niinku siellä panospuolella ollu merkittäviä. Sitte tietysti tällasia insinööripalvelut, insinöörien suunnittelutoimistot ja –palvelut, et enää ei investoitu samalla tavalla. Et jos tehdas lopetettii, enää ei tarvittu jotain uusia suunnitelmia tehdä, että myös varmaan tän tyyppisiä työpaikkoja sieltä puolen. Sit tietysti taas toisella puolen kerrannaisvaikutuksia voi tulla ikään kuin tän, et irtisanottujen tulos vähenee, ni se vaikuttaa kauppojen ja palveluiden ja tällasten..” H4, ryhmä 1

”Nii hienosti sanottuna kaikki sidosryhmät, kaikki alihankkijat, metallipajoi, se vaikuttaa niin monee asiaa. Sit nää esim nää ketkä tuo puuta tehtaalle nää kuljetusfirmat. Et on se valtava pudotus ollu niille, et tällee yhtäkkiä yhen tehtaan puunajot loppuu. Et on ihan uskomaton vaikutus. Että... mutta... Saa nähä nyt sitte.” H6, ryhmä 2

Palvelusektori on kasvattanut suhteellista osuuttaan työllistäjänä. Palvelusektorin myös uskotaan ainakin toistaiseksi vielä työllistävän hyvin työvoimaa. Osa työpaikkansa menettäneistä paperimiehistä kouluttautui uudelleen hoiva- tai hoitoalalle ja työllistyminen uudella alalla nähdään lähes varmana. Toisaalta myös palvelualan työpaikkojen määrän arvellaan supistuvan tulevaisuudessa tehokkuusvaatimusten nousun myötä. Täydellistä korvaajaa palvelualasta ei teollisuudelle uskota olevan, sillä esimerkiksi vientitulojen ei uskota yltävän teollisuuden tasolle. Työpaikkojen arvellaan tulevaisuudessa syntyvän yhä enemmän myös aivan uusille aloille.

”Tota, onhan näihin tietyst, jopa näihin teollisuuskiinteistöihin, mist on vapautunut työvoimaa, ni sinnehän on syntynyt yrityksiä ja kylhän tää tavallaa, tän tyyppiset tapahtumat, vahvistaa sitä kehitystä, et niitä uusia työpaikkoja on niinku synnyttävä ihan toisille toimialoille. Mikä näkyy tietyst.. no, hoiva-ala on tietyst yks hyvin tyyppinen esimerkki, et se niinku tapahtuis kaikest huolimatta, ku ihmiset ikääntyy ja tarvitaa entistä enemmän niitä palveluita. Mut kyl niinku palvelualojen kasvu on varmaan se, mikä voimistuu sitä kautta, että teollisuudessa menee niinku menee. Et kyl se joo sillä tavalla näkyy.” H5, ryhmä 1

Yrittäjyys on ollut yksi ratkaisu työttömyyden selättämiseksi ja entiset tehtaalaiset ovat perustaneet yrityksiä, jotka tarjoavat muiden muassa rakentamispalveluita, raivaustöitä, auton korjausta, jätevesijärjestelmien asennusta ja muita palveluita. Haastateltujen mukaan moni yrittäjäksi ryhtynyt teki vastaavanlaisia töitä vapaa-ajallaan jo tehtaalla työskennellessään. Irtisanotut ovat olleet kiinnostuneita kohtalotovereidensa liikkeistä ja tietoa muiden työttömyys- tai työllistymistilanteista on seurattu kuulopuheiden ja esimerkiksi Facebookin välityksellä. Uudelleenkouluttautumiseen ja oman yrityksen perustamiseen oli haastateltavien mukaan riittävästi tietoa ja tukea tarjolla, jos niitä kaipasi. Sitä kuitenkin painotettiin, että samat ratkaisut eivät sovi kaikille, joten erilaisia vaihtoehtoja tarvitaan paljon. Sopeutuminen muuttuneeseen tilanteeseen ei kaikilta vaihtoehdoista huolimatta onnistunut.

5.2.2 Irtisanottujen ja perheiden tilanne

Ansiotulot ovat laskeneet monilla alaa vaihtaneilla, kun teollisuudesta on siirrytty palveluammatteihin matalapalkkaisemmille aloille, kuten terveydenhuoltoon sekä hoiva- ja sosiaali-alueille. Eräs haastateltava kertoi veroprosenttinsa tehtaalaisena olleen 34 ja nykyisessä työssä 20 ja vuosiansioiden tippuneen alan vaihdoksen seurauksena noin kahdellakymmenellä tuhannella eurolla. Tulotason rajua laskua johtaa myös tunteeseen taloudellisesta turvattomuudesta. Toisille työttömäksi jääminen on osoittautunut mahdollisuudeksi uudelleen kouluttautua omemmalle alalle. Niille jotka ehdottomasti haluavat tehdä teollista työtä, tilanne on kaikkein haasteellisimmin.

”Osa tietenkin, ehkä liian pieni osa, kääntää sen sit mahdollisuudeksi: muita töitä tekemällä, lähtee muualle töihin ja kouluttautuu ja perustaa yrityksiä.” H3, ryhmä 1

Muutos on otettu vastaan vaihtelevin tuntein, ja eteenpäin mennään tarvittaessa mustan huumorin voimalla. Haastateltavat arvelevat, että paperitehtaan lakkauttamiset ovat tuntuneet erityisen mullistavilta siitä syystä, että työ tehtaalla on aiemmin mielletty eläkepaikaksi. Tänä päivänä työn avainsanoja ovat joustavuus ja liikkuvuus (mm. Sennett 2002; Julkunen 2008). Monilla muilla aloilla haastateltavat tunnistavatkin jo aiemmin olleen vaihtuvuutta, mutta paperitehtaan imago säilyi pitkään niin sanotusti varmana työpaikkana ja pysyvä elämä perheineen ja asuntolainoineen uskallettiin rakentaa paikkakunnalle.

”No olihan se sillo tosi iso homma, ku ne ilmotti, et se loppuu. kun, kaikkihan oli melkin sitä mieltä, et jossei nyt halunnu lähtee pois, ni melkein eläkeikää astihan siel ollaa töissä. Ja tota, nii kyl se sellanen shokki oli, että ei meinannu...mut monihan on sellain, et vaihtaa työpaikkaa aika usein, mut tuol oli sellasii, jotka oli ollu vuosikymmenii siel, ni tota, kyl se oli aika iso järkytys mulle ja varmaan aika monellekki. Se oli yks sellanen ajanlaskun kohta se 2006 sen jälkee. Sen jälkee on tullu muitaki ajanlaskun muutoksii, mut ei puhuta niist. (Nauraa). Mut oikeesti, ni kyl se oli iso. Ainaki mulle henkilökohtasesti, nii oli iso asia. Se oli hyvä työnantaja ja palkka oli kohtuulliin, et tota, vaikkakin töitä löyty sillo heti, et perjantain loppu sopimus ja maanantain alko uus työsopimus, mut silti ni eihän ne ansiot oo enää läheskää sitä, mitä ne oli sillon. Että se on yks mikä on vaikuttanu siihen. Mutta niinku mie oon aina sanonu sitä, että se oli siihen aikaan ja sillä selvä. Nyt eletää tätä päivää ja mennää näillä mitä on ja, että tota, vaikka se rankka paikka olikii, että

hengis ollaa selvitty. Ja oon miettiny aina, että asiat vois olla vielä huonomminki.”

H7, ryhmä 2

Muutos on koettu monella tapaa, eikä kaikesta pystytä puhumaan mustankaan huumorin keinoin, vaan hyvinkin lohduttomia kohtaloita tunnistetaan. Haastateltavat näkevät, että työttömyys ilman toivoa paremmasta tulevaisuudesta, aiheuttaa toisille suurta turvattomuuden tunnetta. Perheellisten ihmisten tapauksissa työttömäksi jääminen ei kosketa vain irtisanottua itseään, vaan koko perhettä. Jos uutta työpaikkaa ei ole löytynyt tukitoimenpiteiden loppuessa, pelätään, että jäädä tyhjän päälle ja työtä saaneidenkin arvellaan kärsivän epävarmuuksista. Työn saanti on muuttunut epävarmaksi, mutta myös työ on luonteeltaan epävarmempaa (ks. Sennett 2002; Julkunen 2008). Melinin ja Mamian (2010) tutkimuksessa Voikkaan tehtaalta irtisanottujen työllistymisestä ilmeni, että työttömyys on irtisanottujen keskuudessa vaihdellut kausittain ja osa on jäänyt tilanteeseen, jota tutkijat kutsuvat ”pysyväksi tilapäisyydeksi” (emt. 12–13).

”Mie oonki jutellu muutamien sellasten henkilöiden kanssa, joil ei oo minkäänlaisii tulevaisuuden suunnitelmii, ni kyl ne sanoo, että kyl niil on tosi orpo olo tällä hetkellä, että varsinki niillä, kellä loppuu tossa kesällä se ansioturva, ansiosidonnain työttömyysturva. Et kyl se varmaan monissa perheissä on mietitty, et mitä täst sitte eteenpäin, et olihan niit pari itsemurhatapaustaki viime vuonna. Niil nyt tietysti oli muitaki tekijöitä, ku vaa se työttömyys, mut kyl se oli yks vaikuttava tekijä niissä.” H8, ryhmä 2

Aiempien tutkimusten valossa deindustrialisaatiolla on myös vaikutuksia perheiden sisäisiin dynamiikkoihin ja sukupuolten välisiin suhteisiin (ks. Barchiesi & Kenny 2002; Joshi 2002). Haastateltujen mukaan yksittäisten perheiden kohdalla muutokset eivät aina ole tapahtuneet vaurioitta. Seurausten arvellaan olleen erityisen suuria, jos on esimerkiksi jouduttu töiden perässä muuttamaan pois synnyinseuduilta. Myös sellaisiin ratkaisuihin on päädytty, joissa pariskunnan toinen osapuoli on lähtenyt töiden perässä muualle ja toinen on jäänyt kotipaikkakunnalle. Kasvukeskuksien tarjoamien tulevaisuuden mahdollisuuksien arvellaan olevan monipuolisemmat ja paremmat.

”No tietynlaisii katkeruuksiihan se aiheuttaa edelleeki välil ku miettii, et miten elämä on muuttunu sen jälkee ku on nää uutiset tullu aikanaa ja miten on niinku jouduttu elämää ja olemaa sen jälkee. Et tota, se on aiheuttanu mejän perheelle ainaki, koko perheelle, aivan valtavii muutoksii mejän elämisee ja olemisee. Et

ollaa nyt jopa jouduttuu muuttaa pois synnyinseuduilt sen takii, että työpaikat on nyt muualla. ” H9, ryhmä 2

Muutoksella ei ole ollut vain taloudellisia vaikutuksia, vaan haastateltavat tunnistavat myös esimerkiksi terveydellisiä vaikutuksia. Irtisanomisen seurauksena myös oikeus työnantajan tarjoamaan terveydenhuoltoon menetettiin. Elintason laskulla ja sillä, kuinka ihmiset pitävät itsestään huolta, nähdään olleen negatiivisia vaikutuksia hyvinvoinnille. Eräs haastateltava totesi, että:

”Kyllä ropassa näkyy ja tuntuu viimeiset kaheksan vuotta.” H9, ryhmä 2

Henkilötasolla muutoksen todetaan johtaneen kovinkin kohtaloihin, ja haastateltavat kertoivat tietävänsä tehtaalta irtisanottuja henkilöitä, jotka ovat esimerkiksi alkoholisoituneet. Syyn sosiaalisiin ongelmiin arvellaan juontuvan pitkittyneestä työttömyydestä. Merkittävimpinä vaihtoehtoina työttömyydelle haastateltavat näkivät työn perässä muuttamisen tai selvästi matalapalkkaisemman työn vastaanottamisen. Kaikille työttömäksi jääneille muutto työnperässä muualle ei ollut mahdollinen tai siihen ei ollut haluja. Alan vaihdon selvästi matalapalkkaisempaan työhön sen sijaan uskotaan voivan aiheuttaa työskentelymotivaation puutetta, jollei satu löytämään juuri itselleen sopivaa ja mieluista työtä.

”Eihän sellasii palkkoi nykyää muual sektoreil aniharva saa. Houkuttelevuuteen varmaa on vaikuttanu se, että totta kai ihmisethä muuttaa työpaikan perää. Nii meist jokainen menee, jos mahdollisuutta on, ni töien perää mennää. Tai sitte onhan tietty sellasii, että ne jää sitte elämää tuilla ja kaikel, et muutama vuos, ni ei tartte töitä sit enää ettiikkää. Nii se yleensä on. Miehet yleensä rupee juomaa ja nii näyttää naisilleki soppa maistuvan yhtä hyvin. Et tota..varmaa..Kovii kohtaloi on käyty. Kyl mie tos oon kattellu, ku näit entisii paperimiehii, varmaa mielenterveysongelmii ja alkoholiongelmi on aika..jollain..en tietyst tiedä, en osaa sanoo lukumäärää, mut ennen niin reippait ja ryhdikkäit, ni nyt mennää tuol pitkin seinänviertä. On se varmaa henkisest kova pala.” H10, ryhmä 2

Aiemman tutkimuksen valossa deindustrialisaatio-alueelle jääminen on usein johtanut sosiaalisten ongelmien, kuten perheiden hajoamisen, pitkäaikaistyöttömyyden ja päihdeongelmien yleistymiseen. (Strangleman & Warren 2008, 135.) Haastatellut toivat esiin alueelle jääneiden kasvaneen riskin edellä mainittuihin ongelmiin, mutta alueelta pois muuttaminen näyttäytyi kuitenkin hyvin ristiriitaisena. Toisaalta esitettiin, että työn perässä

on muutettava muualle, jos uutta työtä ei kotipaikkakunnalta löydy. Halukkuutta poismuuttoon ei kuitenkaan juurikaan löydy, vaan se nähdään pakollisena pahana, johon ansioiden menetys ajaa. Paikkakuntauskollisuus ja edullinen asuminen olivat merkittävimpiä syitä jäädä alueelle.

”Ihmiset on niin juurtunnu sinne omalle paikkakunnalle, et ne on ihan muutamis ihmisis, jotka sit jonnee muualle lähti. Siin on tietyst monii syitä, et yks on se, et tääl on asuminen halpaa, ehkä Suomen halvinta, ja sit mihkä tahansa muualle lähet, ni ku myyt täältä omakotitalon, ni saat jostain muualta kerrostalokaksion tai yksiön. Ni kyl ne voi olla niin isoi juttui, että ei ihmiset, ne sit sitkuttelee tääl.” H2, ryhmä 1

Nuorten sen sijaan uskotaan muuttavan alueelta pois herkemmin, sillä tarjolla olevien koulutus- ja työllistymismahdollisuuksien ajatellaan olevan monipuolisemmat. Vanhemmalla iällä muutto muualle koetaan hankalammaksi, kun alueelle on jo juurruttu: perustettu perhe, ostettu talo ja rakennettu sosiaalinen verkosto. Vakituisen työpaikan muualta saaneet muuttivat herkemmin pois alueelta. Suuria riskejä ei toimeentulon kannalta kaivata, vaan kun on jo kerran jääty ”tyhjän päälle”, toivotaan lupauksia varmasta ja pysyvästä työstä, jos työn perässä on muutettava muualle.

”Ihmiset haki töitä vähän ympäri Suomee. Oisin saanu sillon paikan Raumalta, aika saman tyyppisist hommist, mis olin ollukkii, mut ne ei luvannu ku määräaikasen työpaikan. Mie sit soitin sinne ja sanoin, että luvatkaa nyt vähän enemmän, ennen ku mä myyn talon täält ja muutan toiselle puolelle Suomee, mut ei, sielt ei tullu, ei vaa päästy yhteyttä. Et siin oli ensimmäinen sellanen valinnan paikka ja oli tosi lähellä, etten lähteny. No, tärppäs sitte 2007. Elikkä 2006 joulukuussa ku oli se irtisanominen, ni siinä meni se kuukauden päivät, ja pääsin sitte tonne Anjalankoskelle Storalle ja olin siellä noin vuoden. 8 määräaikast työsuhdetta oli sen vuoden aikana. Ja mä kyllästyin siihen, että ne oli lyhimmillää 5 päivääki sit. Et aina tuli niinku uutta tarjottii ja aina luovutin haalarit ja luovutin kamat ja sanoin terve ja sitte ne soitti mulle parin päivän päästä ja kysy et voitko tulla, ja mie et voin mie tulla, ei mul nyt muutakaa.” H2, ryhmä 1

Muutoksen suurimpia vaikutuksia perheille ja irtisanotuille yksilötasolla koetaan olleen työn menettämisen mukanaan tuoma epävarmuus tulevaisuuden suhteen. Työttömyyden, poismuuton työn perässä, uudelleen kouluttautumisen tai yrittäjäksi ryhtymisen nähdään kaikkien sisältävän jonkinlaista epävarmuutta ja luovan jopa turvattomuuden tunnetta. Siirtyminen pois tutusta ja turvallisesta ei ole ollut kaikille helppo. Julkusen (2009, 31)

mukaan työ on menettänyt entiseen suojelukykyynsä perustuvaa vakauttaan ja useilta työllisiltäkin puuttuu nykyisin varmuus ja tunne työnsä ”omistajuudesta”, vaikka valtaosa suomalaisista työsuhteista on edelleen kokoaikaisia ja toistaiseksi voimassa olevia.

5.2.3 Sosiaalisen rakenteen ja yhteisöllisyyden muutos

Työllä on edelleen keskeinen asema ihmisten elämän ja yhteiskunnan organisoitumisessa, vaikka suhde siihen onkin muuttunut. Työpaikan sosiaalinen merkitys on siis enemmistölle väestöstä edelleen ratkaiseva. (Julkunen 2009, 31.) Haastatellut kokevat, että irtisanomisten seurauksena sosiaalisten rakenteiden muuttuminen uhkaa aiemmin koettua yhteisöllisyyttä. Erityisesti entisten Kuusankosken ja Anjalankosken kuntien teollinen perinne, teollinen elämä, teollisuusyhteisöt, ovat murtuneet. Paperitehtaiden lakkautusten lisäksi kuntaliitoksella nähdään olleen suuri rooli muutoksessa. Työpaikan menettämisen koetaan uhkaavan sosiaalista kiinnittymistä yhteisöön, ja se vaikuttaa myös ihmisten mielialoihin ja uskoon omaan kaupunkiin ja sen kehittämiseen.

”Ku puhuttaa nimenomaa paperiteollisuuden rakennemuutoksesta, ni nimenomaa Kuusankoski ja Anjalankoski on ollu vahvasti tämmösiä, myös niinku teollisuusyhteisöjä. Ja se on leimannu se teollinen perinne ja teollinen elämä niitten yhteisöjen elämää ja toimintaa yhtälailla ku täällä Kouvolassa on ollu omat erityispiirteensä. Ja nyt tavallaan se yhteisöllisyyskin, ni se on tullu uhatuks, ku sosiaaliset rakenteet muuttuu ja ihmisiä muuttaa pois ja tota, sit ehkä tää kuntaliitoski on tietyllä tavalla koettu uhkaksi, siinä niinku yhteisöllisyyden näkökulmasta.” H1, ryhmä 1

Voikkaan lakkauttamisesta on jo kulunut sen verran aikaa, että siitä koetaan toivutun niin hyvin kuin voidaan. Katseet halutaan suunnata jo tulevaan, eivätkä työpaikkansa menettäneet entiset voikkaalaiset kovin mielellään peranneet menneitä tapahtumia. Yhteydenpito entisten työkavereiden kesken ei ole haastattelujen perusteella kovinkaan tiivistä. Entisten kollegoiden elämäntilanteista on kuultu lähinnä joidenkin kolmansien osapuolien kautta ja käsitys on, että työllistyneillä menee ihan hyvin, mutta työttömäksi jääneiden tilannetta ei nähdä kovinkaan valoisana, jollei omaa aktiivisuutta ja energistä otetta uuden toimeentulon luomiseen löydy. Kaikki haastatellut irtisanotut kertoivat oman tilanteensa olevan kohtalaisen hyvä, mutta halusivat lisätä, että monilla on mennyt paljon

huonommin. Oma tilannetta ei siis koettu tarpeelliseksi surkutella, muttei myöskään haluttu antaa kuvaa, että muutos olisi tapahtunut ongelmitta.

”No tota, ei mul nyt oikeastaa. Mitähän siihen nyt voi lisätä. Se mitä äsken puhuin, että mitenkä ihmiset suhtautu tohon hommaan, ku se oli, että kuka otti milläki tavalla sen homman, lopetushomman, ja ni monet sitte voivottel, että ”voi voi ku siel oli niin hyvä olla” ja no siel ol hyvä olla töissä ja mut niinku mie oon kaikille sanonu, ni se oli silloin ja silloin ja nyt ollaan täs ja täs ja ei muuta ku mennää eteenpäin. Et tota, kyl siit, ainaki meikäläin on selvinny suht koht hyvin.” H7, ryhmä 2

Aiempien tutkimusten mukaan teollisuuden katoaminen on usein johtanut entisten teollisuuskaupunkien muuttumiseen ongelmapaikkakunniksi, jotka kärsivät työttömyydestä, nuorten poismuutosta ja infrastruktuurin rapistumisesta (ks. mm. Bluestone & Harrison 1982; Kortelainen 1996; Cowie & Heathcott 2003; High & Lewis 2007). Jos Voikkaan lakkautuksesta onkin jo palauduttu kohtalaisen hyvin, niin Myllykosken lakkauttamisesta toipuminen tulee vielä viemään aikaa. Syitä ovat muiden muassa se, että lakkautus on paljon tuoreempi ja se on tapahtunut myös hyvin erilaisessa taloustilanteessa. Kaupunginosien sosiaalisten rakenteiden arvellaan muuttuvan, jollei nuorille löydy houkuttelevaa työtä alueelta.

”Kyl se näkyy, et ihmiset halua päästä niistä [omakotitaloista] eroo. Varsinki, ku vähä ukkoutuuki tää seutu, että tänne ei tuu nuorii, tänne reuna-alueille etenkää, että nuoret jää enemmän ehkä tonne Kouvolan keskustan alueelle.” H8, ryhmä 2

Sennettin (2002) mukaan joustokapitalismiin liittyvät tekijät kuten epävarmuus, heikko luottamus ja sitoutuminen sekä riittämättömyyden tunne ovat tahattomasti vahvistaneet paikan merkitystä sekä herättäneet yhteisöllisyyden kaipuun. Se ilmenee esimerkiksi yhteisenä puolustautumisena jotakin ulkopuolista vastaan. (emt. 150.) Oman tai läheisen ihmisen työpaikan menetyksen nähdään vaikuttaneen Kouvolassa myös siten, että pettymys ja katkeruus ovat johtaneet asettamaan kyseenalaiseksi työpaikkansa säilyttäneiden tilanteen. Asenteiden nähdään koventuneen erityisesti julkisen puolen työpaikkoja kohtaan.

”No ehkä sillä tavalla [vaikuttanut asenteisiin], että kun on tää rakennemuutos käyty kaikkine irtisanomisineen ja työpaikkojen lopettamisineen käyty teollisuudessa läpi, ni asenteet on nyt niinku tietyllä tavalla myöski koventuneet. Et nyt se näkyy

esimerkiksi siinä, ku me joudutaan kunnallisia palveluja sopeuttamaan, ni tuolla kyläpuheiden tasolla tai napakoiden tasolla tekstiviestipalstoilla vaaditaan kuntatyöntekijöiden irtisanomisia ja on vähän tällanen verta pakkiin –fiilis. Tää oli nyt vaan voimakas kärjisty, mut että kuitenkin kun ennen se työ koettiin paljon, sosiaalisesti paljon tärkeemmäks asiaks, ja tässä yhteiskunnallises keskustelussa, ni se oli arvo sinänsä, et on työpaikoja, ni nykyää niinku tää, tietyllä tavalla tullu semmonen kierre, jossa, jota heijastaa sit ne koventuneet asenteet just julkisen puolen työpaikkoja kohtaan.” H1, ryhmä 1

Lillekerin (2002) mukaan deindustrialisaation aiheuttamat yhteiskunnalliset muutokset ovat johtaneet työväenluokan voiman sekä luokkaidentiteetin heikkenemiseen. Kollektiivisen edun sijaan haastatellut kokevat ihmisten olevan entistä kiinnostuneempia oman edun tavoittelusta. Tilanne näyttäytynee sellaisena muiden muassa siitä syystä, että työyhteisöt tehtailla olivat suurempia ja yhteisiä intressejä ja etua ajettiin tutulla porukalla. Todennäköisesti suuressa työyhteisössä useimpien on ollut helpohko samaistua yhteisten etujen tavoitteluun ja näin ollen on saatu kokemus yhdessä tekemisestä, yhteisten etujen ajamisesta. Tehtaiden lakkauttaminen johti työyhteisöjen murtumiseen, jonka jälkeen on todennäköisesti siirrytty joko osaksi pienempiä työyhteisöjä tai esimerkiksi yrittäjäiksi, eikä ympärillä enää ole suurta joukkoa kollektiivisen edun tavoittelijoita.

”Mie koen sen sillee, että ihmiset aattelee vaa itteää. Myö ei olla valmiita taistelemaa niitten asioiden puolesta, mitä meidän pitäis taistella. Eli ymmärtää myös toisii aloi ja toisii työntekijöit ja toisii ihmisii. Kauniit on puheet, mut se on sellast hurskasteluu. Sit ku tulee tosipaikka, ni sit ei nähä ku ittesä. Sen mie koen, et siit mie en tykkää suomalaises. Et myö ollaa niin hölmöi, ettei myö tajuta et meidän pitäis puhaltaa yhtee hiilee.” H10, ryhmä 2

Työ on aiemmin ollut hyvin merkityksellinen sosiaalistumisen kannalta ja perinteisissä tehdasyhdyskunnissa vallinneet sosiaaliset rakenteet mahdollistivat osaltaan kestävän elämän rakentamisen. (Strangleman 2012, 412.) Yhteistyön ja yhteisöllisyyden edistäminen ovat haastateltujen mukaan edelleen hyvin tärkeitä asioita ja niitä kaivataan tehtaan ajoilta. Tehtaan yhteisöllisyyteen viittasivat haastatteluissa erityisesti voikkaalaiset. Melinin ja Mamian (2010, 143) mukaan työssä viihtymisen takasi juurikin Voikkaan tehtaan työntekijöiden keskeinen yhteisöllisyys, jota osaltaan tuotti myös tehtaan johdon ja työntekijöiden välinen luottamus.

”Vaikka riideltiin, niin asiat pysyi siinä kiistan osapuolten pöydässä, eikä lähteny siitä leviää. Semmosta ei oo tullu vastaan muualla, vaikka paljon oon ehtiny kiertää.” H10, ryhmä 2

Yhteisöllisyys on vahvasti havaittavissa, kun puhutaan kollektiivisesti lakkautuksesta selviytymisestä ja suhtautumisesta lakkautukseen sekä sen seurauksiin. Haastatellut kokevat, että toisten irtisanottujen lisäksi myös laajemmin alueella ymmärretään, millaisia vaikutuksia irtisanomisella ja sen seurauksilla on entisille tehtaalaisille ollut. Tehtaalaisia ja laajemmin paikkakuntalaisia kuvailtiin kollektiivina, jonka reaktiot lakkautukseen ovat olleet tietynlaiset ja joka yhdessä pyrkii selviytymään muutoksesta. Toisaalta yhteisöt eivät enää ole entisellään, sillä ihmisiä on muuttanut työn perässä pois paikkakunnalta ja kuntaliitoksen myötä ”meiksi” pitäisi mieltää jo koko Kouvolan väki.

”Se vaikuttaa tollasee ilmapiiri, et me ollaa vähä sellasii synkkyytee taipuvaisii...mut tää on sillee jännäst, et muitten ei tartte tulla meille kertomaan, kuin huonost meil menee, vaa meijän pitää saaha ite se kertoa. Et me ollaa vähän tämmösii, mut kuitenkin niinku loppupeleissä, me ammennetaa voimamme sellasest mustasta huumorista, kuitenkin aina loppujen lopuks tulee jostain se semmonen argh, kyl tää täst. Et keksitää sitte jotain muuta. Et tota, siihen se eniten vaikuttaa. Mut sit on tietyst se, että kun on hävinny työpaikkoja, ni on hävinny myös ihmisii. Et muuttotappio on aika raju.” H2, ryhmä 1

Vaikka tehtaiden lakkauttamiset ja kuntaliitos ovat murtaneet ja uudelleenmuovanneet entisiä yhteisöllisyyksiä, löytyy irtisanottujen puheista vielä me-henkeä, jolla viitataan milloin entiseen työyhteisöön, milloin laajemmin koko alueen väestöön. Yksilötasolla työpaikan menetys ja työyhteisön murtuminen ovat kuitenkin monen kohdalla voineet hankaloittaa sosiaalista kiinnittymistä ympäröiviin yhteisöihin, sillä työpaikka on muodostanut merkittävän osan identiteettiä, jonka etsiminen ja palauttaminen työpaikan menettämisen myötä on ollut useille vaativa tehtävä.

5.2.4 Identiteetit muutoksessa

Muutos on vaikuttanut yksilötasolla myös identiteetteihin. Henkisen muutoksen koetaan olleen suuri, kun on menetetty työpaikka, jonka nähdään olleen historiallinen, sukupolvelta toiselle siirtyvä, hieno ja varma ammatti. Osittain työtä paperitehtaalla nostalgisoidaan (ks. Cowie & Heathcott 2003, 15) ja se kuvataan haastatteluissa luultavasti hienompana, kuin mitä todellisuus on ollut. Julkusen (2009, 33) mukaan enemmistö ihmisistä kaippaa edelleen palkkatyön turvaa, joten on epätodennäköistä, että prekaariliikkeen näkemys palkkatyöstä vapautumisesta vaihtoehtoiseen autonomisempiin elämän ja työnteon muotoihin toteutuisi, eikä takaisin ”tehtaaseen” enää pyrittäisi.

”Se, että tämmönen historiallinen, ikäänku sukupolvelta toiselle siirtyvä varma, hieno työpaikka, ikäänku murtu, ni se on ollu yks semmonen tekijä. Tää tämmönen henkinen muutos on ollu merkittävä minusta.” H4, ryhmä 1

Työn ja sen tekemisen muotojen muuttuessa muuttuvat myös tarpeet ja odotukset työntekijöiden ominaisuuksien suhteen. Pajarinen ym. (2010) puhuvat nyky-yhteiskunnasta yrittelijäisyysyhteiskuntana ja Vartia ja Ylä-Anttila (2003) pitävät yrittäjien vähäistä määrää ongelmallisena Suomen taloudelle. Yksilöiden ominaisuuksia pidetään siis merkittävinä kansantaloudellisina tekijöinä. Haastatellutkin näkevät muutoksesta selviytymisen olevan pitkälti yksilöiden oman aktiivisuuden varassa. Niiden, jotka omaavat yrittäjämäisen asenteen työnteokseen, uskotaan pärjäävän huonosta taloustilanteestakin huolimatta. Tehtaalla kyseisenlaista asennoitumista ei nähty tarvittavan, joten työhön ja sen hakemiseen suhtautumisessa on monien kohdalla tarvittu muutosta.

”Totta kai sellaset aktiiviset ihmiset pärjä joka tapauksessa, oli sitte millanen vaan suhdanne, ni ne pärjää. Mut sitte monet.. Tääl on tämmönen pitkä teollisuuden perinne ja on menty monessa polvessa sinne tehtaalle töihin, ni sit ei oo oikein mitään tilalle, eikä oikein osata mieltii, et mitä.. Se lamauttaa. Eikä oo sitä tukea ja turvaa, sitä isoa tehdasta joka työllistäis.” H3, ryhmä 1

Joshin (2002) mukaan deindustrialisaation vaikutus erityisesti työläismiesten identiteetteihin on ollut suuri. Työ tehtaalla määritteli aiemmin miehisen identiteetin ja tarjosi statuksen. Esimerkiksi Intiassa deindustrialisaation myötä työttömäksi jääneet miehet ovat taloudellisen menetyksen lisäksi joutuneet luopumaan auktoriteettiasemastaan

kotona sekä naapureiden kunnioituksesta. (emt. 166, 169.) Sennettin (2002, 159) mukaan uuden kapitalismin aiempaa henkilökohtaisempi välinpitämättömyys vaikeuttaa ihmisten mahdollisuuksia kokea itsensä merkityksellisiksi. Haastateltavien mukaan ammattiylpeys on ollut merkittävä osa paperitehtaalaisten identiteettiä. Työn menettäminen ja itsensä tarpeettomaksi kokeminen on ollut suuri muutos, joka koettiin raskaasti erityisesti siitä syystä, että työn paperitehtaalla uskottiin kestävän läpi työelämän. Elämä oli rakennettu paikkakunnalle luottaen varmaan työpaikkaan, samaan, joka oli taannut toimeentulon perheessä usein jo useamman sukupolven ajan.

Et ku, se on, et ihmiset on jääny sen tehtaan vangiks. Niinku hyväs ja huonos. Et ku kaikki on tullut tehtaalt: asunnot ja terveydenhuolto ja ihan joka ikiin asia, ni se liittyy niin siihen elämisee. Et se on semmonen juttu, et ku minäki olin kolmatta polvee. Ja tiän, et siellä oli viettä polvee. Ni onhan siel, ei sit voi vaa.. Se on iso juttu.” H2, ryhmä 1

Toimintojen ulkoistaminen ja monipuolisen osaamisen painottamisen nähdään muuttaneen tehtaalaisten työtä jo ennen irtisanomisia, mutta yhä enenevässä määrin edelleen. Käsitöläisäiselle yhteen asiaan syvälliselle perehtymiselle ja sen hallitsemiselle ei tämän päivän työmarkkinoilla tunnuta laskevan suurtakaan arvoa (Sennett 2007). Haastateltavat irtisanotut eivät enää usko olevan tarvetta sellaisille ammattilaisille, jotka osaavat yhden asian erittäin hyvin, vaan monesta asiasta on ymmärrettävä ainakin perusteet. Työn luonne on siis paperitehtaillakin muuttunut fordistisesta ”liukuhihnatyöstä” monipuolisempaan suuntaan.

”Nykyään tehtaalle otetaan vaan moniosaajia. Sellasia, jotka pystyy korjaamaan omat koneensa. Pitää olla sähkömies, putkimies, metallimies samassa paketissa.” H6, ryhmä 2

Vaikka työ paperitehtaalla sai haastateltavien puheissa nostalgisia sävyjä, kukaan ei muistellut työtä sisällöllisesti erityisen antoisana. Tehdas oli heidän mukaansa luotettava, varma työllistäjä, jossa työpäivät saattoivat tuntua yksitoikkoisilta, eikä suurta paloa tekemiseen ollut, mutta riittävä ansio oli taattu (vrt. Cowie & Heathcott 2003), eivätkä työasiat useinkaan pyörineet mielessä vapaa-ajalla. Irtisanomisen jälkeen osalla entisistä tehtaalaisista on ollut mahdollisuus löytää itselleen sopivampi työ, jonka tekeminen tuntuu aiempaa työtä mielekkäämmälle ja tärkeämmälle. (vrt. Melin & Mamia 2010.)

”Mul oli itse asias sillee, että olin jo tehtaal olles sanonu, et jos ei ois asuntolainaa, ni oisin mahollisesti opiskellu jotain muuta siihen työn oheen. Ja kylhän se lopputili toisen kautta avas portteja sellasee suuntaa mitä on halunnu tehdä. Et minust piti tulla joko putkimies tai sairaanhoitaja. Ku ekaa kertaa TE-toimiston haastatteluis sanoin, et minust tulee joko putkimies tai sairaanhoitaja, ni se nauro ja sano, et oot löytäny aika ääripäät.” H9, ryhmä 2

Tehtaan aikaa osittain nostalgisoidaan hyvässä, mutta toisaalta myös negatiivisia puolia tunnustetaan. Osa haastatelluista entisistä tehtaalaisista kritisoi sitä, että tehtaalla työskennellessä yhtiöön turvattiin liiaksikin. Työnantajan tarjoaman tuen ja erilaisten palveluiden arvellaan vaikuttaneen työntekijöihin siten, että itsenäisyys ja oma-aloitteisuus ovat kärsineet. Jos on ollut koko työuransa tehtaalla ja tottunut työnantajan tukeen, voi muutos olla hyvinkin pysäyttävä. Vahvaa molemminpuolista sitoutumista, varmuutta ja turvallisuutta oman työn suhteen kaivataan tehtaan ajoilta, vaikka esimerkiksi alan vaihdon myötä sisällöllisesti mielekkäämpi työ ja uusi suunta elämälle olisivat löytyneet.

6 REAKTIOT MUUTOKSEEN JA ALUEEN TULEVAISUUS

6.1 Valtion reaktiot

Voikkaan tehtaan lakkauttaminen oli yhteiskuntapoliittisesti niin suuri tapahtuma, että se herätti valtavasti poliittista mielenkiintoa myös valtakunnan tasolla. Moni ministeri tuli vierailemaan paikkakunnalla, ilmaisi huolensa ja antoi lupauksia jatkotoimenpiteistä. Myllykosken kohdalla enää vain kaksi ministeriä tuli paikan päälle ja lupauksetkin olivat paljon varovaisempia. Valtionhallinto alkoi Voikkaan irtisanomisten jälkeen muodostaa muiden toimijoiden kanssa menetelmiä, joilla edistettäisiin uuden tuotannon synnyttämistä ja voitaisiin työllistää irtisanottuja työntekijöitä, eli uudenlaisia rakennemuutosmalleja.

”Sillon ku Voikkaan tää sulkeminen tapahtu, ni sehän oli tosiaan niinku tämmönen iso, suuri pamaus tässä suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa ja tota, historiassa, ja sehän johti siihen, että, niinku poliittinen mielenkiinto, myöskin valtakunnan tasolla oli valtavaa. Että me puhuttiin täällä paikkakunnalla ministerien kokoontumisajoista, eli että jokainen ministeri halus vuorollaan tulla tuomaan huolensa tänne paikkakunnalle ja tota, myöskin lupauksia sitte erilaisist korvauksist, toimenpiteist ja tällai oli, niinku sanois että, eräänlainen poliittinen sirkus niinku päällä. Ja sit ne tavallaan ne lupaukset ja jatkotoimnpiteet yks kerrallaan hiipu hiljaa, että siit ei hirveen paljon käteen jääny.” H1, ryhmä 1

Kuten jo aiemmin on mainittu, äkillisen rakennemuutoksen sijaan haastateltavat puhuvat mieluummin jatkuvasta rakennemuutoksesta. Voikkaan lakkauttamisen oli suuruusluokassaan niin merkittävä, että sen nähdään havahduttaneen valtio rakentamaan erilaisia toimintamalleja rakennemuutostilanteisiin vastaamiseksi. Lakkautuksen jälkeen todettiin, että muita samankaltaisia tehtaiden sulkemisia tullaan lähitulevaisuudessa todistamaan, joten erilaisia välineitä rakennemuutoksen kielteisten vaikutusten hillitsemiseksi luvattiin julkisella hallinnolla olevan (Melin & Mamia 2010, 139).

”No valtio on, tää rakennemuutos, äkillinen rakennemuutos, josta mie saan näppylöitä jo pelkäst sanasta, et pikemminki se on jatkuva rakennemuutost, et ei se enää oo äkillist, et niil on ne, et Voikkaa oli tavallaa sellanen harjotus, missä

niinkun näit uusi työkalui kokeiltii ensimmäisen kerran tämmöses mittakaavas. Sit ne on sen jälkee ollu käytös ympärii Suomee. Et Voikkaa oli siinä mieles tällain pioneerihanke.” H2, ryhmä 1

Työ- ja elinkeinoministeriön, silloisen kaupp- ja teollisuusministeriön, äkillisen rakennemuutoksen tukia on lakkautusten jälkeen kanavoitu alueelle. Viimeisimpänä Myllykosken jälkeinen lisäpanostus oli noin 4,5 miljoonaa euroa. Tuella ei ole haastateltavien mukaan saatu aikaiseksi niinkään mitään uutta ja ihmeellistä, mutta sen turvin on pystytty hieman lisäämään investointien ja avustusten tasoa. Ennen kaikkea tukea on käytetty esimerkiksi ESR-instrumenttien yhteydessä siten, että on voitu järjestää työvoimapolitiittista koulutusta tai uudelleen koulutusta. Resursseja on käytetty siis niin sanotusti pehmeisiin keinoihin, eikä niinkään uusiin investointeihin. Äkillisen rakennemuutoksen tukijärjestelmät tähtäävät siihen, että alueelle saataisiin pidemmällä aikavälillä uusia yrityksiä tai uusia työpaikkoja. Pyritään siis löytämään keinoja vaikuttaa lisäävästi työvoiman kysyntään.

Työvoiman tarjonnasta pyritään myös pitämään mahdollisimman hyvin huolta. Työttömäksi jääneiden tai työllisyysvaikeuksiin joutuneiden henkilöiden mahdollisuuksia pyritään kehittämään esimerkiksi muutosturvan keinoin, henkilökohtaisista tarpeista lähtevää ohjausta tarjoamalla ja vaihtoehtoja etsimällä.

”Tää on kyllä minusta onnistunu varsin hyvin, tämä muutosturva. Tää on niinku varsin tärkeetä. Et ei pelkästään lähtä siitä, että henkilöt jää työttömäks, ja sitte ajatellaan, että kunhan tänne nyt saadaan joku uus tehdas jostain ulkomailta, ni sitte ehkä nää työllistyy. Et must toi on sellanen tärke näkökulma.” H4, ryhmä 1

Paikallisen Työ- ja elinkeinotoimiston työ muutokseen vastaamisessa nähtiin erittäin asianmukaisena ja toimivana. TE-toimisto järjesti sekä Voikkaan että Myllykosken lakkautusten myötä tehtaille palvelupisteet, joissa irtisanottuja opastettiin yksityiskohtaisesti uudelleentyöllistymisessä. Näin toimimalla asiointi pyritään tekemään irtisanotuille mahdollisimman vaivattomaksi. Irtisanotut muistuttivat, että vaikka toimintamalli oli erittäin hyvä ja tarvittavaa tietoa oli helposti saatavilla, ei sillä taattu uuden työpaikan saantia. Toimintamalli koetaan toimivaksi niin asiakkaiden kuin TE-toimistonkin näkökulmasta, sillä irtisanottujen marssittaminen resursseiltaan rajattuun TE-toimistoon ei nähdä olevan kenenkään edun mukaista.

Haastateltavat molemmissa ryhmissä näkevät TE-toimiston työn esimerkillisenä muutokseen reagoinnissa ja sen hallinnassa. Voikkaalle ja Myllykoskelle pystytettyjen toimipisteiden lisäksi on pidetty erilaisia tiedotustilaisuuksia ja esimerkiksi uudelleen koulutautumismahdollisuuksista sekä yrittäjäksi ryhtymisestä tarjottiin hyvin tietoa. Jos jokin asia oli epäselvä, niin opastusta kyllä sai, kunhan meni sitä pyytämään. Myllykoskella TE-toimiston päivystykset ja koulutukset nähdään hyvänä.

”Joo niit on ollu niit päiviä [TE-toimiston järjestämiä aktivointipäiviä tms], ja vielä viime vuonnaki on ollu. Ja sitte siel oli siel seuratalol mikä on tehtaan vieres, ni siel on ollu kaks te-keskuksen miestä jatkuvast oli sillo. Niille varatii aika ja sit ne alko selittelee, et mitä mahdollisuuksii on ja mitä on mahdollista tehdä nyt, et sillee minust pitää sanoo, et oli aika hyvin hoidettu. Ja sit siel on vieläki sellanen kaveri, mikä on siel tehtaan lähelt, miltä voi mennä kysymää neuvvoi, jos on jotain epäselvyyttä, ni voi mennä kyselemään, että mitä kannattais tehdä.” H6, ryhmä 2

Valtion toimenpiteiden erittely oli haastatelluille vaikeaa, eikä selkeää kokonaiskuvaa toimenpiteistä ollut. Ryhmän 1 haastateltavat eivät mielellään kommentoineet valtion toimenpiteitä, jolleivat kokeneet omaavansa asiantuntijuutta aiheeseen työnsä puolesta. Ryhmän 2 kommentit jäivät ohuiksi siitä syystä, että varma tieto oli vähäistä. Äkillisen rakennemuutoksen tuet ja TE-toimiston rooli muutokseen vastaamisessa tunnustetaan, mutta äkillisen rakennemuutoksen tukien kohdentamisestakaan ei tiedetä sen tarkemmin. Valtion rooli muutoksen hoidossa on jäänyt useimmille siis varsin hämäräksi. Haastatellut muistelivat Voikkaan lakkautuksen jälkeen huomion olleen valtakunnallisellakin tasolla merkittävää, mutta annettujen lupauksen koetaan jääneen tyhjiksi. Myllykosken lakkautuksen jälkeen myös lupauksen nähdään jääneen vähäisiksi.

”Ku tota toi Voikkaa loppu, ni sillohan sai, ku toi valtiovalta, tai en tiää olik siin kaupunkiki mukaan, ni jotain noit, ku tukialueekshan tää luokiteltii ja, et tota, se on ilmeisest nyt ainoo, mitä mie pystyn sanomaa sillee, että... Joo johokkihan se [äkillisen rakennemuutoksen tuki], olik se nyt siihen koulutukseen vai mihkä, meni...ni siit mie en ihan tarkkaa pysty sanoo kyllä.” H7, ryhmä 2

”On ollu näit koulutuksii. Tos on toi seuratalo tos noin, ni sinne on järjestetty kaikenlaist, ja tarjottu ns koukkui näille, ketkä haluu ottaa kiinni jos kiinnostaa. Ja olihan tääl tietyst ministeri käymäs, joka lupas jotain, mut mie en tiää minne ne rahat on menny (nauraa), et kyl niinku noit on tosi vaikee yksilöidä sillee.” H8, ryhmä 2

Koska työpaikkansa menettäneiden joukko on moninainen, uskotaan auttamisen vaativan paljon erilaisia välineitä. Työllistämistoiminnan tulisi haastateltujen mukaan olla hyvin johdettua ja yhteistyön eri toimijoiden kuten TE-toimiston, kunnan, kehitys- ja elinkeino-yhtiön sekä oppilaitosten kesken tulisi olla hyvät ja roolien selkeät. Satojen ihmisten jäädessä työttömäksi tiedostetaan, että kaikille ei löydetä sopivaa ratkaisua saman tien. Esimerkiksi yrittäjäksi ryhtyminen, alan vaihto sekä poismuutto työnperässä, eivät sovi kaikille.

Yritystukien avulla Voikkaan tehtaan tiloihin saatiin lakkauttamisen jälkeen jonkin verran uutta yritystoimintaa. Suurin osa alueelle investoineista yrityksistä ei kuitenkaan jäänyt alueelle pysyvästi. Haastatellut kokevat, että jotkin yritykset käyttivät osittain hyväkseen alueelle kanavoituja tukia ja synnyttivät turhaa uskoa alueen nopeaan elpymiseen. Kritiikki ei niinkään haastatelluiden puheissa kohdistunut siihen, että yritystoimintaa saatiin synnytettyä valtion tuella, vaan siihen ettei synnytettyä toimintaa maltettu kehittää kestävästi.

”En osaa sanoa oisko siitä kauheesti työllistävää vaikutusta ollut. Et sinänsä, ni kyllähän niitä Voikkaallekin ne firmat tuli, Empowerii ja mitä ne nyt tuli, mut iso osa mun mielestä on lähtenyt sen jälkeen, kun tukimarkat on nostettu ylös, ne firmat on lähtenyt. Esim. ABBhän oli suurella innolla, perusti Voikkaalle sähkömoottoritehtaan ja muut, mut sit kun tukimarkat loppu, ne koneet pultattiin irti ja siirrettiin muualle. Et siinä mielessä täytyy sanoa, et olen kyllä äärimmäisen pettynyt siihen tapaan, et millä yritysmaailma hyötyy siitä, et ne tukimarkat..Et siinä kävi pikemminkin ne, et haaskalinnut tuli ja vei vaa loputkin.” H9, ryhmä 2

Osa työpaikkansa menettäneistä toi esiin näkemyksen siitä, että Suomen valtion olisi pitänyt vahvemmin tukea kotimaista teollisuutta ja sen pysymistä Suomessa. He kaipaisivat konkreettisia ja näkyviä toimia suomalaisten työntekijöiden aseman parantamiseksi ja uusien työpaikkojen syntymiseksi. Suomen ulkopuolelle myönnettyjen tukien koetaan heikentäneen luottamusta, sillä muualle suunnattujen tukien nähdään olevan pois kotimaan kehittämisestä.

”Kyllä se, et pidettäisiin omista huolta ja nää Etelä-Euroopan tukimarkkojen ajamisesta ja nää muut tällaiset, ne nekin on viimesenkin luottamuksen. Nyt jos kättelet vähänkää, miten esim. perussuomalaiset jyllää Kouvolan alueella, jotka on ainoa puolue, joka vähänkää ajaa suomalaisen etua tällä hetkellä, ne kyllähän se näkyy. Et hallitus on ajanut rahat pitkin poikin Eurooppaa, mut Suomea ei saada niinku mitään

uutta.[...] Jotenki tuli sellanen käsitys, että poliittiset päätökset tehti kyllä ihan jossain muualla ku eduskuntatalolla ja hallitust vedettiin ku pässi narussa ja teetettiin niillä vaan sitte tällaset asiat, pistettiin niille sanat suuhun, että kuinka toimitaan.”
H9, ryhmä 2

Deindustrialisaatioon johtavien tekijöiden taustalla on usein kilpailu, jonka rajat määritellään politiikan keinoin (Johnson 2002, 9), ja haastatellut tiedostavat politiikan roolin rakennemuutoksiin. Luottamus poliittiseen päätöksentekoon ei haastatteluiden perusteella kuitenkaan vaikuta olevan kovinkaan korkealla irtisanottujen keskuudessa. Poliittisen päätöksenteon koetaan olevan sekavaa, sen läpinäkymättömyys aiheuttaa hämmennystä, eikä eri puolueiden ja intressiryhmien väliseen kestäväan ja tulokselliseen yhteistyöhön riitä irtisanottujen suunnalta uskoa. Poliittisen päätöksenteon ja valtion toimenpiteiden läpinäkyvyyden lisääminen voisi mahdollisesti lisätä luottamusta.

6.2 Kunnan reaktiot

Nykyisenlaisen paperiteollisuuden rakennemuutoksen aloituspisteenä pidettävä Voikkaan alasajo tapahtui jo ennen Kouvolan kuntaliitosta. Kuusankoski, jonka alueella Voikkaan tehdas sijaitsi, pyrki tuolloin reagoimaan muutokseen omalla keinovalikoimallaan. Kunta alkoi rakentamaan yhteistyössä paikallisten viranomaisten kanssa sellaisia palvelumalleja, joilla muutoksen myötä syntyviä tarpeita kohdattaisiin. Sosiaalista palvelua tuotettiin yhteistyössä sosiaalitoimen, työhallinnon ja seurakuntien kanssa. Korvaavia työpaikkoja on pyritty hakemaan erilaisten projektien kautta, joita elinkeinotoimi ja elinkeinoyhtiö Kinno Oy edelleen edistävät. Kaupungilla on ollut yhdessä UPM:n sekä Työ- ja elinkeinoministeriön kanssa suuriakin hankkeita, joilla on pyritty luomaan uusia työpaikkoja alueelle. Tehtävä ei ole osoittautunut helpoksi nykyisessä taloustilanteessa, kun investointien liikkeelle saaminen koetaan erityisen vaikeaksi.

”Tehtiin niinku yhteistyössä paikallisten viranomaisten ja muiden toimijoiden kans niinku analyysii siitä, et minkälaisii tarpeita tulee, sosiaalisii tarpeita, kriisitilanteita perheissä ja näitä, ja lähettiin niinku yhdessä sitten jo, jo hyvissä ajoin sitten rakentaa sellasia palvelumalleja, joihin, joita näillä kohdattas. Elikkä sosiaalitoimen, työhallinnon, seurakuntien yhteistyönä, niin tuota, monenlaista niinku sosiaalista palvelua. Mut sitte toinen ulottuvuus on ollu sitte tää korvaavien

työpaikkojen hakeminen ja sitähan me on tehty sitte erilaisissa projekteissa. Meidän elinkeinotoimi, elinkeinoyhtiö, tekee sitä yhä edelleenki. Sit meil on ollu isoja hankkeita yhdessä UPM:n, joka on ollu se tehtaiden omistaja ja UPM:n ja työ- ja elinkeinoministeriön kanssa.” H1, ryhmä 1

Kouvolan kaupungin roolissa muutoksen hallinnassa haastateltavista erityisesti irtisanotut näkevät kehittämisen varaa. Kuntien keskeiseen tehtävään, uuden yritystoiminnan houkutteluun alueelle, liittyy esimerkiksi tonttipolitiikkaa, teollisuusalueiden luomista, yleisen infrastruktuurin suunnittelua sekä alueen markkinointia. Muiden muassa edellä mainittuihin asioihin pitäisi panostaa, mutta haastatellut kokivat hankalana arvioida kaupungin onnistumista näiden osalta. Erään haastateltavan mukaan kaupungin sekavuudet elinkeinopuolella ovat osaltaan hankaloittaneet sen tehtävää luoda hyvät edellytykset uusille työpaikoille. Uutta liiketoimintaa on saatu alueelle kuitenkin jonkin verran, joten haastateltavat uskovat, että ainakin jotakin on tehty oikein.

”Kuntien roolihan usein liittyy siihen, et houkutellaan uutta toimintaa alueelle. Ja mie en ihan tarkkaa pysty sanoo, et kuinka paljon siel oikein tapahtuu sen tyyppist työtä, koska mehän ei välttämättä olla paikan pääl niis neuvotteluis, joissa on kunnat, tai sit myös kehitysyhtiöt mukana, eli houkutelaa niinku uutta yritystoimintaa niinku paikkaamaa sitä [...] Ei voi sanoo, et he olis epäonnistunu siinä, vaikka sellast suoraa tietoo mulla ei ole, kuin aktiivist se toiminta on ollu ja minkä tyyppisiä neuvonpitoja ja tapaamisia ja markkinointipyrkimyksiä heil on ollu. Tuloksist päätellen he on ainaki kohtuullisest siin onnistunu.” H5, ryhmä 1

Voikkaan lakkauttaminen oli suuri ”pommi”, joka herätti pohtimaan niitä menettelytapoja, joilla asioihin voidaan systemaattisesti puuttua ja vähintäänkin reagoida. Reagoinnin sijaan tehokkaampaa olisi kuitenkin ennakointi. Kaakonkulman kehitysyhtiöitten Cursorin, Kinnon, Wirman ja Kehyn rakennemuutosprojektilla (Ahtiainen ym. 2014) onkin osittain pyritty tuottamaan ennakointia tukevaa tietoa keräämällä erilaisia kokemuksia, malleja ja ehdotuksia valtiovallalle päätöksenteon tueksi. Projektissa tavoiteltiin parempien ennakoinnin edellytysten luontia erilaisten mittareiden ja seurantaindikaattoreiden avulla.

”Pitäis päästä sen, siihen ennakointiin. Et aina jos reagoidaan, ni ollaan myöhässä, aina tulee vaan niitä korjaavia toimenpiteitä. Et pitäisi olla ne mittarit ja indikaattorit siihen ennakointiin. Meidän osuus, mitä tehtiin tähän rajukaasu–projektiin, oli tietyt teemat, mut sit siihen ennakointiin ja mittaristoon ja seurantaindikaattoreihin, et pystyttäis sitte varautumaan paremmin. Et se on se

ensimmäinen edellytys, et pystyttäis ennakoimaan. Sit se on toinen juttu, mitä sillo pystyy tekemää, mut ainaki ois niinku paremmat mahdollisuudet menestyä, kun sitten ku on jo tapahtunu, ni sitte mietitää.” H3, ryhmä 1

Pelkkä alueellinen reagointi rakennemuutoksesta johtuviin taloudellisiin ja sosiaalisiin ongelmiin ei haastateltujen mukaan riitä. Voikkaan lakkautuksen jälkeen ei haastateltujen mukaan voida enää vedota suurtenkaan murrosten yllätyksellisyyteen. Esimerkiksi Myllykosken lakkauttamispäätöksen nähdään olleen odotettu jatkumo alan rakennemuutoksessa ja konkreettisia varautumistoimenpiteitä olisi toivottu implementoitavan jo hyvissä ajoin. Irtisanottujen mielestä työntekijöiden mahdollisuuksia esimerkiksi kouluttautua jo yt-neuvotteluiden ja irtisanomisajan sisällä tulisi edistää, sillä saavutettu ajallinen etu saattaisi olla hyvinkin tarpeellinen 500 työttömyyspäivärahapäivän lisäksi.

”Aivan liian hitaasti [reagoitiin]. Monesti olen sanonu sen jossain nois, mis on jotain kysyty, että etukätee tällasis rakennemuutosalueilla pitäis olla jo valmiita suunnitelmii, et ihmisille siin kohtaa, ku yt-neuvottelut alkaa ja pitäis pystyy tarjoo niille ihmisille heti sitä koulutusta, eikä alkaa siin kohtaa suunnittelemaa.” H2, ryhmä 1

Haastateltujen irtisanottujen oli hankala määritellä myös kaupungin reaktioita muutokseen. Eroa kaupungin, valtion ja UPM:n toimien välille oli haastavaa tehdä, eli muutokseen vastaaminen nähtiin jokseenkin kasvottomana. Usea irtisanotuista haastateltavista sanoi, ettei pysty mainitsemaan mitään konkreettista, joskaan he eivät ajattele sen tarkoittavan, etteikö mitään olisi tehty.

”Jaa-a. No, mun mielest ehkä enemmän puheen asteel, että tota... En pysty kyl mainitsee mitää konkreettisii juttui, vaikka niitä kyllä varmaan on. Tukea, henkist tukee enemmäni, et mä luulen, et rahaa ei oo kauheest liikkunu. Ehkä jotain opiskelupaikkoi on pyritty järjestää lisää, mut en pysty sanoo. Minust tuntuu, et neki on varmaan tullu enemmän UPMn ja sit ton te-keskuksen yhteistoiminnan kautta. En osaa nimetä yhtään suoranaisest.” H8, ryhmä 2

Voikkaan tehtaan lopettamispäätöksen jälkeen monenlaisia suunnitelmia ja ehdotuksia tuli paljon, ja uusia työpaikkoja suunniteltiin luotavan muiden muassa kaupungin puurakentamisteollisuutta kasvattamalla ja puurakentamiseen on investoitu jonkin verran rahaa. Kouvolan kaupunki on panostanut puurakentamiseen sekä puutuoteteollisuuden

kehittämiseen muiden muassa kaavoituksella, rakennuttamalla omat kohteet puurakenteisina sekä lisäämällä puun käyttöä sisustamisessa ja kevyen liikenteen silloissa. (Ahtiainen ym. 2014, 32). Käytännön tasolla tekojen nähdään irtisanottujen keskuudessa jääneen pieniksi ja kaupungin resurssit muutoksen hallintaan nähdään riittämättöminä. Muutama irtisanotuista oli sitä mieltä, ettei kunnan tehtäväkenttään kuulu minkään yrityksen keinotekoinen ylläpito, vaan niiden tulisi tulla toimeen markkinaehtoisesti. Kunnan tärkeimpinä tehtävinä nähdään kuitenkin terveys- ja koulutuspalveluiden järjestäminen.

”Kaupungil on aika pienet eväät. Ei varmaan juuri mitään muuta ku korulauseit. Paperiteollisuuden rakennemuutokseen ni Kouvola..ei minust mitenkää. Muuta ku tietenki että kovast on myötätuntoo ja ymmärryst, et siihen ne kynnet..ei ne mihkää muuhun riitäkää niitten kynnet. Tai no joo, jos näit nyt pidetää toimenpiteinä, et jotain puurakentamisee on satsattu rahaa. Mut se, että jollain keinotekosella keinolla, et se on markkinat se, ni mie en jaksa uskoa, eikä kunnan toimenkuvaa kuulu olla mikää yrityksen ylläpitäjä. Sil on ihan muut tehtävät. Markkinaehtosesti yritysten pitää tulla toimeen. Jos ei ne tuu, ni ne kaatuaa. Kunnal on ihan toiset: terveys ja koulutus on tärkeimmät asiat, kaikki muu on haihattelua.” H10, ryhmä 2

Konkreettisia apuja irtisanotuille tunnistettiin, joskaan tuen tarjoajatahoa ei välttämättä pystytty identifioimaan. Niille irtisanotuille, jotka olivat kiinnostuneita perustamaan yrityksen, oli haastateltujen mukaan hyvin tarjolla tietoa, koulutusta ja neuvontaa. Lisäksi starttiraha uuden yrityksen perustamiseen mainittiin konkreettisenä apuna työpaikkansa menettäneille. Toimenpiteiden aloittaminen nähtiin kuitenkin aivan liian hitaana. Rakennemuutosalueille toivottaisiin parempaa varautumista, rakennemuutostilanteiden ennakoitua ja valmiita toimintamalleja, jotta yt-neuvotteluiden alkaessa voitaisiin jo tarjota ihmisille esimerkiksi koulutuspaikkoja, sillä siten uskotaan voitavan taata paremmat edellytykset uudelleen kouluttautumiselle.

6.3 Innovaatiot ja investoinnit

Muutos nähdään toisaalta myös kiehtovana mahdollisuutena jollekin uudelle. Alueen tulevaisuus on kuitenkin vahvasti sidottu uusien työpaikkojen syntyyn, eivätkä haastatellut usko paperiteollisuuden kaltaista työllistäjää löytyvän, mutta alueelle arvellaan kuitenkin syntyvän ajan myötä paljonkin uusia työpaikkoja eri aloille. Erityisesti ICT:n tarjoamia uusia innovaatioita olisi mahdollista kaupallistaa, mutta haasteeseen tarttuvaa yrittäjiä ja pienyrityksiä tarvittaisiin lisää (Vartia & Ylä-Anttila 2003, 243).

”Eihän me tänne yhtä semmosta saada, mikä korvais noi suoraan jonku paperiteollisuuden menetetyt työpaikat, mut se tulee muutamista, tai monista pienistä puroista. Toivottavast.” H2, ryhmä 1

Talouden elpyminen nähdään lähinnä ajan kysymyksenä. Teollinen infrastruktuuri Voikkaan ja Myllykosken tehtaiden alueella: 200 000 neliometriä katettua tuotantotilaa, rautatieyhteydet, energiahuolto, omat voimalaitokset ja alueen teollisen perinteen tuoma teollinen osaaminen luovat erittäin hyvät edellytykset uudelle yritystoiminnalle. Haastatellut uskovat, että tarjolla olevat fasiliteetit houkuttelevat ajan myötä yritystoimintaa suljettujen tehtaiden tilalle.

”Kynnys uusinvestoinnin toteuttamiselle voi olla paljon alhasempi, ku sit sellasel, joka lähtee ihan neitseelliseen mastoon rakentaa. Ja työvoima ja tää teollinen perinne, työ...teollinen osaaminen, ni tääl on sellasia tekijöitä, jotka osaa, varmaan poikii vielä jotain uuttakii. Et sillee mä oon ihan optimisti. Mut pitää nähä, ku, nyt niinku maltilla se aikajänne riittävän pitkä, että ei odoteta, että tässä ja nyt tapahtuu ne ratkasut, vaan ne tapahtuu pikku hiljaa sitte.” H1, ryhmä 1

Yksittäisistä alueella kasvavista aloista huomionarvoisena nähdään erityisesti logistiikka. Se on vahvistanut suhteellista osuuttaan alueella ja kasvaa edelleen. Kasvu perustuu pitkälti Kouvolan sijaintiin Helsingin ja Pietarin välimaastossa sekä Kouvolan rautatieympäristön vahvuuksiin. Sijainnin uskotaan myös suojaavan kaupunkia pysyvän taantumun uhalta. Alueen kehittämisessä ei kuitenkaan toivota nojattavan pelkästään Venäjän kauppaan.

”Tää sijanti on kuitenkin hyvä, pääkaupunkiseudun läheisyydessä, jolloinka sieltä voi siirtyä jotain tiettyjä toimintoja tänne. Ja vaikka Venäjän tilanne on nyt hyvin

arvotuksellinen, ni yhteydet sinne on kuitenkin hyvin merkittävät ja tää raja tässä on ikäänku semmonen etu kyllä alueelle.” H4, ryhmä 1

Haastatellut uskovat paperiteollisuuden osuuden edelleen laskevan, kun digiviestintä korvaa painopaperin, mutta metsän- ja puunjalostusteollisuuden aloilla uskotaan olevan paljon erilaisia mahdollisuuksia. Uusien tuotteiden uskotaan siis tulevan korvaamaan paperintuotantoa, mutta mistä tuotteista on kyse, sitä ei vielä tiedetä. Usko puusta kehiteltäviin tuotteisiin on kuitenkin suuri.

”Puhutaan metsän- puunjalostuksesta ylipäättänsä, jos käytetään sitä termiä, ni siel on sit paljon mahdollisuuksia: nykyäänhän tehään syöpälääkkeitä havunneulasista. Eli ne uudet tuotteet, mitä siel on nyt niinku t&k-putkessa, ni siel on ihan ihmeellisiä asioita, mitä me ei viel ymmärretäkään.” H1, ryhmä 1

Hienopaperi ei ole Suomen metsäsektorin kulminaatiopiste. Eri kemianteollisuuden alat, metsäteollisuuden prosessiohjaukseen liittyvät elektroniikka- ja automaatioteollisuus sekä yritysten muuntautuminen yhä enemmän palveluita tuottavaan suuntaan jatkavat sektorin kehitystä. (Vartia & Ylä-Anttila 2003, 87.) Haastateltavat näkevät metsäteollisuuden uudet investoinnit, jalostusarvon kasvattamisen, uudet innovaatiot ja uudet tuotteet (kuten bioenergia ja nanosellut) erittäin tärkeinä alueen sekä koko Suomen kehityksen kannalta. Hetemäen (2009) mukaan edellä mainittujen lisäksi uudet tuotantopanoskombinaatiot sekä tuotannon organisointi ovat ratkaisevia tekijöitä valjastettaessa orastavia mahdollisuuksia uuden luomiseen. Puuraaka-aineesta saatavien uusien tuotteiden mahdollisuuksia on valtavasti esimerkiksi lääke- ja hajuvesiteollisuuteen. Kehitystyö on kuitenkin hyvin kallista, joten lähinnä isoilla yrityksillä on siihen resursseja ja pk-yritykset tulevat sitten kehityksen perässä.

”Et kaikki kemikaalit mitä sielt voi saada lääketeollisuus, hajuvesiteollisuus...siel on niinku elintarviketeollisuus...siel on uskomattomast. Mut siin vaa menee nyt aikaa, kun toi paperiteollisuus seiso tumput suoraan parikyt vuotta, se kehitti ainoastaa paperii ja ajo rahanarvost tavaraa tonn kaatopaikalle, ku ei ne nenääsä pitemmälle ajatellu ja ne on myöntäny sen. Et sielhän on mahdollisuudet vaikka missä, et tota, ei tiedetä edes, mitä kaikkii sielt voiaa keksiä. Et siel se tulevaisuus on kyl hyvä. Ja uskon, et Suomi elää edelleenki metsästä ja sielt voiaa saaha vaikka mitä, kunhan insinööri keksii vaan.” H2, ryhmä 1

”Ja sitte kyllä tässä näksiin, että tämä kestävän kehityksen etsintä ja sitä kautta satsaaminen tähän bioenergiaan ja tämmöseen. Sanotaanko, että tää

metsäteollisuuden tuotepaketin kehitysnäkökulma, vaikka sitä ei nyt hirveesti vielä, mut siel on mahdollisuuksia, potentiaalia, ikäänku saada irti metsästä monipuolisemmin erilaisia asioita. Ja jos sieltä saadaan, ni sillen alueen mahollisuudet niissä olemassaolevissa tehtaissa ja niiden ympärille rakentuviissa toiminnoissa, voivat hyvinki luoda semmosta uutta optimismia ja kehitystä.” H4, ryhmä 1

Kortelainen ja Rannikko (2010) ovat tutkineet metsän jälkituotannollisten käyttömuotojen kuten luonnonsuojelun, virkistykseen ja luontomatkailun mahdollisuuksia paikkakuntien elinvoimaisuudelle. Hetemäen (2009, 455) mukaan metsiin liittyvien matkailu- ja virkistyspalveluiden kysyntä on Euroopassa kasvussa. Haastateltujen mielestä luontoympäristön käyttöä Kouvolan markkinoinnissa tulisi kehittää ennestään. Alueen luotoympäristö nähdään alueen suurena vahvuutena ja se tulisi valjastaa asukkaiden sekä matkailijoiden käyttöön entistä paremmin. Muiden muassa jokivarren infrastruktuuria haluttaisiin kehittää esimerkiksi rakentamalla kevyen liikenteen väyliä ja kävelysiltoja Kymijoen yli sekä kehittämällä jokivarren muuta palvelutarjontaa.

”Ku tääl on paljon hyvääkii. Sit tääl niinku liian vähän puhutaa siitä. Ku aatellaa niinku toi Kymijokiki tossa, ni se on siinä meille niinku itsestäänselvyyys, mut...ku menee esimerkiks johonki Virtakivee...tai esimerkiks niinku toi tossa (osoittaa Kymijoen rantaan), ku laitettais toi kuntoon ja saatais siihen jotain toimintaa: ravintolalaivaa ja muuta tämmöst pientä, ni tää ois ihan toisenolonen tää kaupunki. Minun mielest. Ihmiset hakeutuis tohon. Ku menee johonki, vaik Turkuun, ni ei se Aurajoki lätäkkönä kovin kummonen oo, mut siin on kaikkennäköst ravintolapaattii ja siin on ihan hirveesti ihmisii, koska ihmiset hakeutuu veden ääreen ja tykkää siitä liplatuksest. Et siin ois yks semmonen pointti, mitä kannattais kyl kehittää. Et se on jääny kyl vähän lapsen asteelle toi joki.” H2, ryhmä 1

Kaupungin nähdään joutuneen tinkimään investoinneista esimerkiksi julkiseen infrastruktuuriin. Erityisesti reuna-alueilla tämä näkyy katukuvassa esimerkiksi tietöiden karsimisena. Palveluita on myös karsittu reuna-alueilta ja kauppoja, erityisesti erikoisliikkeitä, on lopetettu myynnin vähennyttä ostovoiman laskun myötä. Positiivisena yritystoiminnan kehityksenä mainitaan Kuusankoskelle syntynyt teollisuuspuisto, jossa on pienteollisuutta, pieniä liikkeitä ja käsityöläistoimintaa. Taajamien palvelujen saatavuuden heikentymisen ei arvella koskeneen anniskeluravintoloita.

”Työttömyysastehan on noussu. Kaupunki on joutun nostaa veroastetta, investoinneisthan tingitää koko ajan. Ja näkyyhän se ihan täs katukuvassa, ku meil on tossa vieläki toi hiekkatie, vaikka piti tulla asfaltti jo pari vuotta sitte, ja valot... Eli kyl mun mielestä reuna-alueet joutuu kärsii koko ajan näist investointien vähenemisestä.” H8, ryhmä 2

”[Kuusaalta] On hävinny Kelat ja Postit, pankkei, ni kylhän se on näkyny tällasis palveluis. Et sit ne tietyt erikoiskaupat on säilyttäny sen oman osuutensa ja sit ehkä jotku baarit, ku ne työttömät käy juomassa viimesetki hilusesa siel.” H9, ryhmä 2

Paperiteollisuuden osuuden alueen työllistäjänä arvellaan edelleen pienenevän ja joitakin tehtaita tullaan ehkä vielä sulkemaan paperin kysynnän laskiessa. Puuraaka-ainetta on kuitenkin niin paljon, ettei paperiteollisuuden täydelliseen katoamiseen uskota. Paperiteollisuuden uudet investoinnit, kuten 2014 suuri investointi Kuusaanniemeen, nähdään valona tunnelin päässä. Uusia innovaatioita peräänkuulutetaan, eikä muiden alojen kasvu paperiteollisuuden kustannuksellakaan vaikuttaisi huonolta, kunhan työpaikkojen määrä nousee.

Palvelutuotanto kasvaa edelleen koko ajan, mutta kansantalouden näkökulmasta sen ei uskota riittävän, vaan saavutetun elintason ylläpidon nähdään vaativan vientiteollisuutta.

”Ni jos ei täst maasta tehdä yhtään dynaamisempaa, mikä on pakko, niinku ennemmin tai myöhemmin, joko hyväl tai pahal, haluttii myö tai ei, ni ei tääl kyl isoi positiivisii asioi niinku täs työllisyysrintamal tuu käymää. En jaksa usko. Ja sit toiseksee viel toi kuntaki näivetty entist enempi ja ku siel ei o rohkeutta tehdä poliittisii päätöksii, mitä pitäis tehdä, ni työllisyyden kannalt ei o positiivisii näkymii tulos. Mie en nää niinku mitää valopilkkuu, ei mitää. Tääl ei riitä, ei kantti kellää. Koska se on vaa kylmä tosiasia, et jos me tapellaa niinku pitsanmyynnil ja partureilla ja hyvinvointipalveluilla ja näil kunnan ja valtion palveluilla, ni myö ei lisäarvoo saaha tähän maahan yhtää. Ainoo millä myö voidaa parantaa ja pitää elintasoo yllä, ni on vientiteollisuus. Se tuo lisäarvoo tähä mejän yhteiskuntaa ja kaikki raha, mikä ulkomailt tähä Suomee, ni niil myö voijaa pitää yllä tääl kohoovii kustannuksii ja kaikkii.” H10, ryhmä 2

Haastateltavat toivoisivat, että Suomi kehittyisi entistä dynaamisempaan suuntaan ja olemassa olevia vahvuuksia osattaisiin alkaa hyödyntämään entistä paremmin. Palvelualan vientimahdollisuuksia ei haastateltujen keskuudessa nähdä yhtä hyvinä kuin teollisuuden, joten talouden pystyessä pysymisen uskotaan vaativan uudenlaisia innovaatioita ja

investointeja teollisuuteen. Aiemman tutkimuksen valossa teollisuustuotannon sijaan Suomen tulevaisuus kuitenkin on monipuolistuvassa palveluntuotannossa esimerkiksi metsäsektorin ja muun teollisuustuotannon tarpeisiin (ks. mm. Vartia & Ylä-Anttila 2003; Hetemäki 2009).

6.4 Taloustilanne ja tulevaisuusnäkymät

Haastateltavat kokevat paperiteollisuuden nopean alasajon olleen Kouvolalle iso pudotus, josta nouseminen tulee viemään aikaa. Nousemaan halutaan kuitenkin uskoa. Asiantuntijat näkevät tilanteen niin, että alue tulee kehittymään hitaasti pitkäjänteisen kehitystyön ja hiljalleen syntyvien uusien työpaikkojen myötä. Siihen ei uskota, että jostakin saataisiin alueelle yhtäkkiä jostakin sama määrä uusia työpaikkoja, kuin mitä tehtaan lakkauttamisten myötä on alueelta menetetty.

”Kyllä, vaikka en tällä hetkellä uskalla olla niin hirveän optimistinen, ni kuitenkin oon optimistinen, että oikein toteutettuna tällä alueella on niinku hyvät mahdollisuudet. Nii, on pidettävä niistä tekijöistä huolta pitkällä tähtäyksellä, jotka sitte luo semmosta kasvua myöhemmin. Että pitkäjänteisesti pitäis edetä, ei sellasella lyhyellä tähtäyksellä.” H4, ryhmä 1

”Yksittäinen ala [ei] pelasta kuitenkaa. Et sielt lähtee monia pieniä aloja ja sit niist jotka vahvistuu ja toiset häviää. Nii se vaa menee. Ei sielt tuu, vaikka kuinka haluttais, ni huomenna mitää viittätuhatta työpaikkaa tost (nauraa). Tai en minä ainakaa tiedä, et missä ne on. Eikä tiedä Suomen hallituskaa.” H3, ryhmä 1

Irtisanotut sen sijaan uskovat talouden nousun vaativan sitä, että alueelle syntyisi nopeasti paljon uusia työpaikkoja. Irtisanotut näkevät tilanteen siten, että alue lähtee kehittymään uudestaan vasta sitten, kun paperitehtaan palkkojen kanssa samalle tasolle yltäviä tai niihin verrattavissa olevia teollisia työpaikkoja on saatu alueelle riittävästi. Myös tutkimus toimialojen kontribuutioista työn tuottavuuden kasvuun esittää teollisuuden roolin merkittävänä tuottavuuskasvulle ja muiden kuin jakelu- tai ICT-palveluiden roolin sen sijaan vähäisenä (Pohjola 2009, 257).

”Oon senki joskus sanonu, et ei sitä Kouvolan taloutta saada kuntoon, ennen ku sinne saadaan muutamatuhatta teollist työpaikkaa aikaseks, jotka on samalla tulotasolla, millä paperitehas ois ollu. Et nää kaikki tällaset hilppastaaket mitä nyt on tehty ja yritetty tehdä, ni ne ei o sellasii ratkasui, että ne pelastais Kouvolan. Ne voi jonku ihmisen työllistää, ja sil saadaa sit työllistävää vaikutust, mut sil ei saada sitä vaikutust, et se tois rahaa lisää Kouvolan alueelle.” H9, ryhmä 2

Kouvolan nähdään pikkuhiljaa liittyvän osaksi pääkaupunkiseudun työssäkäyntialuetta. Tällä hetkellä jo toista tuhatta ihmistä käy päivittäin töissä pääkaupunkiseudulla. Kasvupotentiaalia nähdään myös vapaa-ajan asutuksessa ja matkailussa. Alueen luontoympäristön yli 400 järvineen ja erämaa-alueineen uskotaan houkuttelevan tulijoita. Kesäaikaan Kouvolaan tulee noin 30 000 asukasta lisää ja he viettävät yhä enemmän aikaa alueella. Monipuolisen luontoympäristön tarjoamat harrastusmahdollisuudet, aktiivinen järjestökenttä ja edullinen asuminen nähdään alueen suurina vahvuuksina, joita ei vain ole osattu hyödyntää riittävän hyvin. Työtä Kouvolan brändin uudistamiseksi tehdään kuitenkin koko ajan.

”Yks kasvupotentiaali liittyy meidän vapaa-ajan asutukseen. Et meil on täällä kuitenkin tota, yli 400 järvee ja erämaa-alueita ja mahtava luontoympäristö ja ku ne oli ennen, et helsinkiläiset tuli tänne kesämökille kesäloman ajaksi, ni nykyää rakennetaa ympärivuotisee asumisee soveltuvia huviloita tonne järvien rannalle. Eli ihmiset viettää enemmän ja enemmän aikaa täällä. Se on sanottu, et kesäaikaan Kouvolaan tulee 30 000 uutta asukasta. Ja se on itse asiassa ihan todellisuutta. Et näkeehän se sitte kesällä kaupunkikuvasa ja kauppoissa ku liikkuu.” H1, ryhmä 1

Tärkeänä muutoksen hallinnassa haastateltavat näkevät sen, että lähdetäisiin liikkeelle alueen ihmisistä, pidettäisiin huolta kaikista. Paljon myönnetään kuitenkin olevan yksilöiden oman aktiivisuuden varassa. Pajarinen ym. (2010, 24) esittävät yritteliäisyyden avainasemaa uuden osaamisen, tiedon ja innovaatioiden hyödyntämisessä. Haastateltujen mukaan yrittäjämaista asennetta tarvitaan uuden työpaikan löytämiseen ja muuttuneesta tilanteesta selviämiseen. Ammattitaidon ylläpitäminen ja sen kehittäminen nähdään tärkeinä ja alueen yleisen palvelutason ja asuinympäristöjen kehittäminen merkittävinä asukkaiden viihtyvyyden ja uusien asukkaiden houkuttelun kannalta. Enemmän huomiota tulisi haastateltujen mukaan kiinnittää elinkeinotoiminnan ja työvoiman kysyntä - näkökulman lisäksi työvoiman tarjonta -näkökulmaan. Alue tulisi pystyä pitämään

houkuttelevana, jotta ihmiset haluavat tehdä siellä töitä. Pitkän aikavälin kehittäminen ja mahdolliset uudet työpaikat tulevaisuudessa voisivat tuoda asukkaita myös muualta.

”Ite painottaisin sitä, että pitkällä tähtäyksellä alue pitäis pitää houkuttelevana, et ihmiset haluaa tehdä siel töitä, eikä panene johonki muualle. Ja ehkä saadaan jopa muuttajia muualtakin, sitte ku syntyy jotaki työpaikkoja. Että ei pelkästään riitä se, että mietitää tulisko nyt Kiinasta joku yritys meille, jos sitte ne ihmisten asiat on vähän niinku hunningolla siellä ja on epäviihtysä asuinympäristö ja palvelut kaikki häipyny ja noin pois päin. Et tää on semmonen kokonaisuus, jossa pitäis muistaa myös nää, ja muistaa semmonen pitkän tähtäyksen rakentamisnäkökulma.” H4, ryhmä 1

Ulkopaikkakuntalaisia arvellaan tällä hetkellä Kouvolassa kiinnostavan lähinnä alueen halvat asunnot, mutta tulomuuttajien houkutteluun tarvitaan muutakin. Säästötoimenpiteet, kuten syrjäseutujen koulujen lakkauttamiset haastateltavat näkevät erittäin valitettavana kehityssuuntana, sillä juuri rauhallinen maalaisasuminen saattaisi houkutella muualta tulevia. Ulkopaikkakuntalaisten näkemysten Kouvolasta ei uskota olevan erityisen imartelevia, vaan kaupunkia verrataan ironisesti 1970-luvun Itä-Berliiniin.

”Joo ei. Nytteki ku on sitä säästö säästön päälle ja on kaikki syrjäseutujen koulut lakkautettu ja muut, mitkä niinkun vois edes jollain tavalla houkutella ihmisiä. Veikkaan, että tän seudun isoist kaupungeist ihmisii muuttaa Kouvola korkeintaa sen takii, että ne pääsis johonki rauhallisee maalaispaikkaa. Ei ne halua siihen keskustaa, joka on ku Itä-Berliini.” H9, ryhmä 2

Reuna-alueiden uskotaan säilyvän muuttotappiollisina ja palvelujen keskittyvän edelleen kaupungin keskustoihin. Työttömyyden arvellaan toistaiseksi myös lisääntyvän, kun Myllykosken tehtaan lakkauttamisen lopulliset vaikutukset alkavat näkyä purkutöiden ynnä muiden loputtua. Palvelualoilla uskotaan edelleen olevan työpaikkoja, erityisesti hoivapuolella, mutta ala ei sovi kaikille, eikä sitä nähdä tuottoisana kaupungin talouskehitykselle.

”No, kylhän täs jotain dramaattista tapahtuu koko ajan. Et kylhän tää, jos toi raskas teollisuus häviää koko ajan ja sen myötä varmaan tulee toi konepajateollisuuski muuttumaan. Tietyst on palvelualat, mut eihän kaikki voi olla kaupassakaa töis, eikä hoitajiin. Todennäkösest työttömyys tulee lisäänty, et en nää sillee, et kaikki pystys työllistyy johku just tollasii palvelualojen hommii ja tällasii. Jollei nyt sit tuu jotain yllättävää pommii. Et toi Kuusaahan ilmotti just, et sinne tulee sellutehast

investoidaa, mut ei sekä välttämättä tuo työpaikkoi yhtää lisää. Et ei mun mielest hyvältä näytä. Erityisest nää reuna-alueet. Työttömyyttä, työttömyyttä.” H8, ryhmä 2

Taloustilanne nähdään tällä hetkellä haastavana koko Suomessa. Äkillisen rakennemuutoksen tuista huolimatta uusien investointien houkuttelemisen alueelle koetaan hankalana laman jarruttaessa investointihalukkuutta. Voikkaan kohdalla elettiin talouden noususuhdanteessa ja alueelle saatiin merkittäviä työllistäjiä, kuten ABB, mutta laman myötä osa investoinneista vedettiin takaisin. Heikon taloustilanteen nähtiin olleen osasyllinen Myllykosken lakkauttamiseen. Uusia yrityksiä kuitenkin syntyy alueelle koko ajan ja osa niistä myös menestyy hyvin.

”Uusia yrityksiä perustettiin viime vuonna (2013) 380kpl, joista 137 hyödynsi Kouvola Innovation Oy:n yrityspalveluiden alkuneuvontaa. Ja se kirjo on sitte tosi laaja. Mut valtaosa seudun uusist työpaikoista tuli kaupan ja palvelujen, elintarvikealan, luovien alojen sekä metalli- ja muun teollisuuden sektoreille. Tällanen on tää vuosikertomuksen yhteenveto.” H3, ryhmä 1

Tulevaisuuden katsotaan olevan riippuvainen yleisestä taloustilanteesta Suomessa ja globaalisti. Myös se, missä teollinen tuotanto tulevaisuudessa tapahtuu, nähdään globaalina kysymyksenä, joka riippuu maiden kilpailukyvyistä. Tärkeää alueen kehittämisen kannalta olisi se, että kouvolaalaiset itse näkisivät, mitä hyvää alueella on ja osaisivat tuoda esiin alueen positiivisia puolia. Oman osaamisen ja vahvuuksien tunnistaminen nähdään erittäin tärkeänä edellytyksenä sekä Suomen sisäisessä että kansainvälisessä kilpailussa pärjäämiseksi. Erityisesti Venäjän nykytilanne ja tulevaisuus nähdään merkityksellisinä Suomen talouskehityksen kannalta.

”Se [kehitys] vaatii kyl semmosen asenneilmapiirinki muutoksen. Että me ollaa kyl, niinku sanoin, synkistelyn maailmanmestareit. Pitäis nähä, että mikä tääl on hyvää ja lähtä se eellä menee tonne maailmalle. Koska tota, me pidetää ittestäselvänä, ku aatellaa joku luontoki, meilon kansallispuisto, jota ei ihan joka kaupungis oo, ni se on sellanen arvo, että toi veli-venäläinen ku sais asiansa äkkii tosta kuntoon, ettei rupee riitelee ton enempää, että.. vaik niist on montaa mieltä, ni kyl ne kuitenkin rahaa tuo. Ja nehän arvostaa rauhaa ja sellast hiljaisuutta ja sitähän tääl kyllä piisaa. Tää on semmonen.. kyl mie uskon, että meil ihan hyvin tulee menee. Kuhan me ite aletaa arvostaa itteemme, ni kyl täst hyvä tulee.” H2, ryhmä 1

Haastateltavat arvelevat poliittisen vastakkainasettelun olevan osasyllinen hitaaseen kehitykseen. Poliittiset raja-aidat ylittävällä tehokkaalla yhteistyöllä uskottaisiin voitavan saavuttaa toivottua nostetta alueelle. Haastatelluista erityisesti ryhmä 2 näkee nykytilanteen siten, ettei säästöillä saada aikaan positiivista kehitystä, vaan heikosta taloustilanteesta huolimatta alueen kehitykseen pitäisi uskaltaa investoida.

”Vaatii ihan valtavast voimaa ja ponnisteluita, et siel pitäis ne voimat yhdistää, eikä poliittisest taistella, jokaisen vaa vetää sitä omaa naruaan. Siel pitäis yhdistää ne voimat ja sitä kautta ja uskaltaa investoida vaan raa’asti ja tehä niinku se asia niinku se pitää tehä, eikä vaan säästää itteää hengiltä.” H9, ryhmä 2

Tulevaisuususkoa tuntui olevan vahvasti erityisesti haastateltujen asiantuntijoiden puheissa. Kaupunkia halutaan kehittää sekä asuinympäristönä että uutta yritystoimintaa houkuttellen. Vaikka tehtaiden lakkautukset nähdään suurena tappiona Kouvolaan, ei niiden nähdä estävän positiivista kehitystä. Ehkä hieman yllättäenkin tulevaisuususkoa löytyi myös haastateltujen irtisanottujen joukosta. Myllykoskelta irtisanotut eivät tosin nähneet alueen tulevaisuutta vielä kovinkaan valoisana. Syy negatiivisiin mielikuviin lienee pitkälti siinä, että Myllykosken tehtaan lakkauttaminen on vielä varsin tuoreehko tapaus. Haastateltujen myllykoskelaisten näkemys vastaa hyvin Kortelaisen (1996, 52) kuvaamaa tehdasyhdyskunnan supistumisvaihetta, jossa tuotannon ja työvoiman vähenemisen myötä lähtömuutto lisääntyy, rakennettu ympäristö rapistuu ja yhdyskunta ikääntyy.

”huolissaa on tän alueen tulevaisuudest. Kuten toista nyt vaik kuin monetta kertaa, ni nää reuna-alueet tulee kärsii koko ajan, ja sit se, että ku nää kunnat ydisty, ni kylhän se on taloudellisesti kannattava, ku ei näit kaikkii palveluit ois pystyny pitää yllä, mut se on ikävää, että täällä just, missä muutenki teollisuus kuihtuu ja muut, ni sitä kautta häviää palvelut. Ehkä se ajaa ihmisii sit kohti tota keskustaa pikkujiljaa, et...” H8, ryhmä 2

Voikkaalta irtisanotut sen sijaan pääasiassa uskovat alueen positiiviseen kehitykseen ja toivovat, ettei vanhoja kaiveltaisi liiaksi, vaan katseet suunnattaisiin jo tulevaan. Katsantokantojen eroihin vaikuttanee se, että Voikkaan sulkemisesta on jo kulunut aikaa. Yhdyskunta on ehtinyt jo osin irtautua teollisesta roolistaan (ks. Kortelainen 1996, 52) liittymällä osaksi elinkeinoiltaan monipuolisempaa Kouvolaan.

”No, ei tää nyt ainakaan ihan kokonaan oo kuihtunnu. Ja tota, tosiaa on tullu liää yrityksii ja, olihan siinä varmaan aikamoinen notkahdus just sillo ku tehas loppu, mut tota, eeeihän täältä nyt oo ihmiset minnekkää kaikonnu kokonaa, eikä talojen hinnat oo ihan romahtanu, vaikka ne yhes vaiheessa sano, ettei saa enää mitään. Mut mut, ei se nyt varmast siitä, ja nyt ollaa varmaan jo toivuttu siit niin hyvin ku ollaan voitu toipua siit tehtaan lopetuksesta. Ei muuta ku eteenpäin.” H7, ryhmä 2

Vaikka paperiteollisuuden työpaikkojen nopea väheneminen koetaan suurena tappiona Kouvolalle, halutaan tilanteesta selviytymiseen uskoa. Uuden nousun arvellaan vaativan paljon uusia hyväpalkkaisia työpaikkoja sekä alueen pitkäjänteistä kehittämistä niin asumisen kuin yrittämisen ympäristönä. Uusien innovaatioiden syntyä tulisi edistää ja alueen vahvuuksien tunnistaminen sekä hyödyntäminen olisivat tärkeitä. Muutosten hallinnassa pidetään erityisen tärkeänä sitä, että päätöksenteko olisi luotettavaa ja tehokasta, että valtio ja kunnat sekä eri sidosryhmät toimisivat tiiviissä yhteistyössä kollektiivisten etujen saavuttamiseksi.

7 JOHTOPÄÄTÖKSET JA POHDINTA

Kouvolan seutukunnan työllisyys on viimeisen yli sadan vuoden ajan rakentunut pitkälti paperiteollisuuden varaan, ja kyseisen teollisuuden vähentäessä reilusti työpaikkoja on sillä ollut suuria vaikutuksia alueen elinkeinorakenteen, sosiaalisten rakenteiden ja alueen profiilin muutoksessa. Merkittävimpinä syinä deindustrialisaatiokehityksen synnylle Kouvolan seutukunnalla nähdään globaalien markkinoiden ja digivallankumouksen vaikutukset kotimaiselle paperiteollisuudelle. Tuotannon tehostamisvaatimukset ja kysynnän lasku ovat johtaneet ylikapasiteetin poistoon. Edellä mainittujen lisäksi Suomen sisäinen talouden ja elinkeinon rakennemuutos ovat vaikuttaneet merkittävästi teollisten työpaikkojen vähenemiseen. Heikon yleisen taloustilanteen nähdään osaltaan asettaneen haasteita deindustrialisaatioon vastaamiseen ja siitä toipumiseen. Työpaikkojen vähenemisen paperitehtaiden lakkautusten myötä nähdään vaikuttaneen alueeseen monin tavoin, ja deindustrialisaation myötäsyntyisten negatiivisten sosiaalisten ja taloudellisten vaikutusten lieventämistä pidetään tärkeänä. Menetettyjä työpaikkoja on pyritty korvaamaan uusilla, ja julkista taloutta on pyritty sopeuttamaan muuttuneeseen tilanteeseen. Valtion ja kunnan roolit deindustrialisaatioon vastaamisessa ja muutoksen johtamisessa näyttävät kuitenkin epäselvinä ja toimenpiteiden aloittaminen liian hitaana. Rakennemuutosalueille toivottaisiin parempaa varautumista, rakennemuutostilanteiden ennakoitua ja valmiita toimintamalleja.

Deindustrialisaatio on yhdessä kuntaliitoksen kanssa vaikuttanut yhteisöllisiin rakenteisiin ja tehtaan muovaamiin identiteetteihin. Tehtaiden lakkauttamisten vuoksi työpaikkansa menettäneiden kohdalla muutoksella on ollut suuri vaikutus sekä yksilötasolla että koko perheeseen. Irtisanominen on voinut tarkoittaa alan vaihtoa, yrittäjäksi ryhtymistä tai uudelleen kouluttautumista. Osa on muuttanut työn perässä muualle, jotkut ovat löytäneet uuden ammatin myötä uudenlaista sisältöä elämälleen ja osaa on kohdannut työttömyyskierre sosiaalisine ongelmineen (vrt. Melin & Mamia 2010). Irtisanotun lisäksi muutos ravistelee koko perhettä ja sen arvellaan olleen pahimmillaan syynä perheiden hajoamisiin. Tehtaiden lakkauttamiset ovat myös murtaneet perinteisen teollisuuden ympärille rakentuneita yhteisöjä. Tehtaan aikaiset työyhteisöt ovat hajonneet, ja poismuutto sekä Kouvolan kuntaliitos ovat uudelleenmuovanneet alueellisia yhteisöjä. Yhteenkuuluvuudentunnetta, uutta ”meitä”, etsitään edelleen. Tehtaiden lakkauttamiset

ovat yhteisöllisyyden lisäksi lovenneet luottamusta. Luottamus työnantajiin, uuden työn saamiseen, omaan sekä alueen tulevaisuuteen ja siihen, että joku turvaa selustaa, on laskenut. Elämän ja tulevaisuuden koetaan olevan aiempaa epävarmemmalla pohjalla.

Vertaamalla Kouvolan seutukunnan deindustrialisaatiokehitystä Kortelaisen (1996) elinkaarimalliin, voidaan alueen sisällä havaita erilaisia kehityskulkuja. Voikkaan lakkauttamisen jälkeen paikallisen aktiivisuuden ja julkishallinnon tuella alue säilytti pitkälti elinvoimaisuutensa. Sen hetkisen taloustilanteen koetaan helpottaneen korvaavien työpaikkojen löytymistä. Vuonna 2009 Kouvolan kuntaliitoksen myötä alueen tehdasyhdyskunnat liittyivät osaksi laajempaa kaupunkiseutua ja elinkeinorakennetta, irtautumalla näin osin teollisesta roolistaan, vaikka Myllykosken koetaankin kohdanneen supistumisvaiheen vuonna 2012 toteutetun tehtaan lakkautuksen seurauksena. Tulevaisuuden uskotaan rakentuvan uusiutumisen kautta uusien innovaatioiden, tuotteiden ja elinkeinojen tarjoamien resurssien varaan (vrt. Kortelainen & Rannikko 2010). Koska alueella riittää romahduksesta huolimatta uskoa muutokseen myös mahdollisuutena jollekin uudelle, paperiteollisuuden rakennemuutos voidaan asettaa schumpeteriläiseen luovan tuhon malliin, jossa talouskehitys vaatii tuottamattomien yritysten kaatumista, jotta panokset vapautuvat uusien tuottavampien yritysten käyttöön. Hetemäen (2009, 456) mukaan metsäalan luovan tuhon negatiiviset vaikutukset ovat kaikkien nähtävillä, mutta positiiviset vaikutukset vaativat alan monipuolistumiseen tähtäviä poliittisia interventioita. Tilaa uusille aloille ja yrityksille on. Uuden syntyminen kuitenkin vaatii, että uusien yritysten ja innovaatioiden syntyä pyritään edistämään, ja että alueen vahvuuksia osattaisiin tunnistaa entistä paremmin sekä hyödyntää tehokkaammin.

Entiset työntekijät muistelevat aikaa tehtaalla osin hyvin nostalgiseen sävyyn. Työ tehtaalla koettiin varmana, hyväpalkkaisena ja luotettavana työpaikkana, joka halutessa kesti valmistumisesta eläköitymiseen. Savupiippunostalgiaa ei kuitenkaan tule vaalia (Cowie & Heathcott 2010, 15). Työntekijät muistavat myös negatiiviset puolet, kuten työtehtävien yksitoikkoisuuden tai raskauden. Tehdas tarjosi taloudellista varmuutta, mahdollisuuden oman elämän ja tulevaisuuden suunnitteluun pitkällä aikavälillä, sosiaalisia verkostoja ja paljon muuta. Positiivisina koetut tekijät kuitenkin saivat uuden merkityksen lakkauttamisten myötä: koettiin, että oli jääty tehtaan ”vangeiksi”. Tehdas oli tuonut sekä työntekijöilleen että alueelle vaurautta ja siihen oli opittu nojaamaan. Panostamalla yhden alan kehittämiseen tullaan helposti luoneeksi sellaisia polkuriippuvuuksia, joilta on hankala poiketa muutospaineista huolimatta ja tällaisena

voidaan pitää sellu- ja paperiteollisuuden ehdoilla muotoiltua suomalaista metsä-, energia- ja talouspolitiikkaa (Rytteri 2010, 12–13).

Teollisuuden alasajo vaikutuksineen on koettu eri tavoin ajasta ja paikasta riippuen. Yhdysvaltojen rooli deindustrialisaation edelläkävijänä on asettanut siellä tehdyn tutkimuksen viitoittamaan tietä ilmiön ymmärtämisessä myös muulle maailmalle. Yhdysvalloissa jo 1970-luvulla toteutettu laaja ja systemaattinen investointien pois vetäminen kotimaisesta tuotantokapasiteetista johti perinteiselle teollisuudelle rakentuneiden alueiden kurjistumiseen ja jopa autioitumiseen (ks. Bluestone & Harrison 1982). Brittitutkijat Strangleman ja Warren (2008) esittävät muutoksen olleen Euroopassa erilainen kuin Yhdysvalloissa, jossa teollisuuslaitosten lakkauttaminen aiheutti massamuuton pois entisiltä teollisuusalueilta ja alueelle jäivät kohtasivat usein sosiaalisia ongelmia kuten perheiden hajoamista, pitkäaikaistyöttömyyttä sekä päihteiden väärinkäyttöä. Euroopassa vahvemman hyvinvointivaltion rooli deindustrialisaation vaikutusten pehmentäjänä nähdään merkittävänä (mm. emt. 135; Bluestone & Harrison 1982), eikä perinteisen teollisuuden katoaminen välttämättä tarkoita alueen kurjistumista tai autioitumista. Esimerkiksi Saksassa deindustrialisaation kohdannut Ruhrin alue elvytettiin poliittisin keinoin, vahvojen hyvinvointijärjestelmien avulla, jossa onnistumisen kannalta tärkeää oli yhteistyö- ja konsensushaluinen aluepoliittinen kulttuuri (Goch 2002). Uskoa, joskin osalla haastatelluista hyvin varovaista sellaista, löytyy myös Kouvolan alueen uuteen nousuun ja kehittymiseen. Haastatellut olisivat pääasiassa valmiita keskittymään tulevaisuuden rakentamiseen, eivät niinkään menneiden murehtimiseen.

Toisaalla deindustrialisaatiokehitys on ollut maltillista ja uudenlaista teollisuutta on syntynyt palvelusektorille sekä uudenlaisen teollisuuden ympärille sitä tahtia, että massatyöttömyys ja sen mukanaan tuomat sosiaaliset ongelmat on pystytty välttämään. Alueilla, joissa suuria teollisuustuotantolaitoksia on äkillisesti lakkautettu ilman näkymiä korvaavista työpaikoista, tulevaisuudennäkymät eivät ole olleet yhtä valoisia. Tämä tutkimus on toteutettu tilanteessa, jossa paperitehtaiden lakkauttamisista on vasta niin vähän aikaa, ettei pitkän aikavälin vaikutuksia kaupungille ja sen asukkaille vielä voida tietää. Koistisen (2013) mukaan talouskehityksen edistäminen poliittisin interventioin uusien alojen kasvua edistämällä on tehokkain keino ehkäistä deindustrialisaation negatiivisia vaikutuksia. Tämänkin tutkimuksen tulokset vahvistavat, että usko uusien työpaikkojen syntyyn ja positiiviseen talouskehitykseen on uusien innovaatioiden ja t&k-toiminnan myötä kehittyvissä uusissa aloissa ja tuotteissa. Tällä hetkellä usko puuraaka-

aineesta saataviin uusiin tuotteisiin on vahva, metsäteollisuuteen liittyvien palveluiden uskotaan kehittyvän, ja luontoympäristön arvon matkailu- ja virkistysnäkökulmasta kasvavan. Deindustrialisaation muovaamiin positiivisen kehityksen mahdollisuuksiin uskotaan, jos aluetta pyritään kehittämään pitkäjänteisesti, eikä päätöksenteossa kompastella poliittisiin raja-aitoihin, vaan tehdään rohkeita päätöksiä yhteistyössä. Alueen vahvuksina nähdään logistiikkapuolen kasvulle otollisen sijainnin lisäksi luontoympäristön tarjoamat mahdollisuudet. Alueen arvellaan jatkossakin elävän metsästä, mutta metsän taloudelliset, kulttuuriset ja poliittiset merkitykset tullevat muuttumaan (ks. Kortelainen & Rannikko 2010). Jatkossa olisi mielekästä tutkia sitä, mihin suuntaan Kouvolan seutukunta kehittyy, mistä syntyvät alueelle kaivatut korvaavat työpaikat, ja kuinka alueen sosiaalinen ja kulttuurinen ympäristö muuttuvat elinkeinorakenteen murroksen myötä, eli mille pohjalle uusi imago rakennetaan.

8 LÄHTEET

- Ahtiainen, S.; Junttila, V.; Juopperi, J.; Kuikka, K.; Peuhkuri, L.; Pöntinen, T. & Vaurula, R. (2014) Vaaran paikka. Rakennemuutoksen johtaminen Kaakkois-Suomessa. Rajukaasu-hankkeessa Cursorin, Kinnon, Wirman ja Kehyn yhdessä toteuttama julkaisu. Haettu 6.3.2015 osoitteesta: http://www.kinno.fi/sites/default/files/Vaaran%20paikka_julkaisu%202014.pdf
- Alastalo, M. & Åkerman, M. (2010) Asiantuntijahaastattelun analyysi: faktojen jäljillä. Teoksessa: Ruusuvuori, Nikander & Hyvärinen (toim.). Vastapaino. Tampere.
- Alasuutari, P. (2011) Laadullinen tutkimus 2.0. Vastapaino. Tampere.
- Barchiesi, F. & Kenny, B. (2002) Form workshop to wasteland: de-industrialization and fragmentation of the black working class on the East Rand (South Africa), 1990-1999. Teoksessa: Altena, B. & van der Linden, M. (toim.) De-industrialization: social, cultural, and political aspects. s.35-63.
- Bluestone, B. & Harrison, B. (1982) The Deindustrialization of America. New York: Basic Books.
- Cowie, J. & Heathcott, J. (2003) Beyond the Ruins: The Meanings of Deindustrialization. Ithaca: Cornell University Press.
- Crafts, N. (1993) Can de-industrialisation seriously damage your wealth? A review of why growth rates differ and how to improve economic performance. London: The Institute of economic affairs.
- Emmenegger, P.; Häusermann, S.; Palier, B. & Seeleib-Kaiser, M. (2012) How Rich Countries Cope with Deindustrialization. Teoksessa: The Age of Dualization: The Changing Face of Inequality in Deindustrializing Societies. Oxford University Press.
- Eskola, J. (2007) Laadullisen tutkimuksen juhannustaiat – Laadullisen aineiston analyysi vaihe vaiheelta. Teoksessa: Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin. PS-kustannus. Jyväskylä.
- Eskola, J. & Suoranta, J. (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Vastapaino. Tampere.
- Eskola, J. & Vastamäki, J. (2007) Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa: Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. PS-kustannus. Jyväskylä.

- Felin, L. & Mella, I. (2013) Äkillisen rakennemuutoksen alueet 2007-2013. TEM raportteja 31/2013. Haettu 11.3.2015 osoitteesta http://www.tem.fi/files/37377/TEMrap_31_2013_30082013.pdf
- Farrant, R. (2002) The International association of Machinist, Pratt&Whitney, and the struggle for a blue-collar future in Connecticut. Teoksessa: Altena, B. & van der Linden, M. (toim.) De-industrialization: social, cultural, and political aspects. s.113-136.
- Goch, S. (2002) Betterment without airs: social, cultural, and political consequences of de-industrialization in the Ruhr. Teoksessa: Altena, Bert & van der Linden, Marcel (toim.) De-industrialization: social, cultural, and political aspects. s.87-111.
- Grönfors, M. (1982) Kvalitatiivisen kenttätymenetelmät. WSOY. Juva.
- Harjunpää, J. (2011) Vessapaperia ja veistoksia. Mäntän kaupungin muutos tehdaskaupungista taidekaupungiksi. Etnologian pro gradu. Jyväskylän yliopisto.
- Haapala, P. (2003) The Rise and Fall Of Industrial Society. Teoksessa: Niemi & Vuolanto. Reclaiming the city. Studia Fennica. Sivut: 80-95.
- Hetemäki, L. (2009) Metsäalan luova tuho. Metsäntutkimus 3/2009, 20–23. Haettu 27.2.2015 osoitteesta: <http://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/images/stories/kak/kak42009/kak42009hetemaki.pdf>
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2009) Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki: Gaudeamus. University Press.
- Hirsjärvi, S.; Remes, P. & Sajavaara, P. (2009) Tutki ja Kirjoita. 15. uudistettu painos. Helsinki: Tammi.
- Hirvonen, T. (2009) Joensuun seudun sopeutuminen Perloksen tuotannon lopettamiseen. Spatia raportteja 1/2009. Haettu 13.3.2015 osoitteesta: https://www.uef.fi/documents/1145887/1146339/rap2009_1.pdf/defc5877-c264-4676-a5f8-f6114b0ad539
- Hjerppe, R. & Jalava, J. (2006) Economic Growth and Structural Change A Century and a Half of Catching-up. teoksessa: Ojala, Eloranta & Jalava. The Road to prosperity. Gummerus Oy. Jyväskylä. Sivut: 33-64.
- Hytönen, J.; Mella, I. & Pousi, A. (2011) Äkillisen rakennemuutoksen alueet 2007-2011. TEM-analyyseja 37/2011. Helsinki. Haettu 11.3.2015 osoitteesta http://www.tem.fi/files/31132/Rakennemuutos_2007-2011.pdf

- Ikonen, V. & Valkonen, M. (1987) Milloin ja miksi Suomi teollistui eri kirjoittajien mukaan. *Kansantaloudellinen aikakauskirja*. no 3, 309-313. Haettu 30.11.2013 osoitteesta: <http://www.taloustieteellinenyhdistys.fi/images/stories/kak/kak1987/KAK31987.pdf>
- Johnson, C. (2002) Introduction: De-industrialization and globalization. Teoksessa: Altena, B. & van der Linden, M. (toim.) *De-industrialization: social, cultural, and political aspects*. s. 3-33.
- Jolkkonen, A. & Kurvinen, A. (2009) Joustavuus ja turvallisuus irtisanomistilanteessa – Tapaustutkimus Perlos Oyj:n tuotannon lopettamisesta Joensuun seudulla. *Työ- j elinkeinoministeriön julkaisuja 72/2009*. Haettu 13.3.2015 osoitteesta: http://www.tem.fi/files/25503/TEM_72_2009.pdf
- Joshi, C. (2002) On "de-industrialization" and the crisis of male identities. Teoksessa: Altena, B. & van der Linden, M. (toim.) *De-industrialization: social, cultural, and political aspects*. s.169-175.
- Julkunen, R. (2009) Suomalainen palkkatyön yhteiskunta. Teoksessa: Pärnänen, A. & Okkonen, K-M. (toim.) *Työelämän suurten muutosten vuosikymmenet*. Tilastokeskus. Helsinki: Multiprint Oy. 17-40.
- Julkunen, R. (2008) Uuden työn paradoksit. *Keskusteluja 2000-luvun työprosess(e)ista*. Tampere: Vastapaino.
- Kaakkois-Suomen ELY-keskus (2013) Alueelliset kehitysnäkymät 30.8.2013. Haettu 3.11.2013 osoitteesta: [http://www.kinno.fi/sites/default/files/files/Alueelliset%20kehitysn%C3%A4kym%C3%A4t%20Kaakkois-Suomi%202_2013\(1\).pdf](http://www.kinno.fi/sites/default/files/files/Alueelliset%20kehitysn%C3%A4kym%C3%A4t%20Kaakkois-Suomi%202_2013(1).pdf)
- Kaakkois-Suomen ELY-keskus (2014) Maaliskuun työllisyyskatsaus 3/2014. Haettu 24.3.2014 osoitteesta: http://www.ely-keskus.fi/documents/10191/2950036/tyollisyyskatsaus+3__14.pdf/1831063a-3ff4-4b3b-89b6-f94294f4514e
- Kansallinen tietoyhteiskuntastrategia 2007-2015. Uudistuva, ihmisläheinen ja kilpailukykyinen Suomi. (2006) Valtioneuvoston kanslia. Haettu: <http://vnk.fi/julkaisukansio/2006/tietoyhteiskuntaneuvosto/tietoyhteiskuntastrategia/fi.pdf>
- Koistinen, D. (2013) *Confronting decline. The political economy of deindustrialization in twentieth-century New England*. Gainesville: University of Florida Press.
- Koistinen, P.; Salin, O. & Tikka, T. (1987) Puh pah pelistä pois. Tutkimus tehtaasta irtisanottujen työsaannista, ammatillisista mahdollisuuksista ja

selviytymisestä. Joensuun yliopiston Kajalan tutkimuslaitoksen julkaisuja N:o 82

- Kortelainen, J. (1996) Tehdasyhdyskunta talouden ja ympäristötietoisuuden murrosvaiheessa. Joensuun yliopisto: akateeminen väitöskirja.
- Kortelainen, J. & Rannikko, P. (2010). Lieksan elinkaari ja uusiutumiskyky. Teoksessa: Kotilainen, J. & Eisto, I. (toim.) Luonnonvarayhdyskunnat ja muuttuva ympäristö – resilienssitutkimuksen näkökulmia Itä-Suomeen. Publications of the University of Eastern Finland, Reports and Studies in Social Sciences and Business Studies 2, 55–68. Haettu 27.2.2015 osoitteesta: http://epublications.uef.fi/pub/urn_isbn_978-952-61-0210-8/urn_isbn_978-952-61-0210-8.pdf
- Kouvolan kaupungin nettisivut 17.1.2012. Myllykosken paperitehtaan henkilöstölle tarjotaan työllistymisvaihtoehtoja Uusiin töihin –tapahtumassa. Haettu 30.11.2013 osoitteesta: <http://www.kouvola.fi/index/uutiset/2012/01/64kz53BjG.html>
- Kouvolan Sanomat 16.9.2013. Kymenlaakso romahti pohjalle. Haettu 2.11.2013 osoitteesta: <http://www.kouvolansanomat.fi/Online/2013/09/16/Kymenlaakso+romahti+pohjalle/20132372/4>
- Leppänen, P. (2004) Aspects on development of process engineering in the Finnish pulp and paper industry. Lappeenrannan teknillinen yliopisto. Haettu 30.11.2013 osoitteesta: <http://www.doria.fi/bitstream/handle/10024/31097/TMP.objres.335.pdf?sequence=1>
- Liikkalan-Ruotilan kyläyhdistys ry. Ruotilan historia kyläyhdistyksen nettisivuilla. Haettu 29.11.2013 osoitteesta: <http://www.liikkala-ruotila.fi/historia/historia.htm>
- Lilleker, D. (2002) Whose left? Working-class political allegiances in post-industrial Britain. Teoksessa: Altena, Bert & van der Linden, Marcel (toim.) De-industrialization: social, cultural, and political aspects. s. 65-85.
- McDowell, L. (2003) Redundant Masculinities: Employment Change and the White Working-Class. Oxford: Wiley-Blackwell.
- Metsäsektorin suhdanneatsaus 2014-2015. Toim.: Viitanen, J. & Mutanen, A. METLA. Haettu 2.3.2015 osoitteesta: <http://www.metla.fi/julkaisut/isbn/978-951-40-2491-7/suhdannekatsaus-2014-2015.pdf>
- Melin, H. & Mamia, T. (2010) Tapaus Voikkaa. Teollisuusyhteisö murroksessa. Tampereen yliopiston Porin yksikön julkaisuja 4.

- Pajarinen, M.; Rouvinen, P. & Ylä-Anttila, P. (2010) Missä arvo syntyy? Suomi globaalissa kilpailussa. Helsinki: Taloustieto Oy.
- Peltokoski, J. (2006) Prekariaatti, palkitsematon elämä. Julkaisussa: Hoikkala, T. & Salasuo, M. (toim.) Prekaariruoska? Portfoliopolvi, perustulo ja kansalaistoiminta. Nuorisotutkimusseuran verkkojulkaisu. 21-26. Haettu 22.1.2015 osoitteesta: <http://www.nuorisotutkimusseura.fi/julkaisuja/prekaariruoska.pdf>
- Peltola, T. (2007) Empirian ja teorian vuoropuhelu. Teoksessa: Laine, M.; Bamberg, J. & Jokinen, P. (toim.) Tapaustutkimuksen taito. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press. 111-129.
- Peuhkuri, T. (2007) Teoria ja yleistämisen kriteerit. Teoksessa: Laine, M.; Bamberg, J. & Jokinen, P. (toim.) Tapaustutkimuksen taito. Helsinki: Gaudeamus Helsinki University Press. 130-148.
- Pohjola, M. (2009) Työn tuottavuus talouskasvun lähteenä. Teoksessa: Pärnänen, A. & Okkonen, K-M. (toim.) Työelämän suurten muutosten vuosikymmenet. Tilastokeskus. Helsinki: Multiprint Oy. 253-261.
- Putkonen, S. & Ylisirniö, H. (1989) Irtisanomisesta suoriutuminen. Tapaustutkimus toimintansa lopettaneen tehtaan irtisanotun henkilöstön sijoittumisesta. Lapin yliopiston yhteiskuntatieteellisiä julkaisuja C.
- Rantanen, K. (2008) Nokian tehdasyhdyskunta, Nokia-yhtiö ja deindustrialisaatio. Abstrakti Työväen historian ja perinteen tutkimuksen seuran kesäseminaariin 18.-19.8.2008. Historiatieteen laitos, Tampereen Yliopisto. Haettu 3.11.2013 osoitteesta: <http://blogs.helsinki.fi/thptseura/2008/08/03/nokian-tehdasyhdyskunta-nokia-yhtio-ja-deindustrialisaatio/>
- Rotko, T.; Palosuo, H.; Sihto, M. & Husman, P. (2010) Paperitehtaan varjossa Kajaanin paperitehtaan lakkauttamisen ja siihen liittyvien tukitoimien terveys- ja hyvinvointivaikutusten arviointi. Helsinki: Yliopistopaino. Haettu 13.3.2015 osoitteesta: <https://www.thl.fi/documents/890257/897394/Raportti%202010%2027.pdf>
- Rowthorn, R. & Ramaswamy, R. (1997) Deindustrialization: Causes and Implications. IMF Working Paper 97/42. Haettu 21.1.2015 osoitteesta: <https://www.imf.org/external/pubs/ft/wp/wp9742.pdf>
- Rytteri, T. (2010). Tehdasyhdyskunnat ja metsäteollisuuden rakennemuutos: vertailukohteina Kemijärvi, Suomi ja Pine Falls, Kanada. Alue ja Ympäristö. 39: 2, s. 3-15. Haettu 2.3.2015 osoitteesta: http://www.ays.fi/aluejaymparisto/pdf/aluejaymp_2010_2_s3-15.pdf

- Saarela-Kinnunen, M. & Eskola, J. (2007) Tapaus ja tutkimus = tapaustutkimus? Teoksessa: Aaltola, J. & Valli, R. (toim.) Ikkunoita tutkimusmetodeihin 1. Metodien valinta ja aineiston keruu: virikkeitä aloittelevalle tutkijalle. PS-kustannus. Jyväskylä.
- Salokoski, J. (2003) Suomen metsäteollisuusyritykset 1944-1993: Toinen nide, osa 3, Rakennemuutoksen aika (vuodet 1983-1993). Helsinki: J. Salokoski.
- Schumpeter, J. (1942) Capitalism, Socialism and Democracy. Third edition. New York: Harper & Brothers Publishers.
- Sennett, R. (2002) Uusi työn järjestys eli miten uusi kapitalismi kuluttaa ihmisen luonnetta. Tampere: Vastapaino.
- Sennett, R. (2007) Uuden kapitalismin kulttuuri. Tampere: Vastapaino.
- Strangleman, T. & Warren, T. (2008) Work and society. Sociological approaches, themes and methods. London: Routledge.
- Strangleman, T. (2012) Work Identity in Crisis?: Rethinking the Problem of Attachment and Loss at Work. *Sociology* 46(3): 411 – 25.
- Strangleman, T. & Rhodes, J. (2014) The ‘new’ sociology of deindustrialization?: understanding industrial change. *Sociology Compass* 8/4 (2014): 411–421, 10.1111/soc4.12143. Haettu osoitteesta: https://www.academia.edu/7123325/The_New_Sociology_of_Deindustrialisation_Understanding_Industrial_Change
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2009) Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Tammi. Helsinki.
- Työ- ja elinkeinoministeriön tiedote 27.11.2014. Ennakoinnilla parempaa varautumista rakennemuutoksiin. Haettu 13.3.2015 osoitteesta: http://www.tem.fi/alueiden_kehittaminen/tiedotteet_alueiden_kehittaminen?89522_m=116707
- UPM-Kymmene Oyj:n pörssitiedote 28.2.2014. UPM investoi Kymin tehtaaseen markkina-aseman varmistamiseksi sellumarkkinoilla. Haettu 2.3.2015 osoitteesta: <http://www.upm.com/FI/MEDIA/Uutiset/Pages/UPM-investoi-Kymin-tehtaaseen-markkina-aseman-varmistamiseksi-sellumarkkinoilla-001-Fri-28-Feb-2014-08-15.aspx>
- Valtiontalouden tarkastusviraston tarkastuskertomukset 2/2012 (2012) Tuloksellisuustarkastuskertomus: Äkillisten rakennemuutosalueiden tukeminen. Helsinki: Edita Prima Oy. Haettu 11.3.2015 osoitteesta http://www.vtv.fi/files/3158/2_2012_Akillisten_rakennemuutosalueiden_tukeminen2.pdf

Vartia, P. & Ylä-Anttila, P. (2003) Kansantalous 2028. Helsinki: ETLA.

Walkerdine, V. & Jimenez, L. (2012) Gender, Work and Community after De-Industrialisation: A Psychosocial Approach to Affect. Basingstoke: Palgrave.

Yin, R. (2003) Case study research – design and methods. Sage Publications. California.

Yle Uutiset 20.8.2013. Rakennemuutos runtelee Kymenlaaksoa: ”Muutos radikaali ja romahdusmainen”. Haettu 2.11.2013 osoitteesta: http://yle.fi/uutiset/rakennemuutos_runtelee_kymenlaaksoa_muutos_radikaali_ja_romahdusmainen/6784960

Yle uutiset 8.10.2013. Kouvola hakee äkillisen rakennemuutoksen alueeksi. Haettu 2.11.2013 osoitteesta: http://yle.fi/uutiset/kouvola_hakee_akillisen_rakennemuutoksen_alueeksi/6870019

Liite 1: Haastattelurunko irtisanotuille

Taustatietoja:

1. Minä vuonna olet syntynyt?
2. Mikä on koulutuksesi?

Henkilökohtaisia ja yleisiä kokemuksia paperiteollisuuden rakennemuutoksesta ja seurauksista:

3. Milloin sinut irtisanottiin ja missä tuolloin työskentelit/mikä oli työtehtäväsi?
4. Mikä mielestäsi johti paperitehtaiden henkilöstövähennyksiin?
5. Millainen vaikutus on sinun näkökulmastasi ollut alueen työllisyyteen?
6. Millaisia muita vaikutuksia paperiteollisuuden rakennemuutoksella on ollut Kouvolalle ja kouvolaalaisille (talous, asenteet, väestörakenne jne)?
7. Miten olet itse kokenut muutoksen?

Muutokseen reagointi:

8. Miten paperiteollisuuden rakennemuutokseen on reagoitu:
 - kuinka Kouvolan kaupunki on reagoinut?
 - kuinka valtio on reagoinut?
9. Mitä teit irtisanomisen jälkeen:
 - Olitko työttömänä?
 - Kouluttauduitko uudestaan?
 - Mitä teet tällä hetkellä (opiskelu, työ, työtön..)?

Muutoksen vaikutukset alueella ja tulevaisuusnäkökymät:

10. Onko muutoksella ollut vaikutuksia alueen houkuttelevuuden kannalta (uudet yritykset, uudet asukkaat,..)?
11. Onko alueelle syntynyt uusia yrityksiä tai onko jokin ala laajentunut?
12. Luuletko, että ns. pimeä työ on lisääntynyt?
13. Millaisena näet alueen tulevaisuuden? Entä paperiteollisuuden tulevaisuuden?
14. Tuleeko mieleesi jotakin muuta tärkeää lisättävää?

Liite 2: Haastattelurunko asiantuntijoille

Taustatietokysymys:

1. Mikä on työtehtäväsi ja kuinka kauan olet ollut kyseisissä tehtävissä?

Henkilökohtaisia ja yleisiä kokemuksia paperiteollisuuden rakennemuutoksesta ja seurauksista:

2. Mikä mielestäsi johti paperitehtaiden henkilöstövähennyksiin?

3. Millainen vaikutus on sinun näkökulmastasi ollut alueen työllisyyteen?

4. Millaisia muita vaikutuksia paperiteollisuuden rakennemuutoksella on ollut Kouvoolalle ja kouvoolalaisille (talous, asenteet, väestörakenne jne)?

5. Miten olet itse kokenut muutoksen?

Muutokseen reagointi:

6. Miten paperiteollisuuden rakennemuutokseen on reagoitu:

- kuinka Kouvolan kaupunki on reagoanut?

- kuinka valtio on reagoanut?

Muutoksen vaikutukset alueella ja tulevaisuusnäköymät:

7. Onko muutoksella ollut vaikutuksia alueen houkuttelevuuden kannalta (uudet yritykset, uudet asukkaat,..)?

8. Onko alueelle syntynyt uusia yrityksiä tai onko jokin ala laajentunut?

9. Luuletko, että ns. pimeä työ on lisääntynyt?

10. Millaisena näet alueen tulevaisuuden? Entä paperiteollisuuden tulevaisuuden?

11. Tuleeko mieleesi jotakin muuta tärkeää lisättävää?